

ISSN (print): 1835-7741

ISSN (electronic): 1925-6329

Library of Congress Control Number: 2008944256

Call number: DS1.A4739

Subjects: Uplands-Asia-Periodicals

Tibet, Plateau of-Periodicals

©2012 by *Asian Highlands Perspectives*

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopy, recording, or otherwise, without express written permission from the publisher.

Front Cover: Men and boys visit *lab rtse* above Lhacar Village on the seventeenth day of the third lunar month according to the Tibetan calendar (photo by Shes rab, 2012).

Back Cover: Kondro Tsering (photo by CK Stuart, 2007).

Citation: Kondro Tsering. 2012. A Zorgay Tibetan Childhood and the Swedish translation by Katrin Goldstein-Kyaga as *Min tibetanska barndom i Zorgay*. *Asian Highlands Perspectives* 17.

Note: This is an edited version of Kondro Tsering. 2007. *A Zorgay Tibetan Childhood*. Plateau Publications: Xining City.

EDITORIAL ASSISTANCE

CK Stuart
Ramona Johnson
Fred Richardson
Meredith Champlin
Gerald Roche
Steve Frediani
Brook Hefright
Timothy Thurston
Elizabeth Reynolds

ACCLAIM

Kondro Tsering's simple, lively, and rich narrative manages to capture his childhood in a fresh, touching, and naive manner, while describing accurately daily life in an ordinary Tibetan village. Relationships between elders and children, teachers and pupils, humans and animals, men and women, Buddhism and folk religion and culture, past traditions and present mores, the spiritual and the material, and ensuing contradictions, are honestly presented in a series of short chapters covering such diverse topics as harvest, education, death, traditional folk stories and beliefs, impact of television in a remote Tibetan village, and environmental concerns. Altogether, Kondro Tsering's unassuming autobiographic *A Zorgay Tibetan Childhood* is a good and instructive read, to be recommended to anybody interested in today's Tibetan way of life in larger China." *Françoise Robin, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris*

"Writing in a Tibetan modern literature tradition of English-language autobiography that has recently been taken up in Xining, Kondro Tsering has produced an extraordinarily heart-warming and insightful account of his young yet eventful life. Kondro Tsering's narrative of his childhood in a Tibetan agricultural village in Ngawa Prefecture showcases his writing skills honed in the Xining English Language Training Program (ETP). That program is now producing a pool of remarkably talented young Tibetan creative writers and scholars and Kondro Tsering is one of its rising stars. From his early socialization experiences with nakedness to comedic interludes in folk stories to accounts of mountain deity worship and his experiences in Chinese state-sponsored schools, Kondro Tsering's account contributes to a growing body of English language literature written by Tibetans that provides an unprecedented glimpse of the everyday humor and pathos of modernizing lifeways in the PRC." *Charlene Makley, Reed College*

"From the perspectives of a small child and youth, the narrator relates experiences from his formative years in a community in eastern Tibet. The book unfolds in a series of vivid, delicately crafted anecdotes that are informed by a keen knowledge of local customs and folklore." *Mark Bender, Ohio State University*

"This young Ngawa Tibetan's remarkable, revealing life stories, related in an entertaining fashion, provide a wealth of information about true Tibetan childhood that transported me back to my own childhood in a powerful, poignant way." *Haudan Zhaxi, Humbolt University, Berlin*

"Kondro Tsering's book is a brutally honest, first-person tale of growing up in an agricultural family in northeastern Tibet. This insider's view will upset myths about the daily lives of Tibetans, while the narrator's passion for family, fun and, most of all, stories, creates insight and excitement for the reader." *Keith Dede, Lewis & Clark*

PREFACE

Kondro Tsering's *A Zorgay Tibetan Childhood* follows the life of the narrator and author from his birth through junior middle school in a remote farming village in Zorgay County, Sichuan. Like other books published as part of the *Chronicles of Tibetan Childhood* series, Kondro Tsering provides a deeply personal, biographical account mixed with keen ethnographic observations about Tibetan social and cultural life, and critical social commentary from his perspective now as an English-speaking resident in the large mostly-Chinese city of Xining. The intimate details of childhood in the eastern Tibetan countryside painted by the book include playful pranks, poignant dreams, and painful memories of the deaths of the author's mother and brother. Throughout this vivid account are also revealed important and rapidly changing elements of Tibetan cultural life, particularly the key role played by the grand epic of King Gesar. In the early part of the book, we see Kondro Tsering's grandmother interacting with him through the idiom of Milarepa, and passing the days with the feats of King Gesar. By the time he is in junior middle school, television enters the village and, in Kondro Tsering's humorous telling, nearly colonizes the imaginative life-world of the villagers; he recounts village elders saying "In comparison with Chinese actors, our King Gesar is absolutely nothing at all."

There is much else of interest about contemporary farming life in the Amdo Ngawa region as well. Nomads, we learn, are still much looked down upon by farmers, transportation infrastructure connecting villages to townships and county towns remains poor; and the quality and accessibility of hospital medical care is abysmal. The Sloping Land Conversion Project has transformed some barley fields to forests in this region, but the importance of water for the unconverted field remains and thus so too do various methods of beseeching rain, including prayers to nagas and carrying the

Kanjur and *Tanjur*¹ while circumambulating the village and fields. Though the televised *Journey to the West*² now apparently trumps King Gesar in popularity, ghost stories are still told, and the mountain deity still causes hail and bad harvests if villagers harm the deer.

These observations will be of great interest to students of contemporary Tibet, as will the author's sometimes ironic, reflexive commentaries on the village and his own past. He notes, for example, that though Tibetans are often represented as compassionate, they mistreat their dogs that are, like people, "members of the Animal Kingdom," and "we are worse than dogs, for we are egocentric." Similarly, he writes that his grandmother told him stories extolling the virtues of not killing, all the while picking out and killing lice on his head. The author also notes matter-of-factly that as schoolchildren they were never taught about famous Tibetan writers and thinkers, and had no opportunity to study Tibetan writing until fourth grade; at the same time, though, his Chinese teachers were in his view much better and more dedicated to their students' learning than the Tibetan ones.

All in all, this beautifully written, intensely observed, and skillfully narrated book will no doubt be read and enjoyed by many.

Emily Yeh
University of Colorado

¹ The Tibetan Buddhist canon recognized by various schools of Tibetan Buddhism includes the *Kanjur* ('*The Translation of the Word*') and the *Tanjur* ('*Translation of Treatises*'). The former is considered the spoken teachings and precepts of the Buddha and the latter is the collection of Indian commentaries on the Buddha's teachings.

² *Journey to the West* is a Chinese television series adaptation of Wu Cheng'en's Chinese classical novel with the same title. It was first broadcast on CCTV in China on 1 October 1982 and became an immediate classic in China. Unadapted portions of the original story were later dealt with in a second series released in 1999.

THE AUTHOR

I was born in Lhacar Village, Zorgay County, Ngawa Tibetan and Qiang Autonomous Prefecture, Sichuan Province on a day that nobody can exactly remember. Even though my life has had its share of tragedies, I feel lucky to have grown up with my dear grandmother, listening to her stories that are now nearly vanished -replaced by television, and DVDs and VCDs. I led an early life that was traditional, a life that is now nearly gone because of the power of modernization. Rather than become a monk, I chose to be a student and was eventually selected to be an ETP (English Training Program) student in Xining City at Qinghai Normal University in 2003. I have completed my autobiography with the encouragement of my teacher and the help of several kind editors.

Sacred flags.

BEGINNINGS

It snowed lightly. The wind blew stronger than usual, whistling through the gray sky. The coldness cut like a sharp knife. Snowflakes floated in the harsh air with hardly a chance to alight. It was torture to go outside in such weather. The smoke from Father's incense offering zig-zagged into the sky, as if determined to reach Heaven. The cypress tree beside my family's house swayed back and forth. The wood-frame, swing-out windows in Mother's bedroom rushed back and forth, clapping in the wind. Mother struggled with the pain of giving birth to her last child, groaning painfully and writhing in her bed. The sweat on her forehead worried my family and other relatives. Some scurried into Mother's bedroom just as others were exiting. Our village is an outlying one, and no hospitals or doctors were available. There was no car or tractor to take Mother to a hospital in the distant county town. Instead, relatives held *thangka*³ above Mother's head and prayed for her in the hope that the baby would be delivered safely. At last, Mother gave birth to a boy. The snowy weather was believed to be an omen that the newborn baby would become an able, helpful man. They placed him in a soft fleece cradle to keep him warm while Mother slowly regained consciousness. That baby was me, and as I inhaled my first breaths of air in Mother's

³ *Thangka* are a form of primarily Tibetan sacred representation consisting of an image panel that is painted, embroidered, or appliquéd, which is often placed in a textile frame. The image panel frequently depicts such imagery as mandalas, deities, famous scenes, or prominent local religious personalities. They are hung up high in monastic halls, village temples, and family homes as objects of veneration. A piece of silk often hangs over the image to prevent defilement by secular life, and protects the image from light and dust. In the context of village ritual, setting up images creates interior and exterior worlds mediated through the representation of the images.

bedroom, my heart throbbed with the hopes of my family members.

Our village's origin is unclear. No one knows its history. Some say Chinese settled here because we sometimes find coffins with skeletons inside when we dig foundations for new buildings, while locals usually practice cremation. The Tibetan dialect we speak also has many Chinese words. Who were these ancient people? Where did they come from? When did they leave? Where did they go? Where did our own Tibetan ancestors come from and when and why did they settle here? Local people have no answers.

Seven is a locally auspicious number. Father visited a respected lama on the seventh day after my birth and asked him to give me a name. He named me Renzen Tsering. Afterwards, I cried day and night, no matter how many religious rituals my family performed. They knew there was something wrong, but did not know what. Our custom calls for consulting a lama when we fall ill rather than first consulting a doctor, because a lama can suggest a cure for sickness. Finally, Father did visit another lama, who told Father that my constant wailing was because of my name. He then gave me a new name, Kondro Tsering, which is my name today.

Lorgay Monastery is near Lhacar Village.

NAKED

I was happy at the age of four. I was no longer a toddler or a baby who only smiled and gurgled. I felt I was a mature boy who could walk, speak, run, and sing. I could fall asleep anytime during the day and nobody cared, unless it was mealtime because I was the youngest of six children.

I did not like to sleep late. I rose every morning with Mother and ran after her to our living room. Mother was the first to get up. While she made a fire, my naked body shivered all over as I stood by our black metal stove. Mother said nothing to me, knowing that whatever she said would not make any difference. She sometimes stared at me and murmured under her breath. I never knew what she said exactly, but after some time, she grew accustomed to my nakedness. It had been going on since I could walk. My family could see my little thing sleeping between my legs.

One morning, the air was as fresh as it could be. It rinsed your insides when you inhaled, and gave you a good appetite. It made me more alert, but also made me tremble. Birds seemed happier than usual, twittering from their roosts in the nearby cypress. The rising sun reddened the eastern horizon as though a skilled artist had painted it. What a great day!

As usual, Mother built a fire to boil tea before the rest of the family got up. I preferred to sit by the stove to keep warm rather than stay with Father in bed.

That morning, my little thing embarrassed my third elder brother, whom I called Tjobajo. I had nothing to do by the stove, so every now and then I touched between my legs. I did not know what it was then. I only knew it was an organ I urinated through. It was getting warmer and warmer and then it lifted its head, as big as an empty bullet case. It was the first time that I had seen it stand up rigidly. I said curiously, "Please look, Mother. It got hard."

Mother did not know what 'this' was, but when she caught a glimpse of my little thing, she shut her eyes.

My brother scowled and pretended to tie his shoelace. His face blushed with shame and anger.

As soon as Mother went out, he rushed at me, slapped my face, and said furiously, "Shameless boy! Shame on you! Go put on your clothes!"

My eyes filled with tears at this undeserved slap. I said in a trembling voice, "Why did you slap me? I did nothing wrong. I'm going to tell Mother. Why should I listen to you and put on my clothes? I like standing near the stove, wearing nothing. So what? I won't do what you order."

My brother said, "Don't you think it's shameful for Mother and our sisters to see your penis? As elders say: 'When you're alive, your penis should be covered; when you're dead, your face should be covered.' You aren't human, you're a stupid piglet."

I was so infuriated that I wanted to curse, but I did not know any curse words. Then Mother came in with her arms full of firewood and asked, "What's going on, sons? What are you two arguing about?"

I told her my brother had slapped me, but this morning she was not my usual mother who was always partial to me. Instead she kindly coaxed my brother not to be angry and said, "Are you ready for school?" She said nothing to me, which indicated that I had done something wrong.

At that moment, the sun's face was appearing in the eastern mountain ranges and my face got hotter and hotter. It probably became as red as the sun itself. It seemed the sun was getting closer to me. I felt my whole body burning. My small childish heart had never beaten faster than at that moment. Everything appeared hazy. I rubbed my eyes roughly with my hands to check whether I was truly awake. Indeed, I was! From that time on, I understood and felt shyness.

My brother stared at me angrily and answered, "Yes, Mother. I'm going now. Bye." He took his schoolbag and went to school without eating anything, slamming the door behind him loudly. He was happy, thinking he had defeated me.

Fortunately, that particular morning Father, my sisters, and two other elder brothers were not there, or I would have disgraced them all. However, I realized something important that morning: a child my age could not do certain things among

family members or in front of other people. I also understood that making mistakes was useful because we learn lessons that lead us to be well mannered.

Early the next morning when I was standing near the stove as usual, Tjobajo said to me, "You look so sweet today in those clothes."

Scarecrow to frighten deer away from the fields.

GRANDMOTHER AND ME

Grandmother was my best companion. I never left my village, its immediate surroundings, or Grandmother until it was time for me to attend school. We were at home together all the time. She helped me learn to walk, took care of me, and fed me while my parents were out working. She was my first teacher, too. She taught me how to chant *mani*, the Six Sacred Syllables,⁴ as do other Tibetan grandmothers for their grandchildren.

Elders are fond of sitting in the sunshine. Their thin skin and protruding bones become as dark as black metal, as if they were born with black skin. My grandmother was no exception.

Every day, when my parents and siblings left to go to work or to school, I helped Grandmother hobble outside and sit in the sun. One day after settling herself comfortably, she said, "My dear grandson, please go bring out the mat from under my bed."

I did not know what she intended to do with her mat. She was already sitting on a small sheepskin. Nevertheless, I answered, "Sure, Grandmother. I'll be back with it soon."

Grandmother smilingly murmured *mani*, enjoying the sunshine as I proudly and happily rushed into her bedroom, for I was a filial grandson. And without her, I would have been bored to death. I did whatever she told me. Taking out Grandmother's sleeping mat was difficult, for I only had a little boy's strength. She was in her seventies and did not like sleeping under a cotton quilt. She said it took too long to get warm. Instead she preferred to use a Tibetan sheepskin robe for a quilt, since it felt soft on her body. All the elders did this.

The sheepskin robe was heavy and bulky. I grasped the mat tightly and struggled, using all my energy to pull at it with

⁴ *oM ma Ni pad+me hUM*, a common six syllable mantra associated with Avalokiteshvara, the Bodhisattva of Compassion.

my feet braced against the edge of the bed frame. The mat was easy to pull out and I suddenly fell to the floor and smacked the back of my head hard. I blamed Grandmother for the pain, but not in her presence. When I returned with her sleeping mat, she stroked my head and said, "My good son, you are only five, but you are already a helpful man. Please, put it here beside me, smooth it out, then come and sit on my knees." When she said such things to me, banging my head painfully was like seeing black clouds in the sky suddenly vanish without leaving a single trace.

"OK, Grandmother, but won't your knees hurt if I sit on them?" I said.

"No, it doesn't matter, dear son," said Grandmother.

I sat on her knees, touching her prayer beads, and thinking about how messy I had made her bed. Farming families' beds consist of straw under sleeping mats, but I did not tell her I had messed up her bed because she had just praised me. Her wrinkled face was happy in the hot sun, but then I noticed she was looking for something on the mat. I asked curiously, "What are you looking for, Grandmother?"

"Lice!" said Grandmother.

"What?" I asked, having never heard of such things.

She caught something from her sleeping mat and showed me a hideous looking insect. She said, "See? This is a louse." Then she squashed it between her thumbnails, spilling a drop of blood that colored her thumbnails red.

I did not know what a louse might do, but I said, "Yes, I see."

"No, my dear son, you don't know how bad lice are. They suck your blood. They make you feel itchy, and you can't sleep well at night. Because of them, I am as skinny as Milarepa."⁵

There was another new word for me. I asked, "Grandmother, who is Milarepa? Please tell me."

"OK, but first you must help me catch and kill lice in my

⁵ Milarepa (1040-1123) was a famous Tibetan yogi, who achieved enlightenment in one lifetime. He is renowned for being extremely thin because he ate very little during long periods of meditation.

sleeping mat. I can't see them very well. Will you make a deal with your Grandmother?" she said. This was what she required in order to tell me the stories that day and the days that followed.

"Certainly," I said.

"You are such a good boy!" she said.

My curiosity about Milarepa led me to concentrate on catching lice. The lice came out of the wool under the hot sun and ran around busily as if they knew I was going to catch them and had decided to flee. Even though there were many of them, it was hard for me to catch even one. Sometimes, after I caught one and put it on my left thumbnail to kill, it escaped back into the mat. This disillusioned me. I then heaved a sigh and focused on catching another. Sometimes it was like a game, and I enjoyed it. Grandmother noticed that it was difficult for me and then told me a story about Milarepa: "My dear son, that's enough. Rest and listen to my story. Milarepa was born somewhere near Lhasa. He was the only person who could fly without wings. He was skinny from studying and meditating in a cave, living on only a bit of food. His body became green from eating nettles. He built a large nine-story temple for his teacher. My son, you should learn from his spirit of study," she concluded.

I was amazed by the story of Milarepa and murmured, "How incredible!" Meanwhile, I was in a quandary about whether a person could fly, so I asked, "Grandmother, how can a human fly? The story isn't real, is it?"

"Don't ask such a silly question, otherwise you aren't a good son. Of course it's true. Actually, it is a real story that's too long to tell at length, for I don't know all the details. Let's stop here, OK?"

"Sure Grandmother. Will you tell me more stories if I help you kill lice?" I asked.

"Of course," said Grandmother happily. A bit later she added, "I'll teach you to chant the Six Sacred Syllables some day."

Grandmother taught me scriptures by telling them to me over and over again. It was strange, too, that she admonished me not to kill living beings, but praised me when I helped her kill lice. The redder my thumbnails became from squishing them, the happier Grandmother was and the more stories she

told. Stories about King Gesar were the most interesting of all.

Village adobe altar in the author's home where a mixture of *tsampa*,⁶ roasted barley, and juniper needles is burnt early every morning as an offering to the deities.

⁶ *Tsampa* is a common Tibetan food made of tea mixed with barley flour, butter, and dried cheese.

FIRST TOY

When I was six, no family in our village had a television. Telling stories about King Gesar was the main form of entertainment for Grandmother and me as just the two of us passed our days at home. When she told me stories, I could see and imagine it all, as though what she described was on a screen. I had no plastic guns or toy cars to attract other children to play, and they often refused to let me join them. Consequently, Grandmother was both my chief playmate and storyteller. I reveled in listening to stories during my childhood, and from these stories I had an idea for a toy to play with.

The weather was neither hot nor cold one late autumn day as the sun beamed weakly. There was not a bit of wind and it was warm enough to sit outside. Mother, my two sisters, and my second elder brother, whom I call Gaga, had gone to gather firewood as usual. Tjobajo was at school. Father had a bad cold and was staying at home with Grandmother and me. I helped Grandmother outside to enjoy the warmth as usual and asked, "Shall I bring your sleeping mat out today, Grandmother?"

She answered, "No, dear son. Since the day you started helping me, I've slept more comfortably. I don't think there are any more lice to squash. Today, I'll look for lice on your head instead."

Since I liked listening to King Gesar stories, I did not want her to look for lice on my head. I was afraid she would ask me to tell her stories, because she told me stories when I killed lice for her. But I could not refuse, either, because she told me once that if she did not delouse my head, then the lice would burrow into my brain and kill me. I asked right away, "Grandmother, will you tell me a King Gesar story?"

"Of course not. This time you must tell me a story because I'm going to look for lice on your head," Grandmother said.

I thought she was deliberately making things difficult

for me because I only knew the stories she had told me. I sat sullenly and angrily, wearing an expression that suggested the sky was about to fall.

Then Grandmother said seriously, "Silence means consent. My dear, I'm sure you have an interesting story to tell me, right?"

I still said nothing. I wanted to say, "No," but I made no reply.

"Oh, come on, my dear! Don't be sullen. It is a joke between us. Who would have imagined this would upset you? Of course, I'll tell you a King Gesar story. And later, your father will come and you may now ask him to tell you more stories," said Grandmother as she hugged me to her bosom. That day, Grandmother told me how King Gesar exorcized ghosts and killed the demon people and, in so doing, she mentioned bows and arrows.

When Father joined us, I did not ask him to tell me stories but instead, I asked him to make me a bow and some arrows. I did not know what a bow and arrow looked like. Nevertheless I implored, "Please, Father, I beg you."

"Sorry, my dear son, today I can't because I'm sick," said Father.

"It's just an excuse. You're old and strong. The truth is you don't want to make them for your son. After all, you are not that sick, it's only a cold. Colds are nothing. Making a bow won't kill you," I said unhappily, then burst into sobs that did not stop.

"My Three Jewels!⁷ Just look at my son! It's a shame that he cries like a three-year-old boy," Father said in a kidding voice, and coughed several times. "Stop crying," he said.

I sobbed, "I won't stop, unless you tell me that you'll make a bow for me."

"OK! I'll make one. Now stop," said Father, with no other way to stop my tears.

When I looked at Grandmother with teary eyes, she said, "Don't be naughty in front of your father. He is ill today." Then I felt sorry for Father, but it was too late because he'd already

⁷ The Three Jewels are the Buddha, the Dharma, and the community of believers (disciples).

left for the forest to cut wood for my bow and arrows.

About an hour later, Father came back with a short willow stick. I had no idea what he would do with it. I asked, "Adza, what is this willow branch for? I want you to make a bow."

Father smiled at Grandmother and said, "Don't ask too much. You'll know soon. Now, bring me that yellow-horn-handled knife." I thought a bow was gun-shaped. I had seen a picture of a gun in one of Tjobajo's books. He told me that they were used for killing people, so I thought only guns could kill people.

Father peeled the willow stick, sharpened the two ends, and pared the inner side so it was smooth. He did not pare the outer side. Then he went to his bedroom and brought out a long slender wire and straightened it by pulling it around a sacred prayer-flag pole. He then tied it around one of the willow ends, bent the willow by pulling the wire hard, and fastened it to the other end. It was then that I understood what a bow was.

Father handed it to me and said, a bit jestingly, "Here is your bow. You may now go hunt."

I hesitated a while and asked, "But Adza, how can I use this?"

Father paused and then asked me to bring him a broom. Our farming brooms are made of bamboo pieces as thick as chopsticks. I had no idea what he would do with the broom, but I brought it anyway. He chose some straight bamboo pieces from it, measured them against the bow, cut the ends to a point, took some pheasant feathers from his robe pouch, cut them, attached a plume to each bamboo arrow, and said, "This is your bow, and these are your arrows. Now, I will show you how to use them."

I said, "Father, I know how to use them. Just watch." I held the bow's middle part, strung the arrow and pulled as hard as I could, holding the bowstring and arrow together between my right thumb and index finger, and then let the arrow fly. The arrow flew the length of one big step.

I exclaimed excitedly, "Father, Grandmother, see? I can do it as well as King Gesar. From today on, no one will dare bully our family or our village or I will shoot them."

Father and Grandmother laughed happily, but said

nothing.

It was now lunchtime. Father and Grandmother went in to have lunch. I did not follow them. Instead, I played with my bow and arrows for the rest of the day. I ate nothing. I remember every moment of that day - a day that made a deep impression. The bow and arrows were my first toys. They made me happy, and when I saw other children playing with their modern toys, I no longer envied them. In fact, other children were jealous of my bow and asked their fathers to make bows and arrows for them. This first toy made me feel proud among the other children for the first time in my life.

A FART

Saturday provided a good chance for me to leave Father's bed to sleep with Tjobajo. I was bored at home and yearned for the weekends. Only then could I sleep with my brother. We chatted about everything; there were no boundaries to our conversations. Though we often quarreled, our relationship was improving. My parents were invisible strings that tightly bound me, preventing me from doing whatever I wanted. I liked to spend time with my brother because we could do the things that only we were interested in without anyone saying it was wrong or right.

"Ama, I want to sleep with Tjobajo tonight," I whispered in Mother's ear.

"Ask your father. I don't mind who you sleep with," Mother said quietly.

I was not like other children who slept with their mothers. I had slept with Father since the year I could recognize people. I was told I did not like to nurse Mother. No one knew why, but I weaned myself one year after I was born.

I mustered my courage and asked Father for permission, but his instant answer was no because he cared about Brother going to school. Whenever we slept together, Brother was late for his first class the next day, because we had many things to share and chatted until late at night. Father beat him and scolded me whenever this happened.

I did not know what to do next, except to gesture to Brother. He understood, nodded his head behind Father, and said, "Father, it's OK for Kondro to sleep with me tonight. I don't need to go to school tomorrow. It's the weekend."

Father's voice grew louder as he asked, "Why did you come home later than usual? What delayed you on the way home?" Father was afraid he'd done something wrong, like fighting with his schoolfellows.

Brother's expression told me he was thinking of an

excuse. We children were good at that. He answered quietly, "I played on the way with other students." Father paused a moment, but as there was no reason for him to object to our sleeping together, he agreed.

Brother glanced at me and winked impishly. My heart flooded with happiness. We went to bed at once and felt like two birds freed from a cage. We thought our parents were the people we wanted to escape from because we could not do whatever we wanted in their presence. They were always ordering us to do this and that.

We often told each other Tibetan folktales when we were in bed together. From Tjobajo, I first heard tales about Uncle Denba, the classic Tibetan trickster. Some tales were sexual in nature. Mother and Grandmother never told me those. We stopped laughing and burst into laughter again, our eyes filling with tears of joy. Here is one story my brother told me:

One day, Uncle Denba had nothing to do. He sat by a wide river alone, seemingly lost in thought. An unlucky passerby saw him and went over hoping to hear some interesting jokes.

The man looked rich and was riding a stallion as vigorous as a lion. His saddle's pommel and cantle were decorated in silver with colored woolen cloth. He wore a sheepskin robe with a leopard-skin collar trimmed in otter fur. As if to further flaunt his wealth, a shiny rifle was slung across one shoulder and he wore a sword in a silver scabbard decorated with coral.

"Great Liar Denba, tell me a lie," said the man as he dismounted.

Uncle Denba looked up, stared at the man, and intoned seriously, "Sorry, today I can't tell you any lies because I left my book of falsehoods at home. If you want to hear some, then come some other time and I'll tell you."

This very much disappointed the man. Then Uncle Denba seemed to reconsider and said, "I know it's inconvenient for you to come again. You're from faraway, right?"

The man nodded.

"OK!" said Denba. "Since you are so interested in my lies, there is no reason for me to refuse. Please lend me your

horse, and I'll go get the book."

The man eagerly lent his horse to Uncle Denba, who mounted it, rode almost to the middle of the river, turned, and shouted, "Hey, friend! I need your robe, otherwise your horse knows I'm a stranger and won't cross the river."

The rich man then lent him his robe. Now clad in the beautiful robe, Uncle Denba started across the river again and yelled, "Friend! I need your gun or your horse won't go forward."

The man was so gullible that he handed over his gun. Mounted on the beautiful horse, wearing the robe, and carrying the gun, Uncle Denba once again stopped in the middle of the river and shouted, "You wanted to hear lies and got your wish. Goodbye, friend!" and then he galloped away, leaving the man with nothing of value but his sword.

We sometimes took turns asking riddles. When we were playing this game, we worried about the answers. If you did not know the answer, then you had to pay the asker by saying a village was given to him. Any village was fine, but a village could only be given once. Sometimes, if the riddle was especially funny and meaningful and you did not know the answer, then you had to give a large village. In this case, the asker also had the right to choose one from you. We had a lot of fun.

But that night, we neither told tales nor asked riddles. We chatted about something else. "Brother, what kind of tales are you going to tell me tonight?" I asked while we were taking off our clothes and about to get in his bed.

"Kondro, I'm not going to tell you any tales. In fact," he said, "I'll tell you something much more interesting."

I could not imagine anything being more interesting than Uncle Denba stories, but "OK!" was my reply. I can remember every word as if he told me only yesterday. He had played on the way back home with two other boys and three girls. The six of them did not play as usual. One boy and one girl had played together. The most beautiful of the three girls was Brother's companion. Finally, Brother stretched his arms out of the quilt, yawned, and said, "That's my story and I hope you enjoyed it. Now I'm tired and want to sleep. We can play together

tomorrow."

He instantly fell asleep. I was so disturbed by his snoring that I could not sleep. I wanted to pat him to stop his snoring, but I knew that at our age, it was really disturbing to be awakened from a deep sleep, so I endured. My village, family, and house were all wrapped in silence. I would have heard my heart beating if Brother had not been snoring. I looked through the window at the stars, shining as brightly as diamonds. I wanted to bring them all into my bedroom and play with them like toys. Suddenly my stomach rumbled a little and I farted so loudly that it awakened and frightened Brother.

"Oh, thank the Three Jewels! It's only you farting," he said, wiping sweat from his forehead.

I did not quite understand. I was both scared and embarrassed.

"What's the matter, Brother?" I asked innocently.

"Such a timely fart! I just now had a d...d....," and, unable to finish, he broke into a fit of laughter.

Though I did not know what was going on, I laughed with him stupidly. It was so strange: first he was frightened, but now he was laughing. It was wonderful too, to laugh with someone without knowing why. I asked, "What's wrong with you, Brother?"

"Nothing! It's just that I was dreaming as you farted. I dreamed I stole a necklace from a jewelry store to give to the girl I played with today. Unfortunately, the storekeeper noticed, and I ran as quickly as my short legs allowed. He chased me and shouted, 'Stop where you are, or I'll shoot you! Then I heard a bang, so I thought I had been shot to death. When I awoke, I realized it was only my dream, and the bang was your fart." He burst into laughter again, and I joined in.

The stars were shining brighter, as if they were also laughing with us. Then we shrank back into our sheepskin quilt and went to sleep, buried in joy.

A FAMILY OF CHILDREN

Since I was seven, my first question to Mother every morning in summer was about the weather. She considered it childish prattle, though I was sincere. She grew tired of answering and sometimes said, "Can't you see for yourself?"

Of course I could see, but I did not know what would occur later. Summer weather was changeable. We had no television or radio, so we heard no weather forecast. Even if we had, we would not have understood, since we knew neither Chinese, nor the Amdo dialect used in the Tibetan broadcasts. I wanted Mother to tell me the weather according to her experience and knowledge. I looked forward to fine days. I should have liked rainy days because rain made everything exuberant and vigorous. Especially for a farming family such as mine, rain brought food, happiness, hope, and life. I hated rainy days because they depressed me. I had to stay at home and could not play with my friends outside. Summer was my favorite season no matter how heavily it rained.

Village elders told a common joke in summer: "My children don't need to eat anything at home. They go to the forest to find something to eat and come back home with full stomachs." It was not really a joke - it was based on fact. We did not worry about getting cold in summer because the sun kept us warm from morning until evening, unless the weather changed unexpectedly. We were oblivious to light rain because we were so devoted to playing.

•••

Everything looked fresh and new in the early morning's bright sunshine. Singing birds energetically flitted here and there. There were no nearby factories and the air was unpolluted. The air was so fresh it was like medicine; once you inhaled it, you instantly became more energetic. We assembled at the village center where there was a long wooden bench, as if we had made

an appointment the day before. We liked to go to rubbish heaps in nearby villages and gather broken bottles, bowls, rusty flashlights, ladles, and so on. We took turns carrying these treasures in a tattered bag to the forest where we gathered sticks and branches, built playhouses, and then divided into groups with an equal number of boys and girls. The boys and girls in a group were a family. We chose a leader and a wife for him in each family, and the others were their sons and daughters. Then the leaders or 'fathers' of each family handed out the things we had gathered to equip our homes. In our childish hearts, they were real homes.

Marriage is important in a family and our pretend families were no exception. The fathers went to another family to ask the father to betroth his daughter to the other's son. We knew there should be a wedding party, but we did not know how to sing the wedding songs. We just brought a girl from one family to another and said that they were married. When one family asked for a girl to marry their son, they brought the girl's family a bottle filled with dust to signify a bottle of liquor and offered tree bark for bread.

As real family members would do, the fathers and mothers stayed at home, and the sons and sons-in-law went to find food. I was a son and went in search of food with my wife. We picked and ate strawberries on the nearby grassland and also put some in our pockets and our hats. This made our clothes difficult to wash, and our real mothers always scolded us, and then when we had the chance, we returned to the forest to look for mushrooms. We knew of only two kinds that were edible. We also chewed tree sap like chewing gum. Some sap was like glue and stuck to our teeth and then we tried to spit it out. If that did not work, we chewed on our sleeves where it stuck, making our sleeves dirty and hard.

We got to our homes with the strawberries and mushrooms and our parents greeted us warmly and gently. We, the couples, took the strawberries from our jacket and trouser pockets. The strawberries were as mashed as if a giant animal had masticated them. We put them into bowls and gave them to our parents. While they ate, they praised, "Our good son and daughter-in-law, you two are the kindest and most generous people. We pray Buddha will always bless you."

Although it was daytime, we pretended it was night. I said to my wife, "Wife, please prepare supper for us."

"Sure, Husband. It will be ready soon," my wife said gently.

We did not have rice or noodles to cook, so we used dust and pretended to eat it. We invited other family members to come to our home to have supper with us. And they invited us, too. We had nothing real to eat except the strawberries and mushrooms, which were tasty and we felt full. Everybody said summer days were the longest of the year, but to us they were the shortest. We did not realize it was getting dark until our mothers called us back home.

Though the things we did in our pretend families were make-believe and far-fetched, we enjoyed that time together more than in our real homes. Everything was easy and there were no worries in our pretend homes. How splendid if every home in the world could be like those pretend homes, without quarrels and worry, with only joy.

Lhacar Village. The author's home is near the tree on the right.

MY FIRST TRAGEDY

Strangely, no one was talking or making any noise outside. Not even a bird was chirping. Silence reigned. I lay in Tjobajo's bed. This morning he was not sleeping late as usual. He was already up. Maybe I was missing something. I sat up and looked out the bedroom window. I could not see anything, not even the sky. "Is it foggy?" I wondered silently, got up, and walked out of the bedroom. My Buddha! The ground was entirely covered with white. It was snowing big, heavy flakes. A frigid wind cut me to the marrow, blowing snowflakes against my face and bare feet, making my heart feel cold. I wanted to return to bed, but Brother suddenly appeared. He had gone out early to kill sparrows and other birds with his slingshot and pebbles. Snowy days were perfect for killing birds that stayed perched in trees. His shoes were wet. Snowflakes had melted on his hair and clothes, wetting them as well. His face and hands were pale. He was trembling with cold and could not close his mouth tight. His lips were reddish-blue. Snot was frozen over his nostrils so that it resembled icicles hanging from two holes. I could only giggle.

He noticed I was laughing at him and said roughly, "Stupid pig! How dare you laugh at me? You slept as late as our pigs do." His anger made me want to laugh more. I tried to control myself because I did not want to be beaten.

I no longer wanted to get back into bed, paused, and then said, grinning broadly, "It's none of my business that you are as cold as if you had slept in an icehouse, because I didn't do anything to cause your coldness. Why didn't you wake me when you got up? We always sleep and get up at the same time."

Rubbing his hands together for a little warmth, he said more calmly, "I'm sorry. I thought we would quarrel over the slingshot."

"Why did you think we would quarrel? There is no reason to argue since I have my bow and arrows to kill birds," I said.

"Really? Then I was wrong for not waking you. I promise this won't happen again. Put on your Tibetan boots and we'll play together in the snow after we eat breakfast," said Brother, and then we went into the living room. Our parents, sisters, and Gaga had already finished breakfast. Father was sharpening a hatchet to cut firewood. Mother was sitting by the stove patching her shoes with homemade wool thread. My sisters and second elder brother were playing cards. The winner got to draw black lines on the loser's face. My oldest sister was clearly the loser because her face was colored with black lines. Even her nose was marked. Though she was losing, she was joyful.

When Mother saw Brother, she said, "Oh, you are so naughty! Where did you go in such weather? Just look at your clothes. Why didn't you sleep late like Kondro? Go change your wet clothes, then come here by the stove."

Without a murmur, Brother did so. Mother gave us each a piece of bread. While I was eating, I asked, "Ama, did you all have breakfast?"

"We had breakfast hours ago. It's now close to lunchtime. Your father told me not to wake the two of you. We can't go anywhere today, so it didn't matter when you got up. And who would have imagined your brother would go out without anyone noticing?" Mother said.

Brother and I said nothing in reply. After Brother and I finished eating, we watched our siblings play cards. We were not very interested, because we had our own plans. Playing outside was our passion, regardless of the weather. I gestured to Brother to put on his wet shoes again so my parents would not notice. We were eager for an opportunity to escape.

Eventually, we got a chance when Brother told our parents he wanted to go outside to relieve himself, and I said I would go to ensure he did not escape. They believed us. Mother said, "You're so nice, Kondro. Go with your brother." Once more we were as happy as birds freed from a cage after being jailed for a long time.

The falling snow was lighter. Sometimes the sun peeked through the snowy sky as though it was exhausted. We were the only ones playing outside. Other children were inside their homes. Brother wanted to try out a technique for making

snowmen he had seen in his schoolbook. We piled up snow and molded it into the shape of a person. Then Brother drew a mouth, two eyes, and a nose for the snowman with his fingers. At last, he searched and found a short stick, which he put into the snowman's mouth so it seemed that he was smoking. "We've made a snowman," he finally proclaimed.

I gazed with admiration and said, "You are great, Brother. I want to learn how to make one someday."

We played a chasing and running game around the snowman. Brother chased me and I ran. When he caught me, then it was my turn to chase him. The ground was too slippery to run swiftly. Brother slipped as he was running. I lost my footing, fell on top of him, and found myself astride his right leg. I burst into laughter, but Brother, on the contrary, was crying bitterly. I could not believe my ears! In between bouts of crying, he was saying, "You broke my leg! You broke my leg!"

At first, I thought he was pretending in order to frighten me, but he was in earnest. Tears flowed down his cheeks and covered his face. I did not know what to do and was so nervous that I was as frozen as the snowman we had just made. I wanted to do something but my mind was empty.

At last Brother whimpered, "Go tell Father." Only then did I realize this was exactly what I should do, and only then did I notice that I was still astride his broken leg. After alerting my family members, they all rushed out. Elder Brother but him on his back and carried him into our home. Brother continued crying and some neighbors came to comfort him. It was snowing again, this time even more fiercely. The snowflakes went right through my heart and I could not stop shuddering from cold and fear.

Father had attended a medical school for a short time. He had been kept from further study because he married and needed to farm. Thanks to his previous training he knew how to deal with broken bones and tied splints around Brother's fractured leg. This made Brother feel better and there was less pain, which was a small comfort for me, too. When Brother calmed, Mother scolded me for deceiving her and Father. Gaga beat me with the sleeve of his Tibetan robe. Even my sisters scolded me. I was so fearful that I dared not move. I just sat quietly by Grandmother, who was my only protection. Actually,

it was not entirely my fault but, since Brother was the victim, he was comforted while I was blamed.

Father finally said, "Don't scold and beat Kondro. It's finished. No one can prevent something like this. It was decided when he was born." This cheered me and, deep in my heart, I thanked Father.

I felt very sorry for Brother because I had made him stay at home: He could not go out at all during the winter holiday. It would never have happened if I had been more nimble-footed. His discomfort was very real and his tearstained face was an unbearable pain to me. His tormented crying was my first childhood tragedy. I did not know what to say to him then but I do now: "Dear Brother, I am sorry."

Morning in the village.

A BORING PLACE

It was evening: dinner time. I was sitting by Father's side as usual, leaning against his knees, relaxed and comfortable. The rest of my family was chatting. The house was in a tumultuous state. Father took three half-used pencils and a new notebook from Brother's schoolbag and put them in a new small bag which he had just finished sewing. I wondered what he was doing and who would use the small bag since Brother already had one.

Father stroked my head with his warm hand and said, "My youngest, dear Kondro, you will go to school tomorrow. This is your schoolbag. You have to use this bag temporarily. When I go to Diebu County Town, I'll buy a nice Chinese-style bag for you. Your brother will buy a pencil box and some new pencils for you tomorrow."

I could not believe it! If it were true that I would go to school, why should I care about my bag? I hugged Father's neck with both arms and kissed him excitedly. I was happy and said gratefully, "Oh, thank the Three Jewels! At last, I'm old enough to attend school!"

I do not know why I thanked the Three Jewels instead of someone else. Perhaps it was Grandmother's influence. She said that everything we did and everything that happened to us was arranged and determined by the Enlightened One.

Father entrusted me to Brother, who had started school some years earlier. When we got into bed that night, Father hugged me and said to Mother, who slept in the same bedroom, "Kondro is our youngest child. I don't want him to be alone in school. School is surely a good place for children but I just can't imagine how my dear youngest one will deal with a new environment among so many strangers."

Mother murmured something I did not understand. Maybe Father heard it, for she was sobbing under her quilt. I wanted to console my parents with some words of comfort, but I did not know what to say, so I kept still. My parents loved me

dearly, but in my childish thoughts, they were the people from whom I wanted to escape. Maybe all children have such thoughts about their parents. To me, going to school meant being free. My imagination flew into the world of the books Brother had shown me. I wondered whether I would get books with colorful pictures the next day. I could think of nothing else and I was unable to sleep because I was so excited about going to school. While Father was snoring, I suffered from not sleeping and thought I would stay awake all night. Finally, without knowing how or when, I fell asleep.

"Kondro, get up. It's time to go to school," Mother called the next morning.

I got up feverishly and put on the clothes and shoes Father had prepared the night before, which I had only worn once during the New Year period. Father and Grandmother told me not to be naughty, and to obey the teachers. They told me many other things, but I did not listen, although I nodded my head and said, "Yes."

Brother at last finished making a ball of *tsampa* for breakfast, but I ate nothing. I was in a hurry to get to school. When we rushed out and ran down the path, the sun was peeking shyly over the eastern horizon, scattering golden rays upon the earth. We reached the local primary school some minutes later and entered through a large metal gate that I had never noticed before. I stared around as though in a trance and thought, "Oh, my Three Jewels! So many strange boys and girls! What shall I do? I'll be lost among them without Brother," and gripped Brother's hand more tightly.

A bell rang and the unfamiliar faces disappeared as the children entered their classrooms. Brother showed me a room, told me to go inside, said he would see me soon, and then left for his own classroom.

I walked to the room like a little lost lamb. A young woman I'd never seen before asked me to come in when I neared the door. Some other children my age were with her. I did not know any of them. Their glances of childish curiosity were directed at me. The young lady was a local Tibetan and softly said, "Butsu (Little Boy), what is your name?"

"Kondro Tsering," I said quietly, hanging my head. I did not know if she had heard. I was not even sure whether I had

said it, or if I just wanted to say it, and then thought I had said it. I felt my face burning. I wished for a hole to swallow me so I could hide from all those curious eyes. I did not know where to put my hands, so I pretended I was writing something on the wall with my finger. The young teacher said nothing, just led me by my sleeve to settle among the children on the floor. I sat down reluctantly, as if there were needles on the floor ready to pierce my bottom.

The teachers taught us nothing that day. I was terribly bored. I waited outside our classroom after we were dismissed, waiting for Brother and wanting to immediately return home. Only then did I feel my stomach rumbling. I ate the ball of *tsampa* from my bag, but it did not fill my hungry stomach. We brought food with us to school, for our home was too far away to go back for lunch.

Brother had no class that day either. We just registered and handed in our tuition fees. By Buddha's blessing, Brother at last came, smiled, and said "What's happening? Please, don't cry!"

I said nothing and we headed home at noon. I have never felt more bored in my life than that first day in school.

Traditional stove in the author's home.

MY FIRST YEAR IN SCHOOL

Everything has a beginning, as did my academic career. It was with disappointment that I went to school the next day to begin regular classes along with other children. We had no textbooks, only the small notebooks our families bought for us for our homework. Perhaps the ten *yuan* we gave the teachers was only a payment for their teaching – we received nothing else.

Before entering grade one, we attended a low-level grade *xueqianban*⁸ for two terms, which was supposed to prepare us for further primary school education. We had three teachers who taught the same thing: how to write 1 to 100 in Arabic numbers, and how to write a, e, i, o, u, and so on in Chinese *pinyin*. We practiced writing these two things. Maybe they did not teach us well or, more likely, I had no aptitude for learning how to write difficult numbers for I learned how to write the number 8 from Mother. This number was an obstacle. She wrote 8 in every possible way; she even wrote it slowly on my palm and told me every stroke used to write it correctly. Therefore, 8 became my specialty in class. We counted the number of right marks, and the student who got the most was considered the best. I was never the best until Mother taught me to write 8. Later, it was easy for me to get good marks, I was considered the best student out of twenty more often than before, and the other students began to admire me.

Our teachers were all Tibetans who taught us in Tibetan but often spoke to each other in Chinese. We did not understand their conversations and we had no chance to learn the Chinese language. We were taught nursery rhymes in Chinese without understanding what we were learning. A woman teacher taught us this song in Chinese:

⁸ A *xueqianban* is a pre-school or kindergarten class.

*Wo qu shang xue xiao,
Tian tian bu chi dao,
Ai xue xi ai lao dong,
Zhang da yao wei ren min li gong lao.*

I am going to school,
I won't be late every day,
I love to study and work hard,
When I grow up I want to contribute to the people.

We learned to sing this song, just as we learned how to chant *mani* from our grandmothers: we understood none of it. Every morning, we sang this song in unison, sometimes for the entire forty-five minute class, like young monks reciting religious scriptures. It must have bothered other classes. We sang this song countless times. It was boring to sing a song without knowing the meaning, but we dared not complain to the teacher. When I went to bed at night, this song's melody still resounded in my mind. My head seem entirely occupied by this song. A song can be a lesson for students if they know its meaning, but this song gave us nothing.

We had no real classroom. There was only one desk on which teachers put their coats and bags. There were fewer chairs than students so we took turns using the chairs as desks. Those without a chair for a desk, lay and sat on the filthy floor to write whatever the teachers told us to. From this uncomfortable situation, we realized how important our parents were, and how warm and comfortable our homes were.

The teachers taught us little and beat us a lot, as though we were wild piglets. Our behavior was roguish, but they did not need to beat our palms so often or spank our bottoms with a bamboo stick until it split. All of us were our parents' beloved children; they seldom beat us as hard as our teachers, even though they did punish us. Deep in my heart, I thought teachers were not people who taught us, but people who tried to tame us. We endured this for two semesters.

All I learned from the *xueqianban* was how to write Arabic numbers and the *pinyin* alphabet. Maybe this was the only purpose of our local *xueqianban*.

CIRCUMAMBULATING A DIVINE MOUNTAIN

It was the summer holiday after I finished the *xueqianban*. I did not dream of traveling to distant modern cities, like some of my classmates, because of my family's poverty. I played with friends my age in my home area. Sometimes we made mischief and the villagers gossiped that we were possessed by some evil bogeyman. Beatings failed to stop us, and our parents begged us not to be naughty. Villagers cursed: "You are the sons of ill-bred parents and the students of bad teachers."

Finally our parents could bear it no longer and said, "Does hair grow in your ears?"⁹ Father finally said he would take me to circumambulate a sacred mountain to get me away from other, naughty children for a few days. Tjobajo was mature compared to me, and was a model my parents held up to me. Father decided to take him, too.

We got up before dawn, loaded our things onto our mule, and started off with the stars retreating from the sky one by one as the sun returned, the last star faded away, and another night was gone.

The shape of the mountain we were going to circumambulate is suggested by its name: Heart Mountain. It is not far from our village, but circumambulating it requires at least two days, because there are many sacred sites to visit along the way.

We bought several packages of instant noodles from a peddler on the way. It was nine o'clock when we reached Wumba Village, a name shared by three hamlets. Rumor has it that women there are so brazen that they rob you of your bread and other food if you pass by alone. We passed through the villages safely and reached a large conifer forest along a path

⁹ This idiom suggests that someone is so disobedient that they will listen to nobody.

worn smooth by the feet of countless pilgrims. The moment we heard water trickling, we shouted to a sacred waterfall, "Let the holy water flow!" Father said if we yelled this loudly enough into the sky, then the enlightened ones would hear us and pour holy water into the waterfall to cleanse evil and sickness from our bodies.

Bushes and willows near the waterfall were decorated with sacred threads, tufts of wool, and *khadag*.¹⁰ Some people were washing their faces under the waterfall. Father, Brother, and I did the same. I took off all my clothes, but I could not wash and purify myself well with the holy water, so Father helped me wash. He said, as though speaking to a real person, and as if the waterfall could understand, "Please, let the holy water flow to banish evil and sickness from his head to his feet like taking off his hat and shoes..." I was impressed by Father's belief and quietly followed his example by praying to the Buddha in my heart. Compared with Father, I was afraid I did not know how to utterly believe in something; doubt remained in my mind.

While we were putting on our clothes, Father told us this waterfall was not ordinary. Its water was the washing-water of a thousand goddesses that was very efficacious to drink and to bathe with.

We continued our journey through a gorge with towering rocky mountains on both sides. The majestic mountains seemed ready to fall and squash you like a swatted fly if you gazed into the sky. Trees growing on the summits seemed to be floating down from the heavens. There were carvings on the rock face, the work of monks who had sculpted the Six Sacred Syllables for both Buddhists and Bon followers, Buddha images, and the Eight Auspicious Symbols.¹¹ King Gesar's steed's hoof prints were also on the rock face. Father

¹⁰ A *khadag* is a strip of silk given to someone as a sign of respect.

¹¹ The Eight Auspicious Symbols consist of the parasol, a pair of gold fish, a treasure vase, a lotus, a white conch shell, a victory banner, an endless knot, and the gold wheel of the dharma.

said that when King Gesar was fighting the King of Hor,¹² he had passed through this blessed place alone, without the Thirty Heroes of Gling.¹³

I passed through an ocean of fantasy, riding our mule while Father and Brother walked in front. I imagined I was climbing over the rocky mountain on our mule, and then the mule and I tumbled down the mountainside. Wide awake, I shouted, "Help, Father!" which so startled our mule that it reared up on its hind legs.

Worried and flushed, Father grabbed the reins and asked, "Kondro, are you OK?" Father reproached our mule, not understanding that I had frightened it. When I explained, Brother laughed, but Father said with a deep breath, "My dear son, come down to earth! We lack King Gesar's karma."

I pondered over our fate born as humans. Why were people so different? Deep in my childish heart, I realized that to be born a human was both the best and worst of outcomes, for we had the capacity of considering good and evil. Ignorance is, indeed, bliss.

The sun shone brightly in a cloudless, blue sky. Our sweat-stained faces were crimson. The streams meandering by the roadside were not cold enough to fully quench our thirst. Father finally decided we should rest and have lunch. I dismounted, Father unloaded the mule, and we found a cool place to have lunch under the shade of a big tree. Father built a fire on a three-stone stove and went to fetch water from a nearby pool. Brother and I sat, wiping sweat from our faces and panting like two exhausted dogs. I should not have been tired because I was riding the mule, but I was worn out because of the hot weather. We should have helped Father, but he did everything by himself. Our tethered mule grazed eagerly, swishing its tail to fend off bloodsucking flies.

Father said we should reach the grassland where pilgrims spent the night so we had a quick lunch, and then

¹² Locals say the Hor were a Tibetan tribe governed by the White, Black, and Yellow kings that fought against King Gesar's group. This is at odds with others who contend that the Hor were the Mongols and or Monguor.

¹³ Locals believe that Gling was King Gesar's tribe.

resumed our journey. We reached the sacred site of Tara where many people were worshipping some time later and found the holy water there had all been taken by pilgrims, so we merely touched the wet part of the rock and licked our hands to get a bit of the water. Women melodiously chanted *Om ma ni pad me hum*, men put up scripture flags, and others offered incense while scattering *holong*,¹⁴ the smaller paper prayers that are often called 'wind horses'.

We climbed ladders to the hollow entrance of a cave. Father told us that entering it would prevent impediments we might encounter along the long path of the intermediate stage between death and rebirth. There was one side to enter and another to exit. I shuddered from the cave's cold darkness when I came out. Walking through the cave was scary for children, but elders seemed happy as they worshipped and prayed for their next lives without traces of fear. There was also a tall rock horse to ride, too. Entering the hollow and riding the horse were both intended to help us be fearless when we eventually wafted between the stages of death and rebirth.

I prayed after Father, "Three Jewels, please bless me to be fearless in my next life." Father prayed not only for himself, but for every sentient being. Then we headed toward our destination, the grassland. Father gathered wood on the way to make pegs and poles for pitching our small tent. He put the wood on our mule and me atop the wood, making me feel uncomfortable and afraid of falling off.

Father said, "Society has become peaceful and calmer than in the past. We couldn't pray to our venerable mountain deities during the Culture Revolution."¹⁵ If you visited places like this to worship, officials would take the ladders away once you climbed up. We offered *song*¹⁶ secretly, for if you were caught, they put a black hat on your head to show others that you were doing something bad and to indicate that you were a social criminal. They beat you in front of others to frighten them, like killing sheep to scare goats."

¹⁴ *Lungta* is also a common term for the locally used *holong*.

¹⁵ A time of great social tumult from 1966-1976.

¹⁶ *Song* is incense that is burned for the deities, and also a purification ritual.

Brother and I said nothing.

When we reached our destination, the sun was slowly returning to the west mountain, bidding us farewell. The sun seemed reluctant to hide behind the mountain until the next day. Father was in a hurry to pitch our tent before it got too dark to see. It was not very big, so he pitched it by himself. Brother unsaddled our mule and tied a long tether around its right front leg so it could graze in front of the tent and tied the other end to a peg. Such a grassy stretch! I sat tiredly, staring blankly at the infinite emerald grassland. I was in a daze because it was the first time I had experienced such a place that beamed with many kinds of flowers and of such breadth that it made the sky seem larger and lower. "How wonderful to live in such a huge place," I said.

Father commented that it was not good because the herders here lacked the golden opportunity to attend school. This surprised me because I thought people living in such a beautiful place had minds as transparent as crystal lakes. But others told me that the herders were as dull as their yaks and sheep, and that farmers were much better than herders. I did not ask them in what way, so I never learned the reason. Nomads or farmers - they were all Tibetan and they were not going to school, so what made them better or worse?

A dark curtain was pulled over the sky, shining stars gradually became visible, and the moon grew brighter. Father cooked noodles for us and we ate outside our tent in the moonlight. A breeze blew softly across our faces and made us feel lively after a tiring day, like being massaged by sleek hands. We chatted after we finished dinner. Father now and then put the idea in our minds to study hard and not be a farmer like him. What he said impressed me deeply, but I was not sure about Brother, who could not stop yawning. Maybe he was absent-minded from walking the entire day, and too tired to listen. Father said we should sleep and the sooner the better, for we had to get up early the next morning. I loathed sleeping between Father and Brother, because I could not stretch out my hands freely if I got too hot, as I did when I slept with Father at home. I was mashed. Brilliant moonlight shone through the tent opening and made the starlight dim. I giggled in my heart as I recalled the night my farting frightened Brother, and then I slept

with a smile.

Father rose before dawn and kindled a fire to heat the leftover noodles. The sky was as clear as a blue ocean, and the never-ending grassland and the sky seemed to reflect each other in a world where their boundaries met. I felt that you could touch the sky once you reached the edge of the grassland. The sky looked so close that I was afraid of shouting or jumping because I thought it might bother Heaven's residents.

The morning breeze was chilly and made me feel winter was approaching. The air was scented with the fresh fragrance of flowers and dew that lay precariously on the grass, which wet our shoes the moment we emerged from the tent. We had breakfast hastily, while trying to dry our shoes. Father said it was useless to dry shoes by the fire, because dew would wet them again the moment we resumed our journey.

We saw many yaks and sheep along the way. I commented that the sheep resembled tufts of clouds floating over the grassland, which made Father burst into laughter. Gradually, the rising sun dried the dew on the grass and our wet feet no longer squished in our shoes. We circumambulated many stupa-shaped piles of *mani* stones on the way.

Brother and Father walked while I rode the mule, as the day before. We went on for hours then reached the other side of the mountain, in the direction of our own home. Father knew some people at a village along the way who welcomed us into their home for lunch.

Heart Mountain drew ever nearer, but we did not attempt to go there. We followed the path past this divine mountain. Our township is located in a valley between Heart and Danghi mountains. These two mountain deities once fought and shot arrows at each other. Heart Mountain shot Danghi Mountain's medicine chest, thus every stream flowing from that mountain is considered sacred water. Danghi Mountain shot Heart Mountain's divine container, which explains why there are many stones of various shapes at the foot of this mountain. Certain stones resemble birds. Local people said our township is poor because the deities of these two divine mountains turned their backs on us due to their hatred for one another, and thus we seldom receive their blessings. Heart Mountain faces the herding area, thus the herders have good luck with their

livestock. Danghi Mountain faces Tsunre Township, where residents engage in business. Locals believe this account and consider their poverty as fated.

Brother and I found no nicely shaped pebbles, though we searched. Father gave us a few he found that looked like someone had carved them. Brother and I cherished these special, sacred pebbles.

We passed three villages near our local township town as the sun was about to say goodbye. We still had quite a way to go and did not pause. Our home is far from the township town, on a high hilltop at the end of a steep path. A saying about our village goes: Be careful if you look up to Lhacar Village, or your hat will fall to the ground and get dusty. Its nickname is 'Village of Birds' because birds often roost in its tall trees. This name also conveys a sense of the village's isolation and unfavorable location. I quarreled with my classmates many times because of this rude, but factual nickname.

Our local monastery, where my oldest brother is a monk, is near the township town. Brother wanted to stay at Monk Brother's home, for he was exhausted. Father and I continued home without him. It was almost dark when we arrived. Father's hair dripped with sweat and vapor rose from it as if from a steamer of bread buns. Mother, my sisters, and Gaga all came to unload the mule. Mother gave me a warm kiss and said, "My dear youngest one, I missed you," which surprised me because only two days had passed and I had not thought about her.

Mother told us during dinner that my friend, Dorji Tsering, had fought with a little girl who was a year younger than he was and broken one of her front teeth. Then their families quarreled and fought. Dorji's father had suffered a head injury and had gone to hospital. Mother was happy I had not been there with Dorji. She told me more things and urged me not to play with Dorji.

I told her about worshiping at the sacred sites, and she told many stories about them as had Father. Afterwards, I was less naughty and told Dorji and my other friends about circumambulating. During playtime, we pretended to circle Heart Mountain. Later, we rarely fought or argued with our elders and with younger children.

STUDY

The summer holiday seemed to pass as quickly as a week in school and it was suddenly time for me to start grade one, which I had been yearning for. Our new classroom was well organized, with enough desks and chairs for all the students. Posters of Western and Chinese scientists and thinkers, such as Newton, Einstein, and Lu Xun were pasted on the walls. A red and white banner above the blackboard carried Chairman Mao's exhortation: Study hard and make progress everyday. Posters of famous Tibetans and Tibetan proverbs on education were conspicuously absent.

We had new books and new teachers. Everything was new except ourselves. We should have had an unprecedented experience in this grade with serious teaching but it was not to be. I liked the classroom and our schoolbags were heavy with books that had unfamiliar Chinese characters and colorful illustrations. These intrigued us and we wanted to learn as quickly as possible.

Brother was too shy to teach me anything from my new books, so I asked Father to teach me, but he did not know Chinese. However, Father wrote my name in Tibetan in each book so I was less likely to lose them. My name written in Tibetan looked like the legs of an ant and gave me a strange feeling. We only started learning Tibetan in the fourth grade.

I learned as much as the other students did. Our teachers were responsible and cared about us, except for our arithmetic teacher. They generally taught well and were not like the teachers in the *xueqianban* who often beat us with a bamboo stick. The Chinese teachers were better than our Tibetan teachers. They were responsible and taught us until we understood what they were trying to teach. Their purpose in teaching was not to go through the books as quickly as possible, but to teach us as much as we could learn, even if we could not finish the textbook. However, when they were tired, they

cursed, "You are as stupid as the pigs in your villages." Their anger did not last long and then they continued teaching with concerned smiles.

On the other hand, our Tibetan teachers did not care how much we learned, only about how much they covered in class. I thought then that learning meant to finish a book haphazardly in a single semester. Our arithmetic teacher was Tibetan. He was kind to students who were clever and easily understood the lessons. He came into the classroom, wrote equations on the blackboard, explained them in a confused manner, and did a few exercises from the textbook. That was it. Finished! Even though our lessons were only simple addition and subtraction, for beginners it was still hard to understand without a good explanation. As a result, my arithmetic was terrible. I copied homework from other students. Perhaps it was my personal problem, for there were students who learned arithmetic well in my class, no matter how randomly or in how little detail the teacher taught.

I gave up my struggle to improve in arithmetic; I surrendered. As a result, I was partial to Chinese lessons. They were much more interesting and my Chinese improved, though it was not the best in our class. The problem was that I was shy when speaking Chinese, so my oral Chinese was almost as bad as my arithmetic. I studied Chinese hard with a responsible teacher who was concerned about all of us. Sometimes I understood Chinese characters Brother did not know, although he was in the fourth grade. He was good at arithmetic, though he would never teach me.

Examinations are a primitive method of assessing how much you know. You are considered a good student if you do well on examinations, and a bad student if you do poorly. Many students worked steadily and remembered what they learned everyday in class. That was better than doing no work for weeks and working all night before an examination, which is what I did with my poor arithmetic, which was the worst in our class and, predictably, I scored ninety-five in Chinese and forty-five in arithmetic on the final exams. Only one student passed the arithmetic examination that first semester. Our arithmetic teacher scolded us, never comprehending it was both his and our problem.

I was satisfied with what I had learned from the Chinese teacher and kept a diary during the holiday in Chinese as my teacher asked, but I did not touch the arithmetic book, nor did I finish the holiday arithmetic assignments.

The biggest poplar tree in Zorgay County.

COWARD BOY

I was given many nicknames, but I liked 'Coward Boy' best. In children's opinion, being a coward meant not fighting. Fighting meant you were courageous and brave. What if you lost? No one bothered to answer this question. Everyone in our school called me this name, sometimes even the teachers. Brother would also call me this when we quarreled. I was called 'Coward Boy' because I once avoided fighting.

Our new Chinese arithmetic teacher praised me one day, saying I was making progress. In my arithmetic notebook, there were now more correct marks. I did all the exercises myself. How could I guess what the best students in my class were going to do?

Arithmetic was the first class of the day. Three boys who were among the best students in my class scowled angrily at me after the class was over. They were students who had joked with me before. That day, instead, they were making fun of me. They said to one another, "The fastest turtle won't catch the slowest rabbit." They did not know that sometimes the rabbit falls asleep, and the turtle passes him, as our teacher told us later. They threw pieces of chalk and wads of dirty paper at me. I was like a beggar on a street corner, shrinking quietly in my seat.

I did not want to fight without knowing why. I am surprised at how a child my age endured such a situation, for I was unafraid of fighting. I endured their humiliation because I did not want to stand in front of the teacher's room during my favorite classes – Chinese, physical education, and biology. I participated in these classes as if nothing had happened. However, my heart was worried and depressed that I might soon risk losing these students whom I had considered friends. They continued to try and provoke me during the classes. The more they tried, the harder I worked to control my anger. Since the day Mother told me about the fight between my friend, Dorji Tsering, and the little girl whose front tooth Dorji broke, I no

longer wanted to fight.

Finally, classes were over and it was lunchtime. I wanted to avoid unnecessary fighting, but they pestered me along the way. I stopped and asked, "Friends, what have I done to you?"

The tallest, Tashi Dondrub, said, "What does he mean by saying 'friends'? It's funny and a shame to say someone is your friend when you are about to fight. Don't you think so, chums?"

Predictably, they chorused, "Yeah, you are such a shameless boy! Go lick shit! No one wants to be your friend."

This exasperated me, yet I calmed myself. I knew if I fought, I would be the only one to face the teachers' wrath, for they were the best students and the teachers liked them more than me. I told my friend, Dorji, who would surely help me fight, to ignore them.

Dorji whispered, "They want to fight because our arithmetic teacher praised you this morning. They envy you."

Oh my Three Jewels! When I was poor at arithmetic they were my friends, and now when I was making progress they had become enemies. I was becoming the student they wanted to beat and push down. I was very disappointed, but not wanting to vent my anger I said, "I know why you want to fight. Let's fight after our final examination."

I said such things because I wanted to avoid a fight. I was unsure how well I would do on the final exam. Without warning, the three boys rushed at me, kicked every part of my body, punched my nose until it bled, and yanked my hair using all their strength. Dorji helped me, kicking and beating their backs with his little fists. They punched Dorji's face until a passerby stopped them. Dorji was infuriated and scolded, "You useless dogs! If you have the strength to beat Kondro and me, then let's fight individually. How shameless, ganging up on Kondro and beating him! I'm not a person of my word if I don't take revenge later, when each of you is alone." Then he came to me and wiped the blood from my chin with the sleeve of his Tibetan robe. I realized what a friend he was. When your nose is beaten it is impossible to control your tears. I looked as if I was crying, but I really was not.

Someone told Brother that I had been beaten and he

came quickly, holding a broken brick in his right hand. "Kondro, who beat you? By the Three Jewels, I will beat them to death," he said. Meanwhile, Tashi Dondrub and his two friends had run like mice who see a cat approaching once Brother appeared.

Brother told me to report it to my class's head teacher and I did. The teacher was not partial to the others, said I was doing well, said I should not fight in the following days to take revenge, and also convinced Brother not to take revenge. That afternoon, Teacher beat Tashi Dondrub and his friends terribly and did not allow them to join the afternoon classes. They stood in front of the teachers' quarters the whole afternoon. Though they deserved it, I felt sorry for them, because I once thought they were my friends.

During class time that afternoon, some of Tashi Dondrub's other friends called me 'Coward Boy'. They thought I had lost and lacked the courage to take revenge and instead, had told the teacher to punish the boys. I did not try to explain. They were happy calling me this name. Only our head teacher, Brother, Dorji, and I knew the reason for my not taking revenge. It was not a matter of being brave or a coward. I liked this nickname, for it reminded me of the progress I had made in arithmetic and helped me obtain a real friend. Ultimately, I got higher scores than those students on my final examination that year and in the following years.

I told Mother about my beating that day and she said kindly, "Good boy! Fighting isn't the only way to show courage. Patience and endurance are courage," and then she hugged and kissed me warmly. She continued, "Don't do anything bad in your present life, or you will suffer the same in your next life. There is a big *thangka* in our local monastery temple illustrating what happens in your next life if you gawk at people - your eyes will be gouged out - and if you curse other people, your tongue will be cut out. There is nothing wrong with being a good boy."

I learned how to be a morally upright person from Mother, who became the one I thought I could not live without.

MOTHER'S UNFAIR LIFE

Birth means death will come. The most difficult time in my life was Mother's unfair life, her illness, and death. I felt pitiful and sad, losing Mother's care when I needed it most. My destiny had been arranged by my deeds in a previous life. Grandmother told me about getting one's comeuppance from a former life and said that what I suffered in this life was the result of wrongdoing in my previous lives. This was retribution and it made life difficult. I wondered what I had done wrong for this to happen to me.

Rearing six children was a heavy burden for Mother because we were all young at the same time. She worked constantly to make life better for us. She wore old, ragged, patched clothing, and ate *tsampa* without putting butter in it, to save it for us. No one helped her do farm work and she went out to dig medicinal herbs with Father to earn money, while Grandmother cared for us during the daytime. Mother did twice the work of other women. She once said, "My hard work is for you dear children. My hope is to give you splendid lives before I leave you." I did not understand the meaning of 'before I leave you' at that time.

Time passed quietly and quickly, and everybody admired Mother. When my brothers and sisters got old enough to help her, people said she should rest and enjoy life, for the children were now old enough to work for themselves and make their parents comfortable. Instead, Mother got terribly sick, though she said she had only a stomachache. Her sickness came suddenly like lightning and caused horrible, unbearable thunder in my childhood life, leading to a rain of tears.

My family was the first in the village to buy a tractor. A relative visited one day and asked to borrow the tractor to haul stones from the local township town to his home for the foundation of his house-enclosing wall. Father could not refuse. A woman compelled my relative to let her climb in the tractor-trailer on the way back home. The road was bumpy, she fell out,

and died instantly. We owned the tractor which meant the local policemen fined us and gave the money to the woman's family. My relative was detained for some days and then released because we had compensated for the woman's death.

Without a tractor, Father had no choice but to walk to another village and rented a tractor and a trailer to take Mother to Tewu County Town because it was closer than going to Zorgay County Town. Father and my two oldest brothers went with Mother to the county town hospital. My two elder sisters, Tjobajo, Grandmother, and I anxiously waited at home. Grandmother was unusually quiet, while my sisters, brother, and I prostrated with our palms together, praying for Mother in front of the images of lamas hanging from the walls of our home shrine. This was our only way of easing our anxiety about Mother.

Father returned and said Mother would be fine soon, not telling us the true diagnosis. Then he returned to our local township hospital, where Mother stayed to receive treatment. I still do not know what Mother's exact illness was. All I was told was that it was a stomachache.

The local hospital rooms were shabby with smoke-darkened walls and ceilings, which leaked when it rained. On the bright side, there were knowledgeable Tibetan doctors there who examined Mother every morning.

Mother grew progressively thinner. It was school time, so I stayed with Mother and Father in the hospital every night, but I could do nothing to help Father care for Mother. Father did not want Mother to leave us children, especially me. He visited various lamas, and asked them to bless Mother so that she would live longer. It was extremely difficult for Father. He could not sleep well at night, for he was responsive to Mother's tiniest groan. Mother's pain made her impatient and scold Father without reason. But to me, she was kind and gentle, no matter how bad her mood.

As Father cooked for us, Mother and I would sit in the sunshine in the hospital yard while she looked for lice on my head. I would embrace her tightly to feel the warmth from her heart. I sometimes resisted Mother looking for lice on my head, but she told me if she did not catch and kill them, then they would dig into my brain and I would die, as Grandmother said.

She often said, "Always obey your father, my good son. You are the only one I worry about." Her eyes then became moist and she blew her nose. "Study hard to make a better life for yourself. Don't follow your parents' footsteps. Make a path that will lead to a brighter world."

I said nothing, sitting there, leaning against her knees, not understanding very well exactly she was trying to tell me.

One day Mother seemed lost in deep thought, sighed, and said, "Your Father and I were once rich. My parents wanted me to take property from your Father to make them rich, but I refused. Afterwards, they didn't allow me to enter their home nor would they speak to me. Your poor mother then had no family to rely on. I was like an orphan, though both of my parents were alive. So my dear, I don't want to leave you behind with only your Father. Wealth is like dew on the grass that disappears in a flash - our riches were taken away during New China's period of social turbulence. My parents were glad I lost my wealth. I have nothing valuable to leave you. I failed and I'm sorry. However, you are all lucky to have such a wonderful father. Please don't contradict him and be as kind to him as he is to you. Don't make him angry, troubled, or worried. Because of me, your father is weak now and can't bear any burdens. Study hard and change your life."

"Ama, why do you only talk about Adza? We will always be together. I'll surely buy nice clothes, good shoes, and delicious food for Adza and you after I graduate from college and get a job. I'll save a lot of money and take Adza and you to Lhasa," I prattled. "Oh, Ama, one more thing, I won't buy anything for your parents. I hate them so much," I added. Truly, from the bottom of my heart, I despised them.

Mother smiled weakly and said in an odd-sounding voice, "Yes, we will be together. I'll never leave you."

Mother was in pain and we could do nothing about it, except feel sorry for her. I thought, "Mother, if only I can share your pain a little, then I'm willing to give anything I have, even ten years of my life. Please, Three Jewels, bless Mother and cure her illness as soon as possible. Do not let her endure pain and suffering any longer."

At home, my monk brother, was doing every religious activity that the lamas asked Father to perform to lessen

Mother's pain. Father asked the doctors every morning about Mother and what kind of medicine she should take, and the doctors prescribed various medicines, none of which were effective. Mother stayed in the hospital almost half a year and then Father decided to bring her home. I now realize that Father believed Mother would pass away that year, and thought it better for her to be in a warm bed, in our home.

Monk Wodzer was the local hospital leader, a reincarnate lama, an expert in both the scriptures and medicine, and able to do the most difficult religious activities. He could, for example, turn a hand *mani*-wheel in each hand simultaneously, while fingering prayer beads in his right hand, which was impossible for ordinary people. The handles of his prayer wheels bore the marks of fingers because he turned them so often. He was a strict, stern lama; consequently, everyone was reluctant to invite him to perform difficult religious activities or to diagnose illness.

An amusing incident happened between Monk Wodzer and a mute man's mother:

One day a man who could hear but not speak was ill. He could indicate the part of his body that was in pain but could not tell how the pain felt. His mother brought him to Monk Wodzer. The mute man's mother was unafraid, and entered his home with her son without knocking. When she saw Monk Wodzer, she said, as though talking to an ordinary person, "Oh, good, you're at home! My son is sick and I need your help."

He joked, "I'm not the cause of your son's illness, so why do you bring him here? It's none of my business. Please leave."

"How can you be so ruthless? You're a doctor. Your job is to cure patients," said the mother.

"You're right. I was just kidding. What's wrong with him?" asked Wodzer.

"How silly you are! If I knew what his problem was, then why would I bring him here? I want you to feel his pulse to see what his sickness is," said the mother anxiously.

Instead of getting angry, Monk Wodzer burst into laughter. He then felt the patient's pulse and gave him medicine.

One day Monk Wodzer was not in the hospital. There were no other doctors there for Father to consult so he went to another lama. Who would have imagined that this would cause problems? After Monk Wodzer heard of Father visiting another lama, he no longer came to check Mother every morning and did not talk to us. Father was baffled and asked one morning, "Ahke,¹⁷ what shall I do now? She doesn't seem to be getting better. She looks thinner every day."

"Don't ask me. I don't know. Please ask the lama you visited several days ago. He may know more than I," responded Monk Wodzer, which so disappointed Father that he left quietly.

•••

The autumn trees shed their leaves, which blew through our village, tossed by strong wind. A fog of dust was in the sky every day. This put me in a bad mood. Father had told me that if Mother was getting better, then we would see it at the beginning of fall, at the same time the plants changed color. There was no improvement. Mother's skin was so pale it seemed no blood flowed in her veins.

Mother searched for lice in my hair one day and said, "I'm now like a dried, floating leaf and will either fall or stick to a branch. This is not under my control. A strong wind will surely blow me to a strange place. The tree still has roots to grow next year, but the leaves are gone. Your father, siblings, and you are the tree. I am the leaves. You should all try to grow new leaves once I am blown away."

Mother was actually telling me she had only a short time to be with me, and encouraged me to be brave among those I would face in life. Stupidly, I did not realize what she was saying. I returned from school one day and saw Mother's hair had been cut as short as that of a four-year-old girl. Amused by this new hairstyle, I said, "Mother, you look more beautiful and younger today. Why didn't you have your hair cut earlier?"

No one said anything. Mother laughed and said, "Kondro, getting a haircut was not what your mother wanted, but it makes it easier to take care of my hair."

¹⁷ An honorific term for 'monk'.

I was bewildered. I should have realized it was a signal that Mother's departure was imminent. Day by day, Mother worsened and finally could not leave her bed. She could only drink some milk to moisten her throat. She could eat nothing.

A few mornings later just as I was about to go to school, Mother tried hard to lift her head, called me to her bedside, and said in a falsely cheery tone, "Dear Kondro, after school is finished, come home quickly. Don't play on the way. Be a good boy, achieve a better life than mine, and study hard in school. Please remember this. You do better than your brother in school. I have high hopes for you."

I prated vigorously, "Ama, I won't forget." I now regret having been so naïve and behaving so childishly. Mother stroked my head, kissed me on the lips warmly, and put her head back on the pillow. I never imagined it would be the last time that she would talk to me - the last time she would give me a warm kiss to express her love and concern.

I was bored and in a bad mood, I did not know why. When school was finally over, Brother and I did not wait for other students but immediately started home along the dust-swollen path snaking up the mountain. The wind struck us furiously as whirlwinds twisted dust and trash into the sky. This is locally considered an ominous sign and we spat toward the whirlwinds to repel evil.

As we approached our house, we saw many relatives chanting *mani*, fingering prayer beads, and spinning *mani* hand-wheels. Oh, the Three Jewels! From my brothers and sisters' swollen red eyes, I knew Mother was no longer there to talk to me. The shock of seeing these things was like an iron hammer striking my chest and almost stopped my heart from beating.

I threw my schoolbag to the floor, ran to Father, embraced his neck tightly, and wailed as if Mother was already gone, "Adza, what's happened to Ama?"

Father said quietly, "She's fine."

Brother was a bit older than I and knew how to react in such situations. As I rushed to Mother's bedroom, he burst into tears as soon as he understood the implication of Father's words. I then witnessed Mother taking her last breaths as her chest heaved unevenly. She could say nothing. I sat by her on the edge of the bed, held her warm hands in mine, and said, "Ama, I

remembered what you told me and returned before the other students. Ama... Ama... I beg you, please raise your head and talk to me." Hot salty tears streamed down my cheeks and into my mouth. "Ama, Ama, can you hear me? I am Kondro," I continued, wiping the tears from my lips with my snot-smudged sleeve.

I kissed Mother on the lips, but she did not react. "I'm here to tell you about school. You always want to hear about it, don't you? Please, Ama, sit up and listen!" I cried.

She remained motionless. I could only hear her slow, faltering heartbeat, and then disturbing sounds came from her throat as if she were choking.

Father came in, hugged me, and said, "Kondro, let your mother sleep comfortably. Don't torment her. She can hear nothing."

I saw Father sob for the first time in my life. Kissing me repeatedly, he said, "Be a good son and stop crying," and burst into sobs. I never imagined Father would cry like he did then; seeing me cry was beyond his endurance.

I did not want to be a good son and I did not want to return to the living room. I lay down by Mother's bed on a small sheepskin mat. Tears covered my small, pitiful face, as if frozen water was pouring into my warm heart. How despicable death! Father was at a loss so left me.

"My revered Three Jewels, please be merciful to a boy like me. If you exist as we believe you do, how can you let me live without Mother? She's too young to leave, and I'm too young to be left behind," I mumbled, glancing at the *thangka* hanging from the wall above Mother's head. The only reply was Mother's shallow breathing.

"Kondro, come to the living room and eat something," said Gaga, who always seemed brave and never shed tears. But this day he and all my siblings had swollen eyes.

Mother's death was destined and, as Grandmother kept telling me, we were born to confront it. At that moment, the only thing I could do was cry for relief from my intolerable pain. I had no appetite. I lay by Mother's bed listening to her heart beating, hoping that she would stay with me as long as we lived in this world. Only then did I remember what Mother had told me before; only then did I realize what she meant. But it

was too late, for it was truly ending.

Father ate nothing, tried to comfort me, hugged me, and sobbed to his brother, "Daku, my children are so young. How can they lose their mother?"

Weeping like a child, Daku said, "Brother, you are now the only one who can console them. Don't be upset like this, otherwise the children will suffer more. Compose yourself and encourage the children not to be sad. You're the only one who can make them feel less heartbroken."

Father wiped his eyes and replied, "You're right. It's just that I can't imagine this happening. We all tried our best, but death has still come."

Watching Father that day felt like a sharp thorn piercing straight into my heart, leaving an incurable wound that has not since healed. I again rushed into the bedroom and called to Mother, but there was no reply. Mother's breath grew weaker until it was barely audible. Tears fell from my eyes as though they were overflowing springs. I lost my voice and could no longer call to Mother. Father soon joined me and then asked my eldest brother, the monk, to chant scriptures for Mother. She had closed her eyes forever.

Local custom dictates that we should keep a death secret for a day to ensure the person has really passed away. After a day, a villager visits a diviner to ask the sort of funeral the dead person should have, what scriptures should be chanted, and what they will become in their next life. According to the diviner, Mother had lived a year longer than was decided by her karma, convincing us that the arrival of the lamas and their religious activities had prolonged Mother's life. Mother's funeral was held three days after she passed away and, as she had wished, she was cremated.

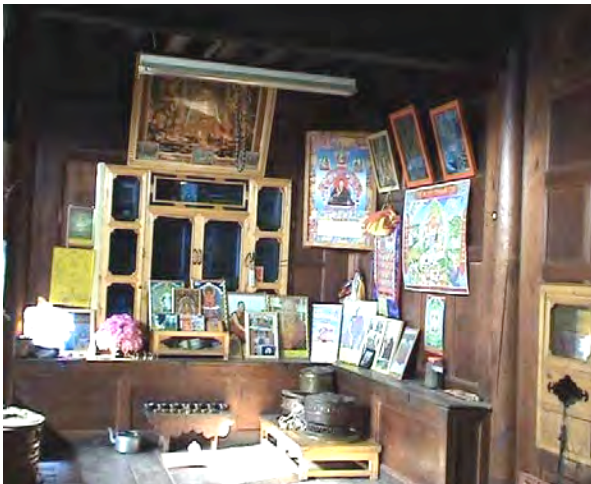
Seven people go cut a dry tree to use for fuel during cremation. It is considered bad luck to appear in front of them when they set out to cut the tree. The men carry axes over their shoulders when they go to cut such a tree. If you go to fetch firewood and carry an axe on your shoulder in winter on any other occasion, elders harshly scold you. The men do not point to just any dry tree in the forest, for this portends that more people will die. They point only to the one tree that they will cut.

Mother's funeral was during the time of a solar eclipse. Local people say that the halo of an eclipse once swallowed almost half the sun, and then Bodhisattva Vajrapani threw his *vajra*-thunderbolt at the halo, piercing a hole in it and it then could not swallow the sun. The terrified sun then emerged from the hole. For this reason we chant *mani* during solar eclipses to help the sun not to be frightened.

Father was pleased with the convergence of Mother's funeral and the solar eclipse for all the locals would chant *mani* for the sun, which would also benefit Mother. However, this gave me little solace. I cried and cried at Mother's funeral, though the tears did not ease my pain.

I cannot erase the memory of my hopeless, broken family at that time. My wounded heart was in pain. I pretended to be happy among people but grieved deep in my heart. I sincerely hoped Mother's spirit would fly to Heaven and have a marvelous reincarnation. I knew little about religion, but believed Buddha would hear my family's pious prayers and surely sympathize with a mother who had passed away so young and who had so greatly suffered. Yet, Mother left us in terrible pain and I wondered if there was a real Buddha. We truly believe that he is omniscient and knows every good and bad thing people do. He should have known Mother deserved to die peacefully, but reality was just the opposite.

Death so miserably devastated my childhood happiness.

The author's home shrine.

TRUANT

Mother had been gone for almost five months. The more days that passed, the more I missed her. When the treasure had been in my hands, I had not realized its value and, only when it was gone did I recognize its importance. Her departure changed me. I cried frequently. The memories that I had of Mother were like a mirror, reflecting everything about her to me, especially her constant concern about my study.

Our new summer semester began. Our Chinese teacher wanted to test our Chinese level after the long holiday, and on the very first day asked us to write something about our mothers and describe their appearance in detail. I dared not tell him that Mother had passed away. I stayed in my seat quietly without writing anything. I did not want to imagine Mother's colorless, pale, pain-filled face. I wrote the title 'My Mother', and then wrote only "I miss Mother very much." I was the last student to hand in my paper and put it under the other papers so the teacher would not notice that I had written so little.

I was in no mood to attend class that afternoon because of the hot weather and the morning writing test. I leaned against my desk tiredly and was about to take a short afternoon nap to rid myself of my unhappiness. My best friend, Dorji Tsering, came to share my sadness and asked what I wanted to do. "Kondro, let's skip school this afternoon and go swimming. What do you think?" he said.

It was an offer I immediately agreed to. We avoided Brother and the teachers, snuck out of school, and hurried to the shallow river where we usually played. We were from a high mountain village and there were no deep rivers in our home area, only some mud-bottomed pools. We did not know how to swim. Students from villages near rivers teased us by saying that their pigs rolled in the water we swam in to cool off in summer. We could do nothing to deflect their insults, for it was true. We threw our schoolbags on the bank, took off our clothes,

and then untied the sacred threads around our necks, because we were told that if the blessed threads got wet, they would lose the blessing that the lama had empowered them with.

"Oh, Kondro, come on! The water feels great. Hurry up!" shouted Dorji, splashing cold water at me.

The river was so shallow that when Dorji lay in it, half of his back and buttocks remained above the water. I joined him. No matter how hot the weather was, it felt very cold to get into the water, and I could not help shouting excitedly. We paddled about and babbled to each other happily. Spending time with your best friend is always pleasant. Our bodies were wet. I felt better. Then we returned to the bank and lay on warm stones. It was a comfortable feeling, like lying on a warm *tsato*.¹⁸ We put hot stones on each other's backs. Their warmth reminded me of Mother's warm bosom.

Dorji had matured after fighting with that little girl and causing trouble for his father. He was now respectful to elders and got along better with children his own age. He was especially friendly to me and helped me in school when Brother was not around. He was talkative, which comforted and cheered me.

"Kondro, don't be so sad all the time. Just like your Father said to you, 'My dear son, please be happy. No one is immortal. Everybody will die one day. The only difference is that some die earlier and some later.' You and I will also die. Even thousands of reincarnate lamas, as elders say, cannot avoid death. Let the past be gone," said Dorji, lying by me, resting his hand on my shoulder. "We should enjoy our lives as much as possible, for they are too short to waste by being constantly sad."

"Thank you, Dorji, for always helping me when I need it. I can't thank you enough. I know death comes to everybody. I just can't understand why it came so early for Mother. I miss her so much," I said, trying to control my tears, although my eyes already glistened. I looked up into the sea-colored sky, feeling depressed.

¹⁸A *tsato* is a wood platform used for eating and sleeping. Smoke from the cooking fire is channeled through it, which keeps it warm.

Unfortunately, our teacher suddenly appeared and we could not flee naked. We dressed nervously and approached the teacher who slapped the back of our heads, marched us back to the school, and ordered us to stand in front of his room.

"Why did you skip afternoon classes? I told you boys never to play truant. You are not donkeys that can't understand anything," he said, shaking his head disappointedly. "Think about your parents. They think you're studying at school, but you're wandering around."

This was like rubbing salt in an open wound, and caused me terrible pain. A waterfall of tears flowed down the high mountain of my cheeks, astonishing him. The teacher was confused and could not figure out why I was crying. The sun was extremely hot and it seemed to be shining as if solely to burn me. My face turned crimson. There was no end to my tears. I cried, cried, cried. I wondered where so many tears were stored. Whenever I wanted to cry, they were there to shed, even though I had already lost so many. Many insatiably curious students surrounded us to see what was happening. I felt terribly disgraced, but still could not control myself. I heard them whisper: "Kondro Tsering looks unhappy these days..." "Dorji Tsering led him..." "Kondro Tsering cries easily recently, like a girl..." "...good at study, but why does he..."

The teacher lifted my head with his right index finger and asked, "Have you cried enough?"

I tried hard to respond and finally managed, "No, I want to cry more," which made all the students burst into laughter. The only one who knew why was Dorji. Luckily, Brother was not around at that time. My ceaseless crying annoyed the teacher, who then told Dorji and me to go home. Afterwards, I did not miss any more classes, for I could not bear the teachers' shouts and curses. I was too weak to bear anything.

AN INCONCEIVABLE DREAM

Winter is an ideal season for those who love to sleep because the nights are long and the night skies are clear. As the saying goes "The longer the night, the more dreams you will have." I had a dream that would never happen, no matter how hard I tried to achieve it. That night, millions of stars shone brightly, fracturing the boundless darkness. The frozen wintry wind made me shudder. Father and I were outside peeing, and about to go to the bedroom. I wanted to get into bed immediately. I called to Father, as his dark, indistinct figure seemed to move away, "Adza, wait for me. I didn't finish."

"I'm here," said Father, patting my head slightly, which scared me to death.

"Oh! Father, you frightened me," I said, and not even daring to lift up my trousers from around my knees, I jumped up to Father's chest and hugged his neck tightly. At night, children are afraid that ghosts are everywhere. Grandmother told me not to go outside alone at night or ghosts might capture me, eat my flesh, and drink my blood like tea. I was also told not to whistle and play with fire at night because that would also attract ghosts. Father held me close and carried me back to our bedroom. It was too dark to see and Father walked like a blind person, one hand holding me, and waving the other, feeling a safe way. Our kerosene lamp was no use in the harsh wind. Finally we were back in our warm, soft sheepskin quilt. I leaned my head against Father's chest, hugging him as tightly as my strength allowed, feeling warmth radiate from his body. I dozed off immediately and entered the realm of dreams:

The sun was exceptionally bright in a sea-blue sky, blazing down on my village. Everything looked lively. The villagers' faces were full of smiles as they greeted me. They all sounded very cheerful. They offered me so many *khadag* that I was totally covered in their gifts of pure whiteness, just like a

respected lama. Children came with their parents to look at me curiously. The villagers said I had graduated from a famous university, which made my family proud. My parents' hands were red from being shaken by every villager, congratulating them on my new job. Joyful tears filled their eyes, but they begrudged shedding them because they were tears of happiness for the glory brought to them by their youngest son. Mother ran to me and kissed me to show her love for her son.

"My dear, at last you succeeded in achieving your goal and fulfilling our hopes," said Mother. We then entered our house where my family had prepared a marvelous feast.

"I told you I would bring you and Father to Lhasa once I got a job. Do you remember? So now I've returned to take you to Holy Lhasa," I said. Their surprised, skeptical expressions told me that they did not believe what they had heard.

"Yes, dear, how could I forget? I just can't believe this would all come true so soon. Time flies so quickly, leaving only wrinkles on our faces," said Mother, with a big smile. It was the happiest moment of her life. My parents longed to go to Lhasa, which they believed to be Heaven on earth. A visit to Lhasa meant no regret when death eventually came.

"In this complex life, at last I can visit Lhasa and then I'll surely die in peace," said Father, murmuring *mani* under his breath.

"I'm sure I'll miss *tsampa*, so I'll bring a bag with me," said Mother, preparing for her pilgrimage.

We were suddenly in Lhasa. The Potala Palace, its majesty and magnificence so well known internationally, towered above us. Its gilded roof shone under the glorious sun, as if greeting us. My parents put their palms together to pray. Father said, "If you are pious, then you can see Buddha in the sky welcoming you."

"How true! A friend told me she saw Buddha in the sky when she walked to Lhasa. We are not lucky enough to see him greet us," said Mother, looking disappointed.

"No Mother, but we are lucky to be here at last. There is no difference between seeing Buddha in the sky or his image in a temple, as long as we believe in him," I said.

"Of course, I believe as much as any pious person

can," said Mother, looking happier.

A Tibetan monk said, "*Huanying*,"¹⁹ when we reached the entrance, which upset me.

"Why didn't he speak to us in our own language, Tibetan, rather than Chinese?" I wondered, but said nothing and entered the labyrinthine Potala with its many shrines. We did not visit every shrine for that would have taken far too long. Even so, when we came out, it was already too late to go to the Jokhang, so we went to a hotel to spend the night. My parents wanted to eat the *tsampa* we had brought with us, while I wanted to go to a Chinese restaurant to eat.

"Most Tibetan youngsters don't like to eat *tsampa* nowadays. They think it's shameful to eat it, because it has a smell that easily distinguishes them from Chinese and other people. They don't realize how precious it is," said Father, indirectly hinting that I was one of those Tibetan youngsters.

"Chinese and other foods are probably more nutritious than our *tsampa*. They are concerned about their health," I said, amused.

"Eh...don't you think *tsampa* has ingredients that are more nutritious? I'm just going to wait and see what will happen to Tibetans without *tsampa*, trying to adjust to other foods. They will vanish from the world without leaving a trace," said Father, his crimson face showing anger at what I had said.

"What you said is true, Father. I won't be one of those modern youngsters. I know what to do to be a Tibetan," I said, meaning it.

"Really? I'm glad to hear it," said Father, glancing out through the window periodically, avoiding my gaze, suggesting skepticism.

"Enough! Kondro is not such a person, or how would we be visiting this holy place? You don't need to remind Kondro to be Tibetan," said Mother, concerned that I might be upset.

I thought about what Father had said that night. He said *tsampa*, but he meant something more important, which I could not quite figure out.

¹⁹ "Welcome."

"Kondro, get up," called Mother. She roused me the next morning as the sun prodded everything from its slumber, beaming throughout Lhasa City. No wonder people call it 'the City of Sunshine'. Everything was clear and fresh under a cloudless sky. My parents were in a great hurry to visit the Jokhang, so we went without eating breakfast. The door was only just opening as we approached.

Putting his palms together, Father said, "See, son! If your belief in Buddha is true, then just like today, we are not too early or late, we are perfectly on time."

Seeing the famous statue of the Shakyamuni Buddha, my parents were so moved that tears of happiness flowed down their dark, suntanned cheeks, in unison with many other Tibetans shedding tears of joy, dreaming of a marvelous next life. They prostrated countless times and prayed for the well-being of all sentient beings.

We emerged through the throng to circumambulate the Jokhang. As others had said, there were many beggars, one of whom grasped my hand and said, "If you don't give me some money, I won't let you go."

I tried to pull my hand away, but the harder I pulled, the tighter he held me.

Then I heard Father calling, "Please, Kondro, get up. You still want to sleep? You'll be late for school. Hurry up and have breakfast."

What a wonderful, impossible dream! This is the only childhood dream I can remember. Later, looking into the sky, I said, "Mother, I miss you so much."

BECOMING A MONK?

Our village is remote, which makes it inconvenient to consult a doctor in the case of serious illness. Consequently, asking a lama about a sickness is common for villagers. For this reason, I nearly became a bald monk instead of a student.

A terrible flu epidemic swept through our home area. Every old man was busy offering *song* to the deities to protect his grandchildren. I got the flu, but Grandmother suspected another family's headache deity had possessed me. Local people believe various deities cause headaches, stomachaches, and other ailments. Grandmother treated my illness with a home remedy by making a small ball of *tsampa*, holding it in her hand, putting it on my head, and then saying, "Respected Headache Deity, please release my dear grandson. He has nothing for you to eat and drink. He doesn't even have any clothes to cover his own naked body. He is extremely poor. Instead of lingering around such a poor child, go find a rich person..." which caused my brothers to burst into laughter. Grandmother talked as though she were talking to the deity.

"Don't laugh! Pretend you are angry or the deity won't be frightened, and he will stay with Kondro for days," complained Grandmother. It worked sometimes, but my head still ached this time. Other families were also busy with religious activities. Usually, villagers went to the mountain deity, Bonguh Labtsi,²⁰ our protector deity who rides a black horse and flies through the sky to protect our village territory.

A yak-riding mountain deity to whom Humdor Village offers *song*, once invaded our village territory, which led to a fight. During the fight between the yak-riding deity and Bonguh Labtsi, the former's mount jumped and bucked, and when the

²⁰ A *labtsi* is a wooden frame or box into which long wooden poles resembling arrows are inserted. New arrows are added during an annual ritual that locals believe protects from evil.

deity tried to rein him in, the yak broke its wood nose-ring and fled, terribly humiliating the yak-riding deity, who then left. This explains why the nose ring of his yak is broken when you see his image in a temple. In contrast, our Bonguh Labtsi looks magnificent in his images, riding his black horse with an impressive air of supernatural importance.

Villagers believe offering *song* to Bonguh Labtsi counteracts evil, consequently we piously make offerings to Bonguh Labtsi and invite monks to perform special rituals. The lead monk draws a vajra on a flat stone, wraps it in a dirty black cloth, and tells us to curse it, which we do, as though it is our enemy. We wear angry-looking expressions, grimace ferociously, and brandish real swords to frighten evil beings away. After the cursing, we carry the wrapped stone a short distance from the *labtsi*, bury it deep in the ground, and spit on it to annoy the evil being as though to say, "We can defeat you." Next, we fire guns, set off firecrackers to scare evil away for good, return to the *labtsi*, and put up prayer flags to further prevent evil from returning.

As I came out of the bedroom the next morning, I noticed villagers were performing these rituals more often than usual and overheard a quarrel between an old man and his son next door:

"Father, an offering of *song* is not the way to cure my son's illness. Today, let me take him to a doctor."

"This is what we've done for generations. No one has ever raised such doubts before! Please let me die peacefully! I don't want to regret having a son such as you," said his father.

"Father, I don't mean that offering *song* isn't good. It's just that under these circumstances, medicine is essential. Just see for yourself. You have offered *song* since the day Dondrub caught a cold, but he's getting worse, not better," said the son.

"Then go see a doctor, but my grandson must be better when you return," said the father.

Father then called, "Kondro, come eat something. Let's go see a doctor today."

"Yes, Father. I'm coming," I replied.

Other children coughed and had sore throats, runny noses, and insomnia. They surely had the flu. I had none of those symptoms. Instead, I had a dreadful headache, and an intermittent high fever. Some people thought I was feigning illness, but Father knew otherwise because he could feel the heat from my feverish body when we slept together.

My village was far from the township town and Father carried me most of the way. I could only walk a little. We went to the local clinic, where the doctors and Father knew each other, so they treated us kindly. A doctor asked, "Where do you hurt?"

I just indicated my head, which made them laugh.

"I know you have a headache. Show me the part of your head that hurts," said the doctor with a gentle smile.

I did not know where, so I showed him my whole head.

Father asked, "Where do you have pain? Tell me, and I will tell the doctor."

I did the same thing to Father.

Not knowing what else to do, the doctor took my pulse and said, "Don't worry. He'll be fine soon. He has a cold that causes headache and fever." The doctor then gave Father some medicine and we left the clinic. On the way home, we unexpectedly encountered Monk Wodzer, with whom we had lost contact since the day Mother returned home.

"Why didn't you bring your son to me? Do you think I'm not good enough?" asked Monk Wodzer with unfathomable duplicity. It was hard to figure out what he meant, because he had not been able to cure Mother. Now he seemed concerned, which surprised me.

"You are good enough, but I thought you would be busy, so I went straight to the other doctors," replied Father.

Monk Wodzer then pronounced, shocking me from the bottom of my heart, "Medicine will not be effective in curing your son's illness. He must become a monk or he will die soon."

Father said incredulously, "You said the same thing about my oldest son, and now you say it's this one's turn to become a monk? Ahke, do you mean he'll die if he doesn't become a monk?"

"Definitely. Have I ever lied to you? Decide for yourself. I'm not forcing you," said Monk Wodzer, who seemed

concerned about me. "I'm sure you don't want your son to die, but it's up to you."

"Thanks, Ahke," Father said, and then we left.

"What should I do? Your mother told me to send you to school no matter what. She said you are the only one who could lighten this family's burden in the future," said Father thoughtfully on the way back home. "Now Monk Wodzer says you must become a monk. Fate is unfathomable, has tortured me, and is still tormenting me."

I said nothing because I did not know what to say, but I knew I did not want to be monk. I thought it was enough that my oldest brother was a monk. This news brought tension to my family. My brothers and sisters also did not want me to be a monk.

"He shouldn't be a monk. I can guarantee he won't die. We should believe the doctor. What Monk Wodzer said is disputable," said Gaga, touching my forehead to check my fever.

"Yes, Brother is right. We must remember what Monk Wodzer did to Mother. Why should we do as he says?" said Eldest Sister, glancing at Father to judge his reaction.

Grandmother was fingering her prayer beads and said, "You are too young to discuss such things. Sit quietly. We don't know if it is good to send Kondro to school but why risk it? We don't know if he can find a job even if he finishes school. Why not let him become a monk like his elder brother, and then we'll know he will do something important in the world?"

Father said nothing. He was uncertain and sat supporting his forehead with his hand.

Grandmother longed for me to be a monk and often reminded me that I that there would be no hard work for me to do once I became a monk, I could rest as much as I liked, and I could also earn money by doing religious activities for others. She used my eldest brother as an example, pointing out that he made money by himself, and he did not need our family's help. If I went to school, she said, then I could not help my family. Instead, the family would spend money on me. She said this often, which was understandable for a pious grandmother.

"Kondro, do you want to go to school or become a monk?" asked Grandmother, after she told me how great my

eldest brother was.

I gave her an answer she did not expect: "Grandmother, I like going to school very much."

"You aren't a good boy. You changed your mind. You said before you didn't like school because the teachers beat you. You lied to your grandmother," she said, luring me into a trap to agree to what she wanted.

Without a way out, I sputtered, "Well, y...e...s, Grandmother. I'd also like to be a monk."

Grandmother said that night, "Maybe you don't know but, in fact, Kondro wants to be a monk. He told me so."

Father said nothing.

The next morning Father said, "Kondro, get up. Let's go see Monk Wodzer again today."

"I don't want to ever see him again because he will surely ask me to be a monk," I replied from under my sheepskin cover.

"Listen to your Father. Get up and let's go," said Father over and over again.

"No! I want to continue my studies. I don't want to be a monk," I cried. My tears were like a severed string of pearls soaking the pillow. I had no other way to avoid Grandmother's decision. Father was lost. It was difficult for him to question Monk Wodzer because he was a pious Buddhist. But, in this situation, Father had no option but to respect my choice.

"OK! Dear son, I'm sorry to make you cry. We won't go see Monk Wodzer, but you should take your medicine on time," said Father. "After you get better you can go to school."

I happily got up. Father hugged me and said, "I will never make you cry again, my dear son. In life and death, I am here to accompany you. Let's risk this together."

This decision frustrated Grandmother, who complained, "What if he dies? Will you then have the heart to look at yourself?"

"Mother, please! We can't force him to become a monk or we will sin against him and ourselves," said Father.

Grandmother said nothing in reply, only despondently murmured *mani*.

I soon recovered - I did not die after all. The karma of being a monk vanished from my world as I chose to be a

student and follow the path of knowledge to success. Father gambled bravely with Monk Wodzer's prophecy and won.

A former village water source.

HERDING PIGS

My village is agricultural and we have yaks and sheep. Our life depends on how much rain the Water Deity sends. Each family raises at least two pigs. I herded our pigs during holidays, which at first seemed stupid and strange to others because I was the first villager to herd pigs in the surrounding mountains, where they easily found food.

Father said one day during a summer holiday, "Would you like to drive our pigs to the mountain?"

"You're joking, right, Father? How can I drive them there if there are no other families' pigs with which to herd them?" I said.

"I'm serious. It will be easy for them to find food in the grassy mountains and then I won't need to cut as much grass for them," Father said.

Custom dictates that women tend swine. But, since Mother had passed away, and my sister-in-law needed to work in the fields, Father had to do it. Life sometimes tortures people. "Sure, Father. I'll take them to where our village herdsman take the cows," I said, happy with the prospect of playing in the muddy-bottomed pond, which was no more than a mixture of rainwater and cattle urine.

During summer, according to village rules, we cannot turn our pigs loose or they will go into our newly cultivated fields and root up the crops. If your pigs are seen outside your home unattended, regardless of whether they get into fields, you are fined ten kilos of barley per pig. But no rule said pigs could not be driven to mountain pastures.

I got up early the next morning to prepare for my herding adventure. My family had six pigs, but I only needed to herd four, because two were still too small to go to pasture. Father asked our village cow herder to help me in case I needed it and said, just before I left home, "Kondro, don't fall asleep on the grassland or you'll get a terrible headache." Locals believe poisonous snakes may slither down your throat, causing your

instant death. They also believe your spirit will leave you to enjoy the beauty and fragrance of the flowers if you sleep on the beautiful grassland. If something then frightens or awakens you, your spirit will be scared, will not dare return, and you will soon die.

Villagers also say that if we fall asleep, then we will have a stroke from a *za*, which locals say is a ball of bright light of varying size; it might be large or small and travels during the day as well as night along a set path that humans cannot see. Others say a *za* is a demon that might surround you and make you lose consciousness. It is invisible during daylight hours, which is one reason people are afraid to sleep on the grassland during the day in fear they will be caught by a *za* if they unknowingly sleep in its path. The *za* fears the color red so when it is necessary to sleep on the grassland, a red cloth is wrapped around the head. Those who are affected by a *za* and behave abnormally are called *zaro*, meaning 'zombie' or 'corpse,' lose consciousness, and later behave oddly.

My experience herding pigs began in this way and became a regular part of my childhood. Driving pigs to the mountain proved successful. Before they were taken to the mountains, our pigs seldom left their food unfinished, but afterwards, they ate only about half before sleeping. I was delighted that I was able to help Father.

Herding pigs was difficult when it rained because pigs are afraid of getting wet. One day Father said, "Today the weather is good, so you don't need to worry about the pigs. They'll stay on the pasture obediently."

Local compare lazy and stupid people to pigs, but I found that the pigs were intelligent enough to find their way to the pasture and back home after they had been herded there a few times.

Summer weather is variable and one particular day was no exception. The sun was rising, scattering crimson over the eastern sky as I released the pigs from the sty. They oinked rapidly, expressing excitement when they heard me say, "Come out. Let's go to the mountains like yesterday," and wiggled their tails as they walked. Father once told me, "Wiggling tails is pigs' work. It seems easy, but it takes much energy. If they didn't wiggle their tails, they would be even fatter." For this

reason, some families cut pigs' tails short when they are piglets.

Father said the weather was good so I did not bring my umbrella. When I reached the pasture, our village cowherd and shepherd were already there and said it would soon rain because the lambs were jumping around, which is an indication of imminent rain. I did not care because I did not know that pigs were afraid of rain.

The weather was strangely hot, further suggesting rain. I went to the muddy-bottomed pond to swim in the mud-colored water. My feet sank in the mud, making it hard to take a step. The cows came and drank and also urinated in the pond. When we played in the pond, water always got in our mouths. We comforted ourselves by saying, "It doesn't matter if we swallow some of it. We shouldn't mind cow urine or we'll mind their milk, too. They both come from cows." We sometimes drank this water to our fill, infuriating our parents. This pond was once a very clean, big lake, but is now a dirty, shallow pond. This is related to a story that Grandmother told me:

This lake has a female mistress. Long ago, she married a male deity from another lake and afterwards, this lake was not full of water because she married and left. However, the lake never dries entirely, because the deity wants to supply our livestock with water. She sometimes returns to visit the lake and, at such times, the water level increases to show how happy it is with her visit.

At midday, angry black clouds flared up in the sky. I came out of the pond quickly, put on my shirt and trousers without wiping the mud from my feet, and then found shelter under a tree to ward off the rain and wind.

I was surprised to see our pigs running into the forest as soon as the rain began. Their bristles stood up like a frightened person's hair, and they made harsh grunting sounds. I followed them, but I could not catch them, for they ran fast to seek shelter from the rain. I could hear their oinks, which provided me clues to follow and a ray of hope that I could drive them back to the pasture. But later, I heard nothing. They had vanished into the deep forest. I followed, but the deeper I went into the forest, the heavier the rain, and the darker and more frightening the forest

became. Worry and fear were now added to my anger at the pigs. I was miserable and soaking wet, and this made me cry.

"What shall I do now? I lost my family's pigs," I said to the cow herder, when I emerged from the forest. He was sitting by a fire under a big tree and had not gotten wet from a single drop of water.

"Kondro, come here. Oh my! Look at you! Dry your clothes first," said the herder, ignoring my question.

"No, I must go home and tell Father, or we'll never find our pigs," I said, grabbing my dust stained bag, ready to start back.

"No, Kondro. Don't worry. Your pigs surely went straight back to your home," said the herder. "They are timid and won't linger on the way. They won't go anywhere else."

I did not listen and ran home. Meanwhile, the rain stopped – it had only been a shower. Before I got home, all the pigs had returned except for one. Father was about to come to the pasture to look for me when I arrived. As soon as he saw me, he said, "Thank the Three Jewels! You came back. I was worried. Let's change your clothes," and then he carried me into our home. These simple words impressed me profoundly by showing a father's real love for his son.

As Father was helping me change clothes I said, "Father, I'm sorry. I didn't herd the pigs well."

Father replied, "No, dear son, it's good you returned. I don't care about the pigs. You're everything to me. I can never lose any of my children. I was worried you would be terribly cold."

The other pig returned later that night. Herding pigs in rainy weather is difficult. If the weather is good, it is fun to herd them. I was kind to them and they were not afraid of me. When they got tired, we rested together on the pasture. I scratched their legs with my sharp nails when they had an itch. If I called them, they came and lay near me so I would scratch their itches. Their oinks expressed how comfortable they were. They followed me everywhere I went and I felt like they were my friends. If you talk to pigs, they will communicate with you, and you can understand each other. It is communication between two hearts. Feelings can be expressed in ways other than using words.

Regardless of how much I liked our pigs, I knew they were to be killed for meat. In Tibetan agricultural villages, pigs are more pitiful than any other animal. They only eat leftover food, and then they get slaughtered. Before my family killed some of our pigs, I visited them and scratched their itches for the last time. Tears of sympathy flowed down my dark cheeks and splattered on their bodies. I said goodbye to them for the last time. As I stood up to leave, they lifted their heads as if begging me to release them and drive them to the mountains. I left, covering my face with my wet hands.

We hang pigs with ropes to kill them. The tamer the pig, the easier it is to kill it because you can approach and put a rope around its neck while other people stand ready to pull as hard they can. Sometimes we must chase pigs in the pigsty to put the rope around their necks, which is even more terrifying for them. It is better to hang them easily and quickly. We used to burn their bristles off with a fire outside, but recently people no longer do that. Instead, we boil water, pour it over the carcass, pluck the bristles out, and exchange them with Han people for red pepper.

My family's pigs were very fat, thanks to my hard work in herding them. Afterwards, all the villagers began herding their pigs in summer. I was the first person in my home area to herd pigs, and I might have been the only one who felt compassion for them. The elders chant *mani* after they kill a pig, but their demeanor is not sympathetic. They simply believe that killing is a sin and chant to purify themselves.

Three pigs belonging to the author's family.

MY SECRET PET DOG

Dogs guard our homes, which is their only responsibility. Sometimes we joke that certain families have dogs to protect their beautiful girls from young men's nocturnal visits. My family had a dog - Tashi, meaning 'Good Luck' - to protect our home from thieves when no one was at home. He was my favorite companion and became my secret pet.

Father made a triangular-shaped, simple doghouse for Tashi by our gate. It was not waterproof and Tashi suffered on rainy days and when snow melted, which caused me much pain. I became sensitive to animals after herding pigs and wondered why dogs should be chained up. There were many kinds of dogs, but they all shared one thing: no freedom. I asked about this when I was a child and everyone answered, "Because they are dogs." I knew they were dogs, and was dissatisfied with this answer. I was shocked when people said animals were thoughtless and stupid. Dogs recognize their owners, know who is a stranger, and have a keen sense of smell.

Large dogs are locally known as 'nomad dogs'. Tashi was not very big and would have fetched a good sum if he had been sold.

When no one was at home, I released Tashi and played with him in our yard. He wagged his tail to persuade me to undo the chain around his neck, and I seldom refused. I also led him outside. He got to know almost all the villagers and did not bark when they visited our home.

"Who told you to take Tashi out? Because of you, he's not as fierce as before. If he doesn't bark at strangers, what's the point? He doesn't even deserve to eat leftovers," said Grandmother, slapping my face to frighten me into not doing it again.

"It doesn't matter if Tashi doesn't bark at villagers. They won't steal from our home," I said, further exasperating Grandmother.

"You know more than my knowledge and experience?"

Who knows what people have in their minds? They may be wolves in sheep's clothing!" said Grandmother. I dared say no more or my cheeks would have been as swollen as if they had been beaten by mosquitoes.

Sometimes I brought Tashi inside our home secretly and gave him food. I made *tsampa* for him with a big piece of butter and let him lick milk from my bowl, which made him sleep comfortably in his shabby doghouse without barking for food. However, this created even more trouble. "Why are you so bold as to feed Tashi secretly? How many times have I told you not to do this? If you like Tashi so much, then go sleep with him," said Father angrily.

"Why can't I feed him? If I don't, then sooner or later, you will. It doesn't make any difference if he's fed early or late," I said rudely, because I knew Father was reluctant to beat me.

"Do you ever wonder why people say, 'a sleeping dog is a full one'? If it's full, it will sleep and won't guard our home," said Father.

"But it's so terrible to see a hungry dog wagging its tail, begging us to fill its empty stomach. I can't bear it!" I said to Father, leaning against his knee to ensure he would not beat me. Father said nothing, and only stroked my head warmly.

Karma destines dogs to be leashed on a chain with a half-empty stomach. Some people say that Tibetans are very kind and do not easily accept the maltreatment of animals. People, too, are members of the animal kingdom and maltreat other animals. We often say dogs are unfaithful and betray us, while refusing to acknowledge that we are worse than dogs, for we are so egocentric.

Finally, Father gave my secret pet to one of our relatives when I was not at home. I better understood the importance of freedom in my childhood from Tashi.

Understandably, dogs are indispensable in Tibetan society. Not until Tibetans understand that they are also tied by an invisible leash, and thus unable to do certain things freely, will dogs no longer be chained.

MY TIBETAN BOOTS

Wearing Tibetan boots, the pride of our ancestors, was shameful during my school days. Not one of my schoolmates wore Tibetan boots, even if their feet were numb from the cold. I was a laughingstock among students because of my warm, beautiful Tibetan boots, which Father made especially for me. The students called me 'nomad boy' because I wore a Tibetan robe, my special boots, and my home-sewn hat. Even though my Tibetan boots made me odd looking, I was confident.

In winter, I told Father my feet were cold in rubber-soled shoes and begged him to buy me a pair of warm shoes. I warmed my frozen feet against his body every night when we got into bed. This and my appeals prompted him to make me a pair of Tibetan boots and line them with straw to better keep my feet warm. I did not need to wear socks because my feet were so warm in my new boots, which I thought were beautiful.

Other students stamped their feet to get warm while at the same time calling my Tibetan boots old fashioned, primitive, and uncivilized. I ignored them. I did not need to stamp my feet for they were warm in my boots. However, they were difficult to wear. My brothers joked at my awkwardness and aptly called me 'Clumsy'. It was also hard for me to tie the bootstraps tight around my calves. They were often loose and dangled down around my shins and ankles. Father noticed this once and tied the laces so tightly that they left wounds. A scar on my left calf reminds me of my Tibetan boots and the difficulty I had keeping up with my schoolmates when we left school for home.

The way to my home is steep and difficult to walk up. When the laces were tied tight, it was hard to walk and painful to go fast. I was always the last student to reach home, which led a friend to say, "Please don't wear those boots. Not only do they look odd, but you can't keep up on the way home."

I did not want to admit that it was because of my boots

and said, "No, it's because I'm clumsy and can't walk fast." I then put my hands on his shoulders and added, "Friend, wait and see. Some day, I promise I'll catch up with you boys."

"I hope that day will come soon," joked my friend.

Though it was difficult to walk home from school, it was very easy going to school. In the mornings we did not go along the path, but slid down a natural ditch that had been eroded by rainwater during summer. This damaged our clothes, particularly my boots.

Tibetan boots have leather soles and after you wear them for a month or so, the soles have holes. This happened to my Tibetan boots, making it even more difficult for me to walk fast.

A few of my classmates were once discussing something that seemed interesting. They burst into laughter as soon as they saw me. I asked curiously, "What's going on? What are you talking about?"

"We are asking each other riddles. Do you want to join us?" one asked.

"Sure. Why not?" I said confidently.

They winked at each other, further bewildering me. I thought they were plotting to ask me a difficult riddle. Then one asked, "Something you know, the ground knows, but the sky doesn't know. What it is?"

When I was about to give up another boy said, "You know it better than anyone else, because you have it."

"I have no idea. Please, tell me," I said.

"Really? It is..." they said and then burst into renewed peals of laughter.

"The holes in the soles of your boots," they said in unison, which embarrassed me so much that my face became so hot that I thought it might explode.

Afterwards, I was an even bigger laughingstock among teachers and students. I wondered whether they made fun of their own parents, many of whom also wore Tibetan boots. Even though I was teased relentlessly because of my boots, I still liked them because they were warmer than modern shoes.

RABBIT

There is a story about a rabbit who deceived people. Locals admire rabbits for being clever and able to cheat even the smartest person. If we see a rabbit's sleeping place, we put our head near it for a while, believing it will make us clearheaded and wise. Here is the story:

When the world was new, the first rabbit ran to the first person and, out of breath, begged, "Please, compassionate being, lend me your knee bones. A hungry wolf is chasing me, wanting to eat me. I want to use your knee bones to run fast to escape." Rabbit's eyes brimmed with helpless tears as he whispered, "Once I escape, I'll return your bones."

The person sympathetically exchanged his knee bones with the rabbit. As the rabbit was about to thank him, he said, "Don't dally. Run! You have no time to waste. We can chat the day you return the bones."

The rabbit vanished in a flash and never came back. The person waited a long time before realizing he had been hoodwinked. He could not run as fast as before, and this is why rabbits can run so swiftly.

I grew up hearing many different stories giving guidance to my life. Elders told many stories about how rabbits cleverly killed large animals. I asked Grandmother to tell me rabbit stories, as well as King Gesar stories, whenever we slept together. Sometimes this was the only reason I was willing to sleep with her. This is another rabbit story she told me:

Rabbit was walking along a rough path alone one day when he suddenly saw Tiger approaching. There was no alternative but death. In desperation, he picked a small sweet fruit, locally called 'rabbit's eye' and pretended he was eating something to attract Tiger's attention.

When Tiger drew very near, Rabbit said, "Oh, good to see you, Uncle Tiger. How have you been these days?"

Tiger did not even glance at him and said in his usual haughty tone, "None of your business. What are you eating?"

Rabbit almost blurted out, "It's none of your business, either," but swallowed these words and politely said, "Uncle Tiger, I'm eating one of my eyes. They're really sweet. Would you like to try a piece?"

"Huh!" said Tiger, stretching out a paw to get a piece.

"How do you like it, Uncle Tiger?" asked Rabbit.

"If it's good, give me more," Tiger said, because it was intensely sweet.

"Uncle Tiger, I already gave you my left eye. I can't give you my right eye, or I won't be able to find food for you in the future," said Rabbit with his left eye closed.

"True. Then what shall I do to get sweet eyes? You're the smart one, so tell me," demanded Tiger, licking his lips with his long, red tongue, savoring the remaining sweetness.

"I have an idea but, Uncle Tiger, promise you won't get angry. Will you promise?" Rabbit said.

"Tell me first, otherwise I can't promise," Tiger said.

"Well, Uncle Tiger! My idea is...why not try your own eyes?" Rabbit said.

"How dare you! You want me to become blind?" Tiger roared.

"No, no...of course not. I mean, if you can't see, then I can lead you. I'll be like your walking stick and lead the way," Rabbit said.

"Hmm, let me think for a bit," Tiger said.

"Uncle Tiger, I'm willing to show you the way as long as you need me. On smooth paths, I'll tell you to walk faster, and on rough paths, I'll tell you to slow down," said Rabbit, yearning for Tiger to accept his suggestion. Tiger seemed lost in thought and was quiet. Rabbit was afraid Tiger would refuse, pretended a small piece of his eye was left, and gave another piece of fruit to Tiger.

After eating it, Tiger could not control himself and said, "Come on, my faithful rabbit, dig out my left eye first."

Rabbit immediately gouged out Tiger's left eye and gave Tiger pieces of the fruit to eat, which made Tiger drool for more. He then asked Rabbit to dig out his right eye. Without a shred of mercy, Rabbit gouged out Tiger's right eye, blinding

him, and then gave him his eye to eat.

Tiger tasted it, stuck out his tongue in disgust, and roared, "What's this? I feel like vomiting!"

Tiger only heard Rabbit's laughter in reply. "Of course it tastes terrible. It's your real eye. Please follow me, you stupid tiger. Let's go find something to fill your den-like stomach where you've kept so many small animals," said Rabbit victoriously. "This is your retribution. Go burn in Hell! You are so stupid! Haven't you ever eaten an eye before? You should know an eye is not as sweet as what I gave you? Ha ha!"

What Rabbit said frustrated and irritated Tiger, but he could do nothing with his eyes gouged out, except chide himself for his donkey-like stupidity. On the narrow path they were navigating, Tiger suffered to purify his past sinful deeds. Rabbit asked Tiger to slow down when they went through smooth places and told him to speed up when they traversed rough places. Tiger bumped into boulders along the path and injured his head unexpectedly. Sometimes his feet caught on stones and he tripped and fell. Soon, none of his furry body was left uninjured. Blood oozed from his wounds, leaving a bloody trail behind him. All he could think of was how he had killed small animals for food without a bit of compassion. He was depressed. "Who could ever imagine I would be deceived by a small rabbit?" he thought to himself.

Rabbit had no pity because he thought Tiger deserved punishment. Stupid was stupid. Tiger had chosen to follow him, and insisted on trusting him. Rabbit was unmoved and not yet satisfied with what he'd already done to Tiger.

They reached a high mountaintop and rested after some time. Rabbit built a fire and asked Tiger to sit by it, near the cliff edge. As the blaze became larger, Rabbit pushed the fire nearer Tiger, and said, "Uncle Tiger, please move further, otherwise the fire will burn you." Tiger did so without hesitating for he was now completely under Rabbit's control.

Rabbit, whose vengeful heart burned like a blazing fire, said next, "Uncle Tiger, move back more, otherwise the fire will burn you."

Tiger moved back and tumbled down the cliff. Fortunately, he gripped a tree in his powerful jaws and did not

fall all the way to the bottom. Instead, he hung swinging back and forth from the tree.

Rabbit then shouted, "Uncle Tiger, if you're the son of a good father, say 'ah', but if you're the son of a bad father, just say 'om'." This shout echoed throughout the canyon.

Stupid Tiger said, "Ah," opening his mouth and losing his grip on the tree. He crashed to the ground and died. Rabbit then darted to his friends to announce the greatest news they would ever hear. The rabbits celebrated Tiger's death, while Tiger suffered in Hell for what he had done during his lifetime.

Lying beside Grandmother, I heaved a sympathetic sigh for the stupid tiger. Grandmother said, "Kondro, don't do bad things in your life, or retribution will be the consequence. You can never avoid it. If it doesn't happen to you in this life, then it surely will happen to you in your next life."

Caves where village children play.

PRAYING FOR RAIN

Farming villages depend on rain to water the crops that support their arduous life. Our village is no exception. We yearn for rainfall after the fields are plowed in the hope of having bountiful harvests. Villagers stopped collecting medicinal herbs for nearly three years for religious reasons, relinquishing the extra cash income the herbs brought because they believed that digging for the herbs irritated the mountain deities, who then withheld rain. Poor harvests mean we have nothing. Even if we do not earn money from the grain that we grow, it meets our basic food needs and praying for rain is the first thing we do when drought strikes.

Deer also eat the crops, causing poor harvests, but we dare not kill them because we believe they belong to Danghi Mountain Deity, who sends hail, destroying our crops if he is angered by those who kill or disturb his sacred animals. Moreover, local people will fall ill and their livestock will die. This is why we protect deer no matter how badly they damage our crops. We built fences around the fields, instead of throwing stones and clods at the deer, but this was not very successful.

All the women went to a sacred stream to pray to the water deity. Only women went. It was shameful if a man went. This is because locals believe that water goddesses from different sacred streams married, and then went to their husband's home. Each water goddess has her own area of water, which she protects from drying up. Each of the goddesses misses her husband, who rarely visits his wife. This exasperates the goddesses so much that they feel wronged and begin to act rashly. Despite their infinite anger, the goddesses pretend to be happy and do not shed tears of longing for their husbands, which is why drought comes and why women visit the sacred streams and lakes. Only women know the words that can arouse the goddess sexually. They bring sexual pleasure to the goddess by giving her the feeling that she is with her beloved one. The water goddess sheds tears and it rains if the women are

eloquent. But a goddess is difficult to move and, even if she is touched, she may not weep. This method does not work for long, however, because the water goddess soon misses her husband and stops shedding tears.

There was a time when the weather was uncommonly hot and dry, causing much pain and distress. If we wasted even a pinch of *tsampa* during this time, elders scolded, "Eat dust instead of *tsampa* if you need more to waste." Villagers performed many religious activities beseeching the deities to send rain.

Villagers gathered during this hot, dry time and decided to ask a venerable lama to tell us how to please the water deities in order to bring rain. Our village leader, in accordance with the lama's instructions, announced that everyone must be at home and ready to participate on the designated day. He even went to our primary school and asked the teachers to give permission to students from our village to be absent from that day's classes. All the young villagers were asked to go to the local monastery to borrow the *Kanjur* and the *Tanjur*. Locals believe that anyone who opens and reads these two scriptures will become insane. We carried them from the monastery to our village on our shoulders.

All the villagers assembled and circumambulated the village, carrying the *Kanjur* and *Tanjur*, chanting *mani* loudly in unison. Gray-bearded elders also came, supported by their canes. This encouraged us to chant even louder. A blanket of sooty clouds gathered in the center of the sky late that afternoon and it rained so heavily that we did not have time to return to our homes before we were soaking wet. This was followed by rain every two or three days, which meant that the crops had adequate water and flourished.

HARVEST

Farming entails plowing, fertilizing, seeding, irrigating, weeding, and harvesting. While most of these processes remain much the same today as in the past, harvesting has greatly changed since about the year 2000. At that time, our fields were one to two kilometers from our village and villagers took food with them to eat in the fields, rather than return home for lunch. People from other villages helped each family harvest, and we helped them when they harvested. Before harvest day, women stayed home and baked bread, and prepared *tsampa*, cheese, and butter. They also prepared ropes, saddles, and scythes. Men and boys went to the summer pasture to get the horses, mules, and steers, which were needed for harvesting and for carrying the barley. It was difficult to catch them, since they had been free all summer and were vigorous and energetic. The horses were particularly hard to catch. The villagers roped the animals one by one, working together to collect them and tie lead ropes to the steers' nose rings.

Families went to the fields on harvest morning before dawn. Some families reaped at night if the moon was bright enough to see the field boundaries clearly, though there were many cut fingers from the sharp scythes when harvesting at night. There was a shared sense of urgency. The humorous saying 'If straw gets in your eye during harvest, how relaxed you are to ask someone to remove it' means people are so busy that they have no time to care about this most essential part of their body. Neither did they have time to chat with friends. Children were also busy, loading barley on the animals to carry it home.

Our village has larger fields than other villages and we needed at least three days to harvest. We divided the fields into lower, middle, and upper sections. The upper part was near the village, making harvest easier. The villagers assembled and discussed exactly when to begin harvest. Villagers were forbidden to harvest beforehand. If they did so, they were fined

ten kilos of barley that was then used to buy things for a celebratory picnic for the whole village after harvest. There were no rules about when to finish the harvest. Other villages did not discuss when to collectively harvest because their fields were near their homes, and they carried the harvest home on their backs.

The lower and middle fields were challenging. Other villages used carts to haul the barley home, but the rugged, steep path to our village meant that only four or five trips using animals could be made per day. Both animals and men were exhausted after only one trip.

Harvest is in late June, the hottest time of year. People labored without drinking water, because the only water sources are muddy pools that are too dirty to drink from. Our lips dried and cracked from the hot weather. Other villages have clean rivers by their fields and can drink from and swim in these rivers when they feel hot.

Everyone reaped as much barley as possible while chanting "*Jow yo ho li jow ha*"²¹ in unison to encourage themselves. Elders made a fire at home, boiled tea, and brought the tea to the fields for family members. People searched for shady places to sit. The bread that had been made the day before was dry and hard to swallow.

Reaping resumed after lunch and continued until it was so dark you could not see. At night, a person from each family guarded the barley that had not been taken home.

Harvest is much easier today. The lower and middle fields were planted with trees in 2002 because Chinese Premier Zhu Rongji²² thought it would be easier for the farmers to plant trees rather than cultivate land. Farmers received rice and wheat flour once they converted their fields to trees. Some villages planted grass, but our village planted pine trees. Grass seed and tree seedlings were provided by the Central Government.

²¹ Utterances with unidentifiable lexical meaning.

²² Zhu Rongji (b. 1928) was a prominent Chinese politician who served as Shanghai's mayor and Communist Party Chief from 1987 to 1991, before becoming China's Vice-Premier and then the fifth Premier (1998-2003).

Currently, we have only the upper fields to reap. We also now have tractors to haul barley to the threshing-ground.

A villager carries beans home.

GOOD FRIENDS?

Life was difficult. Being good was troublesome. Sometimes you had no idea how to satisfy yourself and others. I was haunted because of my aptitude for study. My progress in school was very sudden; from being a stupid student who did not know how to write a proper 8, I became a thorn in the flesh of jealous and envious students, which they were eager to pluck out. As my study improved, the fewer friends I had at school. After my best friend, Dorji Tsering, dropped out, I had no real friends in school. Maybe it was my problem that other students made friends with each other, but not me. I was sure I had not wronged anyone. I felt victimized.

Our Chinese teacher once asked us to memorize a lesson before we went home. There was no one to wait for me, for my brother had already graduated. Even my village-mates were jealous and seldom wanted to accompany me, much less wait for me. School was over and my classmates and I were reading the lesson loudly in the classroom. I could not memorize it because it was so noisy, and I asked in my poor Chinese (I could read and write Chinese well, but I had problems with speaking), "Teacher, may I go outside to memorize? It's so noisy in here that I can't concentrate."

She consented, so I went outside, sat under a poplar tree, and tried to focus on the book. After a bit, most of my classmates came out, too. I had no option but to tear a page from my notebook, tear it into two pieces, roll them into small balls, and put them in my ears.

When the sun was nearly waving farewell, I felt a shudder in my heart. If the curtain of darkness was pulled over the blue sky, how could I return home? Such thoughts pushed me to memorize more quickly. Unfortunately, two of my so-called friends came to tell me they had decided not to do the assignment. They said they were afraid if I memorized the text, then the teacher would not let them go home until they had, but if no student learned it by heart, then the teacher would surely

let us all leave.

"Friend Kondro, please don't try hard. Let's torture our teacher. If we say we don't know, then what can she do? Nothing. Right? Come on, don't kill yourself all the time doing whatever the teachers ask," one said.

"If I don't memorize and recite it, I can't go home early and then it will be dark. I'm afraid to walk alone in the dark," I said, thinking about the ghosts in our village.

"It doesn't matter. She won't keep us that late. Please, trust us," said another, rolling his book in his hands.

"It's not a matter of trust. Please, friends, leave me alone. Let's all try to memorize the lesson," I said politely. They silently walked to our classroom.

Our teacher came to me and asked in concern, "Kondro Tsering, can you recite it now?" I was unsure, for if I was nervous, I would surely forget what I'd learned.

I said shyly, "Teacher, I'll try," gave her the book, began reciting, and recited it perfectly without missing a single word.

"Excellent! Keep studying hard. You're making fine progress in your studies these days," said the teacher, holding her thumb up in praise.

"Kondro Tsering recited the passage and can now return home. Does anyone else want to try?" she asked the murmuring students around her. Their heads were down, hinting they were not ready. "Then continue," the teacher said.

The students spitefully glared at me. I went to my two 'friends' and said, "Goodbye, friends. Good luck! See you tomorrow." They were unhappy and did not even glance at me. I then headed home along that steep path. I met Father coming to pick me up when I was nearly halfway home, which cheered my scared heart instantly.

"Oh my dear son, were you afraid? I came to meet you because I was worried about you," said Father, putting my schoolbag on his back.

"Father, I was the first student who recited the lesson," I said proudly.

"Good! I'm happy you won't disappoint me," said Father. "What did your teacher say?"

"She praised me and said I'm making progress in my studies," I said, holding his hand to let him pull me so I could

walk more easily.

"Well done! Listen to the teachers for they are your second and better parents. Study hard, then you'll get a chance to attend college," Father said.

"Father, why can't Brother continue in school?" I asked.

"Because he doesn't study as well as you," Father answered.

"There are many students who don't study well, but they still attend school. We all know Brother's good at arithmetic," I said.

"That's right, but he is also needed at home to work with Gaga. In a family, if there is only one to earn money, it's too hard. Your brothers stay at home and work together to care for the family," Father said.

"Then how about my sister-in-law?" I asked curiously.

"Just as in other families, she is the wife of both your brothers. She should stay at home and do housework while your brothers leave and earn income for our family to live, and to pay your school tuition," Father said.

"Oh, I see. Why can't Brother get another wife for himself?" I asked.

"It's fine to share the same wife according to our custom. However, you can have your own wife in the future," Father said.

I giggled shyly.

"But you must remember to help your brothers after you get a job," Father said. "They are supporting you now, and you are their future support," Father said.

"Sure," I said, half running and walking behind Father.

My two friends would not talk to me at school the next morning and I was told they had vowed never to talk to me again. I had lost two 'friends' without doing anything wrong. I concluded the loss of two such 'friends' was not such a bad thing.

TELEVISION ENTERS MY LIFE

King Gesar stories lost their luster. I no longer asked Grandmother to tell them and I did not pay attention when she did. There was a popular saying, "If you are bored and have nothing to do, read King Gesar stories to kill your boredom." The heroic saga was no longer impressive, and Uncle Denba was no longer an admirable, smart trickster. Television had replaced them. Past treasures were rendered present rubbish.

A rich man from another village brought his VCR to show us films in order to earn money and grain. There was no electricity, so he brought an electricity generator with him. We needed to pay a big bowl of grain or one *yuan* to watch one movie. We were then permanently addicted.

Children escaped from home to watch films every night without paying. These films were always in Chinese and usually were martial arts films made in Hong Kong. We wrote our names on a list that the owner used the next day to collect the fees from our home. In this way, our family could not refuse to pay. Sometimes, Father came and dragged me home in the middle of a film, which was very painful.

After a local power plant was built, a number of families bought televisions and stopped telling King Gesar stories for recreation. Villagers are curious about new things and they were very interested in television. They had only heard about it before, and no one realized its arrival was causing big changes. The women collected firewood early in the morning in groups. They seldom talked to each other before television came because they chanted *mani* and did not want to be disturbed. But, after TV came to our village, they discussed the film they had watched the previous night, or the TV series about the Monkey King (*Journey to the West*). Every woman wanted to share her thoughts about what she had seen.

My sister-in-law noticed and commented one day, "We've changed. Now it's a shame among the women if you

have nothing to say about a movie or TV series."

"Monkey-head is so clever, but that stupid Lama Tang chanted magic words to tighten his head ring, which caused him pain whenever he exorcized a ghost..."

"Pig is so funny. He is so crude..."

"Yes, that monk is the most honest-looking one. And in the movie they said if they ate his flesh then they would keep their youth forever..."

They spent their former chanting mornings in a new, but enjoyable way. No longer did we see them chanting while fingering their prayer beads. The elders also talked about television and believed every deed and action they saw in that magic box was real. Before TV arrived, they talked about their past deeds with a certain reverence, and with a sense that the past was best. Later, they seldom gathered and, when they did, their conversations were full of what they saw on television. Their lives seemed suddenly full of joyful laughter.

"Our King Gesar is absolutely nothing at all in compared to those Chinese actors. He didn't know martial arts and didn't have a gun," one old man said, putting his *mani*-wheel beside him.

"My grandson told me the name of an actor, Cheng Long (Jacky Chan).²³ He's so great. We have wasted our lives. Watching TV is much more fun than telling boring old stories," said another.

"Isn't that monkey-headed man amazing? He can fly and can see ghosts with his golden eyes," chimed in another old man.

I said to Father, "Why do they say such things about King Gesar? Grandmother told me he could also fly and exorcize evils. He doesn't need a gun because he has his own bow and arrows. They don't know what a film is trying to teach us, but they say it's better than King Gesar. Don't you think it's ridiculous?" Though I watched martial arts films and was entertained by seeing people killing and hurting each other, I was upset by what they said about King Gesar, because he had

²³ Jackie Chan (Chen Gangsheng; b. 7 April 1954) was born in Hong Kong, is a martial artist, and is active in the film industry.

been my favorite.

"Son, we don't know why they criticize King Gesar. It doesn't matter to us, right?" said Father, turning on our television to watch his favorite TV series, 'Journey to the West'.

The way the actors and the actresses dressed made me question my warm Tibetan boots. I, too, now thought they looked strange and was embarrassed to wear them. Every time Father told me to put them on, I thought of any possible excuse to refuse. I was no longer afraid of cold and did not mind stamping my feet to warm them. Wearing Tibetan boots was now shameful. From that time onwards, I said goodbye to my special Tibetan boots, which were seldom seen, except during marriages when the bridegroom customarily wore them. Changes were happening every second, and I was not the boy I had been before.

Television strongly influenced me. When I sat with Grandmother in the sunshine, I told her about a film rather than having her tell me stories as before. "Kondro, why watch films all the time? From films you can't get food or clothes. The only thing you can see is people killing and hurting one another," Grandmother said, murmuring *mani*. She prayed under her breath, "Three Jewels! May all sentient beings have a wonderful life, may all be reborn and have a happy next life."

I then had no choice but to force myself to listen to another 'boring' story from Grandmother instead of going to watch an interesting TV show.

We children no longer played house and family games in the forest. We acted out what we saw in movies. We pretended to know martial arts. Nosebleeds and external injuries were hard to avoid when playing such games. Intimacy between villagers decreased, for they watched TV whenever they had free time rather than coming out of their homes to chat with others as they used to.

Especially during the Tibetan New Year, nobody left their homes to chat with others. We all stayed at home and watched TV. We children used to come out to play together, but the year that television and VCD players prevailed, no children played outside. Poor families borrowed money from rich ones to buy televisions, because their children pleaded for one. Almost every family had a television, bringing powerful

changes that we were as yet unaware of.

Local berry.

GHOST STORIES

Local people have seen ghosts and have been chased by them. These ghosts, however, are different from the ghosts in 'Journey to the West'.

Captured by Ghosts

Dugar described how ghosts had captured her. Afterwards, we were so scared that we dared not go outside even during the daytime. It happened when the sun had nearly hidden itself behind West Mountain, just as we were driving our cattle back home. The sunshine is not bright then. Local people call dusk 'the time of sunshine for ghosts' ghosts appear at this time.

All the cattle came home except one belonging to Dugar, who went searching for it in the forest above our village. She looked everywhere, but could not find it. To her surprise, she heard someone calling her name from deep in the forest. She walked toward the sound and the further she went, the more distant the sound became. She was about to turn back when she heard someone invisible talking nearby.

By the Three Jewels! She realized it was a ghost, which was a hair-raising truth, but it was too late. Invisible ghosts gripped her shoulders tightly and began leading her away. The ghosts said while putting dust in her mouth, "This is *tsampa*, eat it. We must take good care of her or her family will be angry with us when we take her back." It seemed they were kind. Then they gave her tree bark and said, "This is bread. Eat it. You won't be hungry."

Dugar understood what the ghosts were saying, but could not reply. Many ghosts were walking with her. They chatted, were full of laughter, and walked so fast that she could barely keep up. They pulled her roughly when she lagged behind.

When it was entirely dark and Dugar had not returned home, her worried husband called some villagers to help search for her. Elders guessed ghosts had captured her, and

suggested shouting her name as loudly as possible in the forest to frighten the ghosts away. Elders stayed at home, chanted *mani*, and prayed to the Lord Buddha to release her from the ghosts as young people went to the forest and called her name. This scared the ghosts, who said to each other, "People are here for her. Let's leave her, or we'll be in trouble."

Dugar regained consciousness, responded to the villagers' calls after the ghosts released her, reported everything that had happened, and then fainted as soon as she saw light when she returned to her home.

Villagers put *thangka* on her head and burned a small piece of cloth from a venerable lama's clothing to awaken her. She could not speak when she regained consciousness; she could not even open her mouth very wide. Elders say that if ghosts catch you for one or two days, then you lose your ability to talk for life. In time, however, Dugar got better and finally became her old self.

She was very lucky. In another village, a woman caught by ghosts died two days after they released her.

Grandmother told me that if ghosts caught you, you could go anywhere - even walk through walls - and that the ghosts pulled you roughly behind them.

I heard many different stories about ghosts in my home area. One of my cousins told me this story that is related to a poplar tree that was planted by a man who died some years ago along the road to our village. When we reach the tree, we usually rest there.

Pulled by a Ghost

It was late and very dark when I started home from a day of shopping in the main township town. I walked fast, hoping to reach home quickly so as not to worry my parents.

I heard a bird flapping away from the tree. I felt sorry for the bird because it is bad karma to frighten a bird at night. I murmured the six-syllable mantra under my breath and stood ready to continue my journey home. Suddenly, I saw the man who had planted the tree. Every single hair on my body stood up. I was about to run, but someone grabbed my shoulders. I was terrified and couldn't move. No one was there when I

looked over my shoulder. I tried to shout but I couldn't make a sound. My legs were as heavy as if stones were weighing them down.

I made sure my back was well covered²⁴ but I still had the feeling I was being pulled backwards. I struggled with all my might to walk forward. The ghost following me whispered to me but I couldn't understand. I heard the crying of women and children who seemed to be walking beside me, yet I couldn't see them. I was too afraid to chant scriptures or murmur *mani* to frighten them away. The ghost whistled as he tossed pebbles and dust at me. When I saw our village, a dog barked and he stopped following me. Then I felt better and it seemed that no one was pulling me back anymore.

Vanquishing Ghosts

The story about the poplar tree ghosts made us feel afraid when we passed it on our way to and from school. Elders also worried and asked our lama to exorcize the ghost so we could live in peace. The lama knew everyone who had died in our village and made a list of those he thought had not yet been reborn as sentient beings. It was a matter of great joy for us that Mother's name was not on the list. The lama and the monks who came with him chanted scriptures for nearly four days in preparation for the battle against the evil beings. The lama gathered all the villagers together in a house where he chanted scripture on the fifth night. No matter your age, you were expected to come, even babies. Villagers were to leave their doors unlocked or open.

The lama chose seven people who were born in the most ferocious animal years, such as the Year of the Dragon and the Year of the Tiger. They were told to run with a monk who held a big leather bag and had iron chains tied loosely around him. The lama told them in which direction to run. Those seven also carried various implements. Father held two short wooden sticks in one hand, and a half-burned piece of firewood in the other. Wherever he ran and whatever his two

²⁴ A ghost's back is hollow, which is why you must cover your own back when you are being chased by a ghost, for the ghost will try to take your back to fill his emptiness.

sticks touched, he should draw a mark on what the sticks touched. Another man held a large hammer and a sword to frighten the ghosts. It was difficult for them because they had to do a lot of running.

The lama chanted inside the house with an angry expression. He told them to run everywhere the ghosts were hiding. Once again, without anyone telling the lama, he told them which family's house to run to. For example, he said what kind of dog that family had, the number and color of their livestock, and so on. He was always right. Other villagers stayed in the house and whistled as loudly as their skill allowed, luring the ghosts into that house, creating a ghost hall.

The ghosts were captured in the big leather bag. When the runners returned to the lama, they opened the bag for the lama to inspect, but we were blind to whatever he saw. Inside the bag were pieces of wood with black lines drawn on them. The lama chanted over those pieces every time the men ran out and came back. They ran back and forth like this for quite some time.

Many women shouted frantically, pulled their hair, became hysterical, and were so strong that young villagers could not hold them down. When they were pulled to the lama, he hit their back once with his fist, and then they calmed down. How incredible he was! At last, the lama said, "Well done! All the devils have been captured." Only then could he and the runners rest. Then we all returned to our homes, which were disordered from people running around inside.

The lama said he could bury the captured ghosts in a hole, but that this was not ideal, because after many years passed, we would hear the ghosts moan. Therefore, he burned the pieces of wood from inside the bag. Afterward, no one saw a ghost. There was not even a single rumor about a ghost. We were grateful to the lama for helping us. We students then went to and from school without fear.

ENTERING MIDDLE SCHOOL

I graduated from primary school, where I had learned very little. When we took the entrance examination for junior middle school, we could not write a proper composition in Tibetan because we had only just begun to learn Tibetan in Grade Four. Our Tibetan teacher wrote compositions for us on our exam paper while the exam monitor was out. Thanks to the Three Jewels, I passed and entered junior middle school, which was so far away that I could only return home on the weekends. The dormitory was better than that in primary school. The roof did not leak when it rained or snow melted. I was very homesick, but we could not go home until Saturday. It was my first time to sleep alone.

We brought our own food and our parents brought us firewood for cooking because the school had no dining hall. The school was very small with only grades one, two, and three.

The new students were the youngest and we dared not raise our heads in fear of being beaten. Five of us had been classmates in primary school and we stayed together in the same dormitory room, which made it easy for our families to bring firewood once a month, as our villages were not far apart. Our parents worried about us and sent us good food. The older students were lazy bullies. They did not make a fire to boil tea for making *tsampa*; instead, they came to our room to drink our tea and make *tsampa* every morning. We sometimes did not have enough tea to make *tsampa* for ourselves. We dared not complain for we knew they would beat us. We even lacked the courage to laugh loudly in our room, much less refuse them tea. Much unhappiness was buried in our minds.

Once, before we knew better, we talked to each other in great joy, and our room brimmed with laughter. Suddenly, an older student stormed into our room, pointed at each of us in turn, and shouted, "Shut up you brats! Don't make me angry or you won't have a good time here. Understand? Don't make such noises again. Hear me?" He was also the one who always asked

us for tea. We quickly nodded our heads in unison and were much quieter afterwards.

The older students took firewood from our room, which made us angry, but we bit our tongues and said nothing. We did not tell report this to our parents or teachers because the older students they would throw us into a nearby river if we did.

We cooked rice with fried potatoes for supper and sometimes for lunch. While we were eating, many students knocked on our door. Older students came to our room to eat, as if they were our roommates. We cooked what we brought from home, but we were unable to eat our fill. We complained among ourselves about how bad those students were after they were full and left, but said nothing in their presence.

I often thought of my family when I got into bed at night. A week seemed as long as a whole year. I did not want to return to school when I was home on the weekend, which made Grandmother cry. She was the first in my family to buoy my spirits when I was reluctant to go to school, and gave me money to coax me to continue to attend school whenever I was reluctant to leave home. She respected my choice and encouraged me to study hard ever since I had refused to become a monk.

All the textbooks were in Tibetan in our middle school, except for the Chinese language and politics textbooks, which made it difficult for us to keep up with students who had already studied Tibetan.

There were about sixty students in our school of whom only ten were girls. At the beginning, there were three girls in our class, but after one semester their parents forced them to marry or earn money for their family by digging medicinal herbs or working at construction sites. Girls seemed born to benefit their families and then to marry the husbands their parents selected for them. There were no girls in my class when I graduated.

We spent all our money during the week and had to walk home on the weekends. We hid from the taxis because we were ashamed that we had no money to pay. When we heard an engine, we ran and hid behind big trees by the road.

Tjobajo went to play in a river near our school and drowned during my time in junior middle school. This was a

tragic blow that devastated me. I thought life was not worth living. On the way to school, lying on the grass beside the road and staring into the sky alone, my eyes were full of tears that blurred the beautiful green summer scenery. I missed Brother terribly. My cheeks stuck to the pillow from my tears every night. Crying alone in my gloomy bedroom, where once my brother and I had slept together merrily and told each other our favorite stories, became routine. My quilt was my only companion. I considered suicide but the sight of Father's body gaunt with grief convinced me otherwise. I did not want to bring him more sadness. I could not be so selfish, for it would only make matters worse. I did my utmost to accomplish what those who loved me wished for me. I pretended not to be sad when I was with Father. I was no longer a weepy boy for I had started to think about other people. Mother and Brother's deaths helped me appreciate the importance of my own life. I continued school as Mother had wanted.

A prayer wheel in the author's home that is often turned by the author's father.

LACKING WATER

Water was a big problem for our village, especially in winter. It was a reason others made fun of us, saying we lacked enough water to drink and to wash our faces. No one helped solve this problem until 2005, when the local government built a water system that led water to our village from a high mountain near our summer pasture. Villagers dug the ditch for the water pipe and contributed other labor.

Our village has two distant water pools. Fetching water, as I mentioned earlier, is culturally defined as the work of women, who carried water in big wood buckets on their backs before the water project. It is shameful for men to fetch water. Only if their wives were not home, ill, or deceased did men fetch water. If a man's wife was at home and he fetched water, villagers gossiped that he was dominated by his wife and thus he was seriously humiliated.

The pool nearest our village is special. If clothes are washed there or if dirty water is poured in it, the water source diminishes and may even dry up because the water deity is angry. A monk must then be invited to chant and offer *song* for one or two days to apologize to and appease the water deity before the water will again flow into the pool.

Our pools freeze easily and are then covered with thick ice, making it impossible to get water unless we cut through the ice with clean or new axes. Before the new water system was built, we never used water carelessly or we would not have had enough to drink.

Our livestock suffered in winter. Their frozen dung was like cement and they became so thin that we could count their ribs. Some died, which was a considerable loss for us. We are not nomads and have only a few head of livestock. Each family has one or two yak-cow hybrids to milk. If they do not drink for more than one day, they get sick and we would have to pierce a vein in their tongues with a needle to make it bleed to save

them. If we were too late, the blood dried in their veins and killed them.

The children looked awful in winter when there was not enough water for them to wash their faces. Their dried wounds and chapped lips were especially pitiful. Their hands were as black as sticks of half-burned firewood. Snot-stained clothes were as hard as if glue has been poured over them. When they ran, their clothes make a special sound, as though pieces of metal were sewn to them, rubbing and clanging together. Their clothes became black, regardless of their original color, and were stained with every kind of dirt. They were so used to wearing such clothing in winter that they were shy when wearing new clothes in front of others during the New Year period.

A former village water source.

A NOCTURNAL VISIT

Visiting girls at night was common in the past, especially in winter. If you were easily awakened then you could not fall asleep because of the nocturnal whispering around the village. Boys from one village went to other villages to 'hunt'; likewise others came to your village. The following is a story one of my friends told me about a nocturnal visit. When we planned a nocturnal visit, we said "Shall we be owls tonight?" and for this reason, I will call my friend's friend, 'Owl'.

Boys deliberately chose small, weak families to visit. They dared not make a nocturnal visit to girls from rich, strong families. A nocturnal visit is thus, in many ways, a bullying action.

It was a windy, freezing winter night. My friend and I didn't even notice people approaching us until we bumped into them. The stars seemed ashamed to show their shining faces, hiding behind a thin, gray, wintry mist, flickering every now and again to declare their eternal presence.

If I looked into the sky, an icy wind blew in my face, like a sharp-bladed knife cutting my cheeks. We couldn't even light a cigarette because the wind extinguished our matches, seemingly just to frustrate us.

"If I am truly one of your best friends, please go with me to visit my beloved tonight," stuttered my friend, Owl, laughing stupidly.

"No. It's because..." I started.

Owl interrupted, "No more protests. Are you coming with me?"

"OK! OK!" I said grudgingly, feeling I had no alternative.

I could not close my mouth tightly because of the cold. I felt my lips swell as we walked silently. My misgivings increased as I pondered what would happen if the girl's family discovered us.

The targeted girl was living with her elderly and not very capable mother. Her other family members had all died, but I did not know how or why.

"Friend, did you tell the girl you would come tonight?" I asked anxiously.

"No, coward, relax! She loves me. There was no need to tell her in advance," said Owl in an intoxicated tone.

I warmed up as we walked faster. Everything was so dark that it was difficult to see trees until you got near them. The wind whistled in our ears and more stars were visible.

I had no idea in what direction we were headed. Though Owl was drunk, he knew exactly where to go and we at last reached our destination. "Here we are! Stay here. I'll be back soon," said Owl.

He was an expert in climbing house walls and climbed the compound's earth wall as if he had not taken even a sip of liquor. This wall had steps and he was over the wall in a flash, leaving me behind. I shrank by the wall, shaking from the bitter cold, trying to shield myself from the wind. I glanced into the sky to see what time it was, but the fickle stars had vanished. The mist seemed thicker. Suddenly I heard screams from the house and a few seconds later, Owl jumped over the wall out of breath.

"Let's run. I hurt her!" said Owl in tone suggesting urgency.

I raced after Owl without asking why.

Owl told me later that he when he was about to open the girl's bedroom door, her mother suddenly appeared. He was so nervous that he had punched her with his fist and fled. As the rumor spread, the girl went to the village leader and told everything about that night, which so angered the leader that he went to the local police station and accused Owl of beating the girl's mother. Policemen came and arrested Owl the next morning. Owl was subsequently jailed for a week, released, and then he left home. He told no one where he was going. Nobody knows if Owl is alive or dead.

•••

Afterwards, nocturnal visits became less common.

MAKING FATHER HAPPY

Time passed and I went to Zorgay County Town to take the senior middle school entrance examination. It was my first time to a small city to see many people and cars. My friends said it was not big at all, but it was the biggest place I had ever seen. I looked around with an amazed expression, which made others stare at me. I was sure they thought I was stupid. The four story buildings were higher than anything I had ever seen. I wondered, "How can people live here? Won't they faint?"

I scored the highest in all of Ngawa Prefecture that year. This gained fame and honor for our local junior middle school and saved it, because the government had planned to close it. Father was also happy for the first time in a long time. I had yearned to see Father smile after Brother's death. By the blessings of the Three Jewels, when I received the announcement of my scores, Father was delighted and asked all our relatives to congratulate me on my excellent results. To keep making Father happy, I did not waste time in school. I studied harder than before to please everyone who cared about me, and for a better future.

I passed another examination that gave me a chance to learn English in Xining City, which made Father even happier. Only then did he give me a warm hug. That was the first embrace I got from Father after I turned fifteen. I will never forget Father's warm hug. It was so real and full of a father's concern for his son, a hug I had yearned for, the hug I had tried my best to gain, the hug Father kept only to give in such situations. I will remember it forever as a ray of shining light to brighten my path toward success and to encourage me not to disappoint him and myself.

I resolved to liberate myself from painful memories. If I truly care about those who love me, I decided, then all I needed to do was harder to reciprocate their love and infinite support. To study with native English speakers was a golden opportunity.

I, a young man who grew up in a remote village, have been able to learn more and be exposed to more than the Tibetan sub-culture of my own home area. English widens my world-view and I am resolved to never be conquered by hardships and difficulties.

Morning from the village.

NON-ENGLISH TERMS

A

Adza ཨ་རྒྱལ།

Akhe ཨ་ཁ།

Ama ཨ་མ།

Amdo ཨ་མདོ།

B

Bonguh Labtsi བན་མགོ་ལབ་ཙེ།

Bon བོན་པོ།

Butsu བུ་སྐ།

C

Chen Gangsheng 陈港生

Cheng Long 成龙

D

Daku དཀའ།

Danghi དྲིང་ངེ།

Dorji Tsering རོ་རྗེ་ཚེ་རིང་།

Dradrig དག་བརྗེས།

Dugar གུགས་དགར།

G

Gaga དགར་སྐལ།

Gansu 甘肃

Gesar གེ་སར།

Gling གླིང་།

H

holong ལྷུང་ཏ།

Hor ཧོར།

huanying རྒྱུ་ལྡན།

Humdor ཧུམ་དོར།

J

Jokhang རྫོག་ཁང།

K

Kanjur བཀའ་འགྲུ་རྒྱུ་རྒྱུ།

khadag ར་བཏགས།

Kondro Tsering མཁའ་འགྲོ་ཚོ་རིང་།

L

lab rtse ལབ་རྩེ།

Lhacar ལ་ཁ།

Lhasa ལྷ་ས།

Lorgay ལྷོ་དགེ།

lungta ལུང་ཏ།

Losar ལོ་སར།

Lu Xun ལུ་ཁུ།

M

Milarepa མི་ལ་རིས་པ།

N

Ngawa ར་བ།

O

oM ma Ni pad+me hU~M ཨོཾ་མ་ཉི་པདྨེ་ཧཱུྃ

P

Potala བོ་ཏ་ལ།

R

Renzen Tsering རིག་འཛིན་ཚེ་རིང་།

S

Shakyamuni འགྲ་མུ་ནི།

Shes rab ཤེས་རབ།

song བསང་།

T

Tanjur བརྟན་འགྲུང་།

Tashi Dondrub བག་ཤིས་དོན་འགྲུབ།

Tewu ཐེ་བོ།

thangka ཐང་ཀ།

Tjobajo གཙོང་བ་སྐྱབས།

tsampa ཅུམ་པ།

tsato ཚ་ཐབ།

Tsunre ཚོང་རུ།

U

Uncle Denba ཨ་ཁུ་སྟོན་པ།

W

Wodzer འོད་ཟེང་།

Wu Cheng'en 吴承恩

Wumba འུམ་པ།

X

xueqianban མུ་ཁྱེན་པ།

Z

za བཟལ།

zaro གཟལ་རོ།

Zorgay མཚོང་དགེ།

Children enjoy a local fruit.

ASIAN HIGHLANDS PERSPECTIVES

ISSN (print): 1835-7741

ISSN (electronic): 1925-6329

Library of Congress Control Number: 2008944256

e-mail: ahpjjournal@gmail.com

All AHP publications are available as free downloads and at-cost hardcopy.

online

www.platauculture.org/asian-highlands-perspectives

<http://tinyurl.com/7tdjtl2>

hardcopy

www.lulu.com/asianhp

- 1 2009 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, and Tshe dbang rdo rje (eds)*
- 2A 2009 CHINA'S NA⁵³ MZI⁵³ TIBETANS: LIFE, LANGUAGE AND FOLKLORE. VOLUME ONE, *Libu Lahki with Tsering Bum and CK Stuart*
- 2B 22009 CHINA'S NA⁵³ MZI⁵³ TIBETANS: LIFE, LANGUAGE AND FOLKLORE. VOLUME TWO, *Libu Lahki with Tsering Bum and CK Stuart*
- 3 2008 DEITY MEN: REB GONG TIBETAN TRANCE MEDIUMS IN TRANSITION, *Snying bo rgyal and R Solomon Rino*
- 4 2009 NA⁵³ MZI⁵³ TIBETAN SONGS, ENGAGEMENT CHANTS, AND FLUTE MUSIC *by Libu Lahki with Qi Huimin, CK Stuart, and G Roche*
- 5 2009 A TIBETAN GIRL'S HAIR CHANGING RITUAL, *Tshe dpal rdo rje with Rin chen rdo rje, G Roche, and CK Stuart*
- 6 2010 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, Tshe dbang rdo rje, T Thurston, and Rin chen rdo rje (eds)*

- 7 2010 PASSIONS AND COLORED SLEEVES: A NOVEL, *Jugui and Limusishiden*
- 8 2010 MONGGHUL MEMORIES AND LIVES, *Limusishiden with CK Stuart*
- 9 2011 A NGAWA TIBETAN NOMAD CHILDHOOD, *Rin chen rdo rje*
- 10 2011 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, Tshe dbang rdo rje, T Thurston, and Rin chen rdo rje (eds)*
- 11 2011 A MANG RDZONG TIBETAN LIFE, *Snying lcags rgyal*
- 12 2012 SILENCE IN THE VALLEY OF SONGS: WORK SONGS FROM THE SMAN SHOD VALLEY, *Zla ba sgrol ma*
- 13 2012 WARMING YOUR HANDS WITH MOONLIGHT: LAVRUNG TIBETAN ORAL TRADITIONS AND CULTURE, *G.yu lha*
- 14 2012 MAY ALL GOOD THINGS GATHER HERE: LIFE, RELIGION, AND MARRIAGE IN A MI NYAG TIBETAN VILLAGE, *Bkra shis bzang po*
- 15 2012 RGYAL RONG RGYAS BZANG TIBETAN VILLAGE: LIFE, LANGUAGE, AND FOLKLORE, *G.yu 'brug with CK Stuart*
- 16 2012 THREE TREASURES: HUZHU MONGGHUL FOLKLORE, *Jugui, Limusishiden, Ha Mingzong, and CK Stuart*
- 17 2012 A ZORGAY TIBETAN CHILDHOOD, *Kondro Tsering* (with Swedish translation by Katrin Goldstein-Kyaga)
- 18 2012 ENVIRONMENTAL ISSUES FACING TIBETAN PASTORAL COMMUNITIES, *Dbang 'dus sgrol ma, Dkon mchog dge legs, Mgon po tshe ring, and Dpal ldan chos dbyings*
- 19 2012 A TIBETAN NOMAD GIRL'S CHANGING WORLDS, *Sonam Doomtso*

Min tibetanska barndom i Zorgay

 Kondro Tsering

Översättning
Katrín Goldstein-Kyaga

Korrekturläsning

Karin Ehrlén

Redaktionellt stöd

CK Stuart

Ramona Johnson

Fred Richardson

Meredith Champlin

Gerald Roche

Steve Frediani

Brook Hefright

Timothy Thurston

Rekommendationer

Min tibetanska barndom i Zorgay

Kondro Tserings enkla, livfulla och rika stil relaterar berättelsen om författarens barndom på ett friskt, gripande och naivt sätt samtidigt som den träffande beskriver det dagliga livet i en vanlig tibetansk by. Förhållandet mellan de äldre och barnen, lärare och elever, människor och djur, män och kvinnor, buddhism och folkliga religiösa föreställningar, kultur, gamla traditioner och i ännu högre grad nya traditioner, det andliga och det materiella och dessas inneboende motsättningar presenteras ärligt i en rad korta kapitel som omfattar olika ämnen som skörd, utbildning, död, traditionella folkliga berättelser och trosföreställningar, påverkan av TV, allt i den speciella miljön i en avlägsen tibetansk by. Sammanfattningsvis är Kondro Tserings anspråkslösa livsberättelse *Min tibetanska barndom i Zorgay* en välskriven och informativ bok som rekommenderas till alla som intresserar sig för dagens tibetanska liv i det större Kina." *Françoise Robin, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris.*

"Kondro Tserings bok är brutalt ärlig. Det är en berättelse skriven i första person, som handlar om hur det är att växa upp i en lantbrukarfamilj i nordöstra Tibet. Denna inifrånbeskrivning krossar myterna om dagligt tibetanskt liv samtidigt som berättarens känsla för familj, skoj och mest av allt, historier, ger en lärorik och spännande läsoplevelse." *Keith Dede, Lewis & Clark.*

"Kondro Tserings livsberättelse ingår i en modern, tibetansk, engelskspråkig litteraturtradition som nyligen har utvecklats i Xining. Det är en synnerligen hjärtevärmande och insiktsfull beskrivning av hans unga men ändå händelserika liv. Kondro Tserings berättelse om sin barndom i den tibetanska jordbrukarbyn i Ngawa-länet demonstrerar de språkfärdigheter

han skaffat sig genom att gå *Xining English Language Training Program (ETP)*. Programmet frambringar en rad påtagligt talangfulla unga, kreativa författare och studenter och Kondro Tsering är en av de nya stjärnorna. Från tidiga erfarenheter av nakenhet i barndomen och komiska inslag i folksagor om bergsgudomar förs läsaren genom upplevelserna i kinesiska skolor. Kondro Tserings bok bidrar till en växande samling engelskspråkig litteratur skriven av tibetaner som ger läsaren en tidigare okänd glimt av dagsnära humor och känslor inför den moderna livsstilen i PRC." *Charlene Makley, Reed College.*

"Författaren beskriver sina erfarenheter av uppväxten i ett samhälle i östra Tibet utifrån ett litet barns och en tonårings perspektiv. Boken presenterar ämnet i en serie livfulla, utsökt formade anekdoter som präglas av ingående kunskap av lokala seder och folklig kultur." *Mark Bender, Ohio State University.*

"Denna unga Ngawa-tibetans anmärkningsvärda, avslöjande berättelse ger en rikedom av information om hur det är att vara ett tibetanskt barn, och den förflyttar mig tillbaka till min egen barndom på ett kraftfullt och intensivt sätt." *Hudan Zhaxi, Humbolt University, Berlin.*

FÖRORD

Kondo Tserings *Min tibetanska barndom i Zorgay* följer berättaren och författaren från hans födelse till gymnasiet i en avlägsen jordbrukarby i Zorgay-kommunen i Sichuan. Liksom andra böcker som publiceras inom ramen för serien *Tibetanska barndomsskildringar* bidrar Kondro Tsering med en djupt personlig livsberättelse blandad med uppmärksamma etnografiska observationer om Tibets sociala och kulturella liv, och den ger en kritisk syn utifrån hans perspektiv som engelsktalande invånare i den huvudsakligen kinesiska staden Xining. De ingående detaljerna från barndomen på landsbygden i östra Tibet som målas upp innefattar lekfulla upptåg, intensiva drömmar och smärftfulla minnen av författarens mors och brors död. Genom den livfulla berättelsen illustreras också viktiga delar av tibetanskt kulturellt liv, som är stätt i snabb förändring, särskilt den nyckelroll som det episka verket om Kung Gesar spelar. I den första delen av boken följer vi hur Kondro Tserings farmor umgås med honom genom Milarepas språk och hur dagarna fördrivs med kung Gesars dåd. När han är i högstadieåldern kommer TV till hans by och med Kondro Tserings humoristiska ord invaderar den praktiskt taget hela byns föreställda livsvärld. Han minns gamlingarna i byn säga: "Jämfört med kinesiska skådespelare är vår kung Gesar inte värd ett dugg."

Det finns mycket annat som är intressant som rör det dagliga livet i Ngawa i Amdo. Nomader, får vi veta, är folk som man ser ned på om man är bonde, vägnätet som knyter ihop byar med tätorter och städer är bristfälligt, och kvaliteten och tillgängligheten till sjukvård är urusel. Genom "Projektet för omvandling av sluttningsland" har några rågåkrar förvandlats till skogar i området, men fortfarande är vattenbristen ett problem på de åkrar som inte omvandlats och diverse metoder för att locka fram regn tillämpas, inklusive bön till *naga*-andar och att bära de heliga Kanjur och Tanjur runt byn och fälten.²⁵

²⁵ Naga är andar i form av ormar som antas leva i vattendrag. Kanjur och Tanjur är de viktigaste buddhistiska

Även om TV-serien *Resa västerut* numera lanserar även kung Gesar som hjältefigur berättar man fortfarande spökhistorier och ser bergsgudarna som orsak till hagel och dåliga skördar om byborna skadar hjortarna i omgivningen.

Dessa noteringar är av stort intresse för dem som forskar om dagens Tibet liksom författarens ibland både ironiska och eftertänksamma kommentarer om byn och hans egen bakgrund. Han påpekar till exempel att fast tibetaner ofta beskrivs som medkännande så behandlar de sina hundar illa, hundar som liksom människor är "medlemmar av däggdjurens rike" medan vi själva "är värre än hundar eftersom vi är egocentriska".

På liknande sätt beskriver han sin farmor som berättar historier där hon entusiastiskt framhäver dygden att inte döda samtidigt som hon klämmer ihjäl lössen på sitt eget huvud. Författaren noterar också sakligt att de aldrig fick lära sig om berömda tibetanska författare och tänkare i skolan och att de inte heller hade någon möjlighet att lära sig skriva förrän i fjärde klass. Som han såg det var de kinesiska lärarna mycket bättre och engagerade i sina elevers lärande än de tibetanska.

Sammanfattningsvis kommer den här välformulerade, intensivt uppmärksamma och skickligt framförda berättelsen läsas och uppskattas av många.

Emily Yeh
University of Colorado

FÖRFATTAREN

Jag föddes i Lhacar-byn, i Zorgay-kommunen i Ngawa tibetanska och Qiang autonoma län i Sichuan-provinsen. Det var en dag som ingen kommer ihåg exakt. Även om jag i mitt liv fått uppleva min beskärda del av tragedier, har jag haft turen att växa upp med min kära farmor och lyssnat på hennes historier som numera nästan är glömda – ersatta av television, DVDs och VCD. Jag levde mitt tidiga liv på ett traditionellt sätt. Det var en livsstil som nästan har försvunnit genom moderniseringens genomslag. Istället för att bli munk valde jag att börja studera och blev slutligen utvald till att bli en ETP-student (English Training Program/student vid Undervisningsprogrammet i engelska) i staden Xining vid Qinghais vanliga universitet år 2003. Jag har skrivit min självbiografi under uppmuntran av min lärare, Dr. Kevin Stuart, och med hjälp av flera vänliga redaktörer.

Heliga flaggor

BÖRJAN

Det snöade lätt. Vinden blåste starkare än vanligt, den ven över den grå himlen. Kylan skar igenom luften som en skarp kniv. Snöflingor virvlade ned i den hårda vinden knappt utan en chans att landa på marken. Det var en plåga att gå ut i ett sådant väder. Rökslingorna från min fars rökelse steg i zigzag-form upp i skyn som om de slutligen skulle nå himlen. Cypressen invid mitt föräldrahem svajade fram och tillbaka. Fönstren med sina träramar i mors sovrum slog fram och tillbaka, smällde i vinden. Mor kämpade i födslovärkar med sitt sista barn, hon stönande av smärta och kastade sig runt i sängen. Svetten i hennes panna oroade min familj och släktingarna. Några kilade in i rummet medan andra var på väg ut. Vår by låg ensligt och det fanns inga sjukhus eller läkare i närheten. Det fanns ingen bil eller traktor som kunde ta mor till sjukhuset i den avlägsna distriktshuvudstaden. Istället höll släktingarna en *thanka*²⁶ ovanför hennes huvud och bad böner för att barnet skulle födas säkert. Slutligen födde mor en pojke. Snöovädret sågs som ett tecken på att den nyfödda babyn skulle bli en duktig och hjälpsam man. De lade honom i en mjuk ullig vaggå för att hålla honom varm medan mor sakta blev sig själv igen. Den babyn var jag, och jag andades mina första andetag i mors sovrum; mitt hjärta bultade av mina familjemedlemmars hopp.

Vår bys ursprung är oklart. Ingen känner till dess historia exakt. En del säger att kineserna bosatte sig här en gång, för när vi gräver grunden till nya hus händer det att vi hittar kistor med skelett i, medan folk i vår by vanligen kremerar sina döda. Språket som vi talar innehåller också många kinesiska ord. Vad var det för ett urgammalt folk? Var kom det ifrån? Varifrån kom våra egna tibetanska förfäder och

²⁶ *Thanka* är en målning av olika gudomar på papper eller tyg eller tygapplikationer som hängs upp i tempel och dyrkas.

när och varför bosatte de sig här? Den lokala befolkningen har inga svar.

Sju är en lyckobringande siffra enligt folktron. På den sjunde dagen efter min födsel besökte far en respekterad lama och bad honom att ge mig ett namn. Han gav mig namnet Renzen Tsering. Senare skrek jag dag och natt oavsett hur många religiösa ritualer mina föräldrar utförde. De visste att något var fel men kunde inte avgöra vad. Slutligen gick min far till en annan lama. Enligt våra seder går vi hellre till en lama än till en doktor när någon blir sjuk, för en lama kan också föreslå en bot mot sjukdomen. Han sa till min far att mitt konstanta skrikande berodde på mitt namn. Därför gav han mig ett nytt namn, Kondro Tsering, som jag heter idag.

Lhacar-byn. Författarens hem ligger nära trädet till höger.

NAKEN

Vid fyra års ålder var jag lycklig. Jag var inte längre någon liten knatte eller en baby som bara log och gurglade. Nu var jag en mogen pojke som kunde gå, prata, springa och sjunga. Eftersom jag var minst av oss sex barn kunde jag somna när som helst under dagen utom vid middagstid. Det gjorde att jag inte tyckte om att sova länge på morgonen.

Varje morgon steg jag upp med mor och sprang efter henne till vårt vardagsrum. Mor var den första som steg upp. Medan hon gjorde eld, skakade hela min nakna kropp där jag stod vid den svarta järnspisen. Mor sa ingenting till mig eftersom hon visste att det inte lönade sig att tjata. Hon stirrade på mig ibland och mumlade något. Jag visste aldrig exakt vad hon sa, men efter ett tag vande hon sig vid att jag var naken. Så hade det varit sedan jag började gå. Min familj kunde se min lilla sak slänga mellan benen. När den lyfte upp huvudet var den lika stor som en tom patronhylsa.

En morgon var luften ovanligt frisk. När man andades in den var det som om den renade ens inre och man fick god aptit. Den gjorde mig piggare men fick mig också att skaka. Fåglarna verkade gladare än vanligt, där de satt och kvittrade på sina sittpinnar i cypressen i närheten. Solen blev röd vid horisonten i öster som om en konstnär hade målat dit den. Vilken härlig dag!

Som vanligt tände mor eld för att koka te innan resten av familjen steg upp. Jag föredrog att sitta vid spisen för att hålla mig varm snarare än att ligga kvar i sängen med far.

Min lilla sak gjorde min tredje storebror, som jag kallade Tjobajo, generad den morgonen. Jag hade ingenting att göra vid spisen, så då och då kände jag efter mellan benen. Jag visste inte vad det var då. Det enda jag visste var att det var den kroppsdel som jag kissade med. Den blev varmare och varmare och sedan lyfte den upp sitt lilla huvud. Det var första gången jag såg den stå rakt upp. Jag visade mor och sa intresserat: "Titta, mor. Den blev hård."

Mor visste inte vad "den" var, men när hon såg en skymt av min lilla sak blundade hon.

Min bror rynkade ögonbrynen och låtsades knyta skon. Han rodnade av skam och ilska. Så snart som mor gick ut, rusade han fram till mig, gav mig en örfil och sa rasande: "Skamlösa pojke! Du borde skämmas! Gå och klä på dig."

Mina ögon fylldes av tårar över det orättvisa slaget. Jag sa med darrande röst: "Varför slog du mig? Jag gjorde inget fel. Jag ska säga till mamma. Varför ska jag lyda dig och klä på mig? Jag tycker om att stå vid spisen utan kläder. Än se'n? Jag lyder inte dina order."

Min bror sa: "Tycker du inte att det är skamligt att mor och våra systrar ser din penis? Som de äldre säger: 'När du lever ska din penis vara täckt. När du är död blir ditt ansikte täckt.' Du är inte en människa. Du är en liten gris."

Jag var så ilsken att jag ville svära, men jag kunde inga svordomar. Sedan kom mor in med famnen full av ved och frågade: "Vad står på, pojkar? Vad bråkar ni om?"

Jag berättade för henne att min bror hade gett mig en örfil, men den här morgonen var hon inte som vanligt och tog inte heller mitt parti. Istället försökte hon lugna ner min bror och bad honom att inte vara arg på mig. Hon sa vänligt till honom: "Är du klar att gå till skolan?" Till mig sa hon ingenting, vilket tydde på att jag gjort något fel.

I samma ögonblick syntes solens runda ansikte över bergskammen i öster och mitt ansikte blev rödare och rödare, antagligen lika rött som solens. Det kändes som om solen kom alldeles nära mig. Hela kroppen brände. Mitt lilla barnsliga hjärta hade aldrig slagit så fort förut som i det ögonblicket. Allt blev dimmigt. Jag gnuggade mig hårt i ögonen för att avgöra om jag verkligen var vaken. Det var jag! Från det ögonblicket visste jag vad blygsel var.

Min bror stirrade ilsket på mig och svarade: "Ja, mor, jag går nu. Hej då!"

Han tog sin skolväska och gick till skolan utan att äta någonting och slängde igen dörren efter sig. Han var glad och tyckte att han hade besekrat mig.

Lyckligtvis var far och mina systrar inte där just den morgonen, så jag hade åtminstone inte skämt ut dem också. Men jag blev medveten om något viktigt den morgonen: Ett

barn i min ålder kan inte göra vissa saker bland familjemedlemmar eller inför andra människor. Jag förstod också att det är bra att göra misstag eftersom vi lär oss en läxa av det och blir väluppfostrade på så sätt.

Tidigt nästa morgon när jag stod vid spisen som vanligt sa Tjobajo till mig: "Du ser så söt ut idag i de där kläderna."

Fågelskrämman skrämmar iväg hjorten från åkrarna.

FARMOR OCH JAG

Farmor var min bästa vän. Jag gick aldrig ur byn eller utanför de närmsta omgivningarna, och jag lämnade inte heller farmor förrän det var tid för mig att börja skolan. Vi var hemma tillsammans hela tiden. Hon lärde mig att gå, tog hand om mig och gav mig mat medan mina föräldrar var ute och arbetade. Hon var min första lärare också. Av henne lärde jag mig hur man skulle recitera de sex heliga stavelserna, precis som alla andra tibetanska far- och mormödrar lär sina barnbarn.

Gamla tycker om att sitta i solskenet. Deras tunna hud och benknotor som sticker fram under den påminner om svart metall, som om de vore födda med svart skinn. Min farmor var inget undantag.

Varje dag när mina föräldrar och syskon gav sig av till arbetet eller till skolan, hjälpte jag farmor att stappla runt ute och sitta i solen. En dag, när hon hade satt sig bekvämt, sa hon: "Kära barnbarn, gå och hämta sovmattan som ligger under min säng."

Först förstod jag inte vad hon skulle göra med sovmattan. Hon satt redan på ett fårskinn. Men jag svarade: "Visst farmor, jag är snart tillbaka med den." Farmor mumlade leende sin *mani* och njöt av att sitta i solen. Jag sprang stolt och lycklig in i farmors sovrums, för jag var en kärleksfull sonson. Och utan henne skulle jag ha haft dödstråkigt. Så jag gjorde allt hon bad om. Att ta ut farmors sovmatta var svårt, för jag var inte tillräckligt stark än. Hon var i sjuttioårsåldern och tyckte inte om att sova under ett bomullstäck. Det dröjde för länge att bli varm, sa hon. Istället föredrog hon ett tibetanskt fårskinn som täcke eftersom det kändes mjukt mot kroppen. Det gjorde alla gamlingar.

Fårskinnstäckets var tungt och stort. Jag tog tag i det så hårt jag kunde och kämpade med all kraft för att dra av det med mina fötter inkilade i sängkanten. Täcket var lätt att dra av och plötsligt föll jag i golvet och slog bakhuvudet ordentligt. Jag var arg på farmor för det gjorde ont, men sa inget så att hon hörde

det. När jag kom tillbaka med täcket strök hon mig över huvudet och sa: "Min snälla pojke, du är bara fem år men är redan lika hjälpsam som en man. Var snäll och lägg det här bredvid mig, släta ut det och kom och sitt i mitt knä." När hon sa så åt mig var det som om smällen i huvudet plötsligt försvann som ett svart moln i skyn utan minsta spår.

"OK, farmor, men gör det inte ont i dina knän om jag sitter på dem", sa jag. "Nej, det gör inget, kära pojke", sa farmor.

Jag satt i hennes knä och rörde vid radbandet medan jag tänkte på hur jag stökat till i hennes säng. Sängarna på landet består av strå under sovmattor, men jag sa inte till henne att jag hade stökat till eftersom hon just berömt mig. Hennes rynkiga ansikte var lyckligt i den heta solen, men jag lade märke till att hon tittade efter något på mattan. Jag frågade nyfiket: "Vad tittar du efter, farmor?"

"Löss", sa farmor.

"Vadå?" frågade jag för jag hade aldrig hört talas om något sådant. Hon fångade något på sovmattan och visade mig en ruskig insekt. Så sa hon: "Ser du? Det är en lus." Sedan klämde hon ihjäl den mellan tumnaglarna, och det droppade lite blod som gjorde naglarna röda.

Jag visste inte vad en lus gjorde, men jag sa: "Jag förstår."

"Nej, kära pojke, du vet inte hur hemska lössen är. De suger blod. Det kliar och man sover inte bra på natten. På grund av dem är jag spinkig som Milarepa."²⁷

Det var ett nytt ord igen för mig, och jag frågade: "Farmor, vem är Milarepa? Snälla, berätta!"

"Det kan jag väl göra, men först måste du hjälpa mig att fånga och döda lössen på min sovmatta. Jag ser dem inte så bra. Vill du göra det för mig så ska jag berätta för dig?", sa hon. Det var vad hon krävde för att berätta historien för mig den dagen och alla andra dagar som följde efter det.

"Javisst", sa jag.

²⁷ Milarepa (1040 – 1123) var en berömd tibetansk yogi, som nådde Upplýsningen under en livstid. Han är känd för att ha blivit extremt smal eftersom han bara åt mycket lite under sina långa perioder av meditation.

"Vilken bra pojke du är!" sa hon.

Eftersom jag var så nyfiken på vem Milarepa var koncentrerade jag mig på att fånga löss. I den varma solen kom lössen ut ur fårskinnen och sprang runt så fort som om de visste att jag tänkte fånga dem och bestämde sig för att fly. Även om de var många var det svårt att fånga en enda. Ibland smet den iväg in i mattan igen, när jag hade fångat den och lagt den på tumnageln för att klämma ihjäl den. Jag blev besviken, upphävde en tung suck och siktade in mig på att fånga en till. Ibland var det som en lek, och jag tyckte om den. Farmor märkte att det var svårt för mig. Så hon berättade en historia om Milarepa.

"Det räcker, min kära pojke. Vila dig en stund och lyssna på min historia. Milarepa föddes i närheten av Lhasa. Han var den enda människan i historien som kunde flyga utan vingar. Eftersom han studerade och mediterade i en grotta och bara åt jättelite mat blev han väldigt mager. Han blev alldeles grön för han åt nästan bara nässlor. Min son, du måste lära dig av den här historien", avslutade hon.

Jag blev förundrad över historien om Milarepa och mumlade: "Otroligt!" Jag vände och vred på frågan om en människa verkligen kan flyga, så jag frågade: "Farmor, hur kan en människa flyga? Historien är väl inte på riktigt?"

"Fråga inte sådana dumma frågor, då är du inte en bra pojke. Det är klart att det är sant. Egentligen är det en verklig historia som är för lång att berätta och jag kan inte alla detaljer. Så låt oss nöja oss med det här. OK?"

"Visst, farmor. Kan du berätta fler historier om jag hjälper dig att döda löss?" frågade jag.

"Gärna," sa farmor glatt. Lite senare fortsatte hon: "Jag ska lära dig att recitera de sex heliga stavelserna någon gång."

Jag började lära mig de heliga skrifterna mycket tidigt av farmor. Det gjorde jag eftersom att hon hela tiden berättade för mig om dem. Samtidigt tyckte jag att det var konstigt att hon förmanade mig att inte döda levande varelser men ändå berömde mig när jag hjälpte henne att döda löss. Ju rödare mina tumnaglar blev av att klämma ihjäl dem, desto lyckligare blev farmor och desto mer historier fick jag höra. Historierna om kung Gesar var de mest spännande.

DEN FÖRSTA LEKSAKEN

När jag var sex år hade ingen familj i vår by TV. Att berätta historier om kung Gesar var det största nöjet för farmor och mig, när vi tillbringade dagarna ensamma hemma. När hon berättade historier, kunde jag föreställa mig det och se allt inför mig som om det hade funnits på en TV-skärm. Jag hade inga plastgevär eller leksaksbilar som kunde locka andra barn att leka med mig, och de vägrade oftast att låta mig leka med dem. Så därför var farmor både min huvudsakliga lekkamrat och berättare. Jag frossade i att lyssna på historier och med hjälp av dem fick jag en idé till en leksak att leka med.

Sent en höstdag var det vare sig kallt eller varmt. Solen sken svagt, men det var fortfarande tillräckligt varmt att sitta ute. Vinden var ovanligt svag.

Mor, mina två systrar och min näst äldste bror, som kallades för Gaga, var ute och samlade ved som vanligt. Tjobajo var i skolan. Far hade en ordentlig förkylning och var hemma med farmor och mig. Jag hjälpte farmor att njuta av värmen ute som vanligt och frågade: "Ska jag ta ut din sovmatta som vanligt idag, farmor?"

Hon svarade: "Nej, kära pojke. Sedan du började hjälpa mig har jag sovit mycket bättre. Jag tror inte att det finns några fler löss att klämma ihjäl. Idag ska jag leta efter löss på ditt huvud istället."

Eftersom jag tyckte om att lyssna till historierna om kung Gesar ville jag inte att hon skulle leta efter löss på mitt huvud. Jag var rädd för att hon skulle be mig att berätta historier för henne, för hon berättade historier när jag dödade löss åt henne. Men jag kunde inte vägra heller för hon sa en gång att om hon inte avlusade mitt huvud skulle lössen gräva sig in i min hjärna och döda mig.

Jag frågade meddetsamma för att få reda på om jag måste berätta en historia. "Farmor, kommer du att berätta en Gesar-historia?"

"Naturligtvis inte. Den här gången måste du berätta en

historia för mig eftersom jag ska leta efter löss på ditt huvud", sa farmor.

Jag trodde att farmor medvetet gjorde det svårt för mig, för jag kunde bara historier som hon hade berättat för mig. Jag satt tyst och arg med ett uttryck i ansiktet som om himlen höll på att ramla ned.

Då sa farmor allvarligt: "Tystnad betyder medgivande. Min raring, jag är säker på att du har en intressant historia att berätta för mig, har du inte?"

Jag sa fortfarande inte någonting. Jag ville säga "nej", men lät bli att svara.

"Äh, ge dig nu, raring! Var inte sur. Jag skojade bara. Vem hade anat att du skulle bli så arg för det? Naturligtvis ska jag berätta en historia om kung Gesar. Sedan kommer far och du kan be honom berätta fler historier", sa farmor och kramade mig.

Den dagen berättade farmor hur kung Gesar drev ut andar och dödade djävlar, och det gjorde han med hjälp av pil och båge.

När far kom bad jag honom inte berätta historier. Istället bad jag honom att göra en pilbåge och några pilar åt mig. Jag visste inte hur en pil och båge såg ut. Ändå fortsatte jag att bönfälla honom. "Snälla pappa. Jag ber dig."

"Tyvärr, käre son, idag kan jag inte för jag är sjuk", sa far.

"Du skyller bara på det. Du är stor och stark. Sanningen är att du inte vill göra det åt din son. Så sjuk är du inte. Du är bara förkyld. Lite snuva är ingenting. Att göra en båge dör du inte av", sa jag sorgset. Sedan började jag gråta och snyfta. Jag slutade inte.

"Åh, tre juveler!²⁸ Titta bara på min son. Det är en skam att han gråter som en treåring", sa far retsamt och hostade flera gånger. "Sluta gråta", sa han.

"Jag slutar inte om du inte gör en båge åt mig," sa jag med tårfyllda ögon.

"OK, jag ska göra en. Sluta nu", sa far när det inte gick att få mig att sluta gråta.

²⁸ De tre juvelerna är Buddha, läran och lärjungarna (församlingen).

När jag tittade på farmor med mina tårfyllda ögon, sa hon: "Var inte dum mot pappa. Han är sjuk idag." Då tyckte jag synd om far, men det var för sent för han hade redan gått till skogen för att hugga trä till min båge och pilarna.

Ungefär en timme senare kom far tillbaka med en kort pilkäpp. Jag hade ingen aning om vad han skulle göra med den. Jag frågade: "Adza, varför högg du av den här grenen? Jag vill att du ska göra en båge."

Far log mot farmor och sa: "Fråga inte så mycket. Du får snart se. Ge mig den där gula kniven med benhandtag." Jag trodde att en båge såg ut som ett gevär. I en av Tjobajos böcker hade jag sett en bild av ett gevär och han förklarade för mig att de användes för att döda människor, så jag trodde att bara gevär kunde döda människor.

Far skrapade barken av pilkäppen. Han spetsade båda ändarna och skrapade av insidan så att den var len, men han skrapade inte av den andra sidan. Sedan gick han in i sovrummet och hämtade en lång, smal sträng. Han rätade ut den genom att dra den runt den heliga böneflaggsstången. Sedan band han fast den i ena änden av pilkäppen, böjde pilen genom att dra hårt i strängen, och fäste den i andra änden. Då förstod jag hur en båge såg ut.

Far gav den till mig och sa lite skämtsamt. "Här har du din båge. Nu kan du gå ut och jaga."

Jag tvekade en stund och frågade: "Men Adza, hur ska jag använda den." Far var tyst en stund och sedan bad han mig hämta en kvast. Våra kvastar ute på landet är gjorda av tunna bambukvistar ungefär lika tjocka som ätpinnar. Jag hade ingen aning om vad han skulle göra med kvasten, men jag hämtade den i alla fall. Han tog några raka bambukvistar ur den, mätte dem mot bågen och skar av ändarna på samma ställe. Sedan tog han några fasanfjädrar från sin rockficka och skar av dem också. Han satte fast en fjäder på varje bambupil och sa: "Det här är din båge och dina pilar. Nu ska jag visa dig hur man använder dem."

Jag sa: "Pappa, jag vet hur man använder dem. Titta!"

Jag höll i bågens mittdel, spände pilen och drog i den hårt jag kunde medan jag höll bågsträngen och pilen ihop mellan höger tumme och pekfinger och lät pilen flyga iväg. Pilen flög så långt som ett stort steg.

Jag utropade upphetsat: "Pappa, farmor, titta! Jag kan göra som kung Gesar. Från och med idag kommer ingen kunna anfälla vår familj eller vår by, för då skjuter jag dem."

Far och farmor skrattade glatt men sa ingenting.

Nu var det lunchtid. Far och farmor gick in för att äta lunch. Jag följde inte efter. Istället lekte jag med min pilbåge resten av dagen. Jag åt ingenting. Jag kommer ihåg vartenda ögonblick av den dagen. Det var en dag till i mitt liv som gjorde ett stort intryck på mig. Bågen och pilarna var mina första leksaker. De gjorde mig lycklig, och när jag såg andra barn som lekte med sina moderna leksaker, var jag inte längre avundsjuk. I själva verket var de andra barnen avundsjuka på min pilbåge och bad sina fäder att göra bågar och pilar åt dem. Den här första leksaken fick mig att känna mig stolt bland andra barn för första gången i mitt liv.

EN PRUTT

Lördag var en bra dag att lämna fars säng och krypa ner hos Tjobajo. Det var tråkigt hemma och jag längtade efter veckosluten. Då kunde jag sova hos min bror. Vi pratade om allt möjligt och det fanns inga gränser för våra samtal. Även om vi ofta grälade så blev vårt förhållande bättre. Mina föräldrar spann osynliga trådar som band fast mig och hindrade mig från att göra vad jag ville. Jag tyckte om att vara tillsammans med min bror för vi kunde göra saker som bara intresserade oss utan att ta hänsyn till någon som sa att det var fel eller rätt.

"Mamma, jag vill sova hos Tjobajo i natt, "viskade jag i min mors öra.

"Gå och fråga pappa. Jag bryr mig inte om vem du sover hos, "sa mor tyst.

Jag var inte som andra barn som sov hos sina mödrar. Istället hade jag sovit hos min far så länge jag kunde minnas. De andra sa att jag inte ville låta mor amma mig. Ingen visste varför men jag slutade suga på bröstet ett år efter att jag föddes.

Jag uppbådade allt mitt mod och frågade far om jag fick, men han sa nej meddetsamma. Han ville inte att min bror skulle få problem i skolan. När vi sov tillsammans brukade min bror alltid försova sig första timmen, för vi låg och pratade hela natten. Vi hade massor att prata om. Det var så mycket som vi hade gemensamt, så han blev ständigt sen. Far brukade alltid ge honom stryk och skälla på mig när det hände.

Jag visste inte vad jag skulle göra men jag gjorde tecken till min bror. Han förstod meddetsamma och nickade utan att far såg det och sa: "Pappa, det är OK om Kondro sover hos mig inatt, för jag måste inte gå till skolan imorgon. Det är weekend."

Fars röst höjdes: "Varför kom du hem senare än vanligt? Vad gjorde du?" på hemvägen. Far var rädd att han hade busat eller varit i slagsmål med sina skolkamrater. Det var inte svårt att se att min bror försökte hitta på något. Vi barn var bra på det.

Han svarade lugnt: "Jag lekte med mina skolkamrater på vägen." Far var tyst ett tag, men det fanns inget skäl att hindra oss att sova tillsammans, så han gick med på det.

Min bror tittade på mig och blinkade okynnt åt mig. Jag blev överlycklig. Vi gick och la oss meddetsamma och kände oss som två fåglar som sluppit ur buren. För oss var våra föräldrar några som vi ville slippa ifrån för vi kunde inte göra vad vi ville tillsammans med dem. De sa alltid åt oss att göra det ena och det andra.

Vi brukade ofta berätta tibetanska folksagor för varandra när vi låg tillsammans i sängen. Tjobajo var den första som berättade om Onkel Tompa, den klassiska tibetanska trollkarlen. En del historier var erotiska och min mor och farmor berättade aldrig dem. Så fort som vi slutade skratta satte vi igång att skratta igen och våra ögon fylldes av tårar av skratt. Det här var en av de historier som min bror berättade för mig:

En dag hade onkel Denba ingenting att göra. Han satt ensam vid en bred flod och var till synes försjunken i tankar. En nedstämd man som passerade såg honom och gick fram till honom i hopp om att få höra några roliga skämt.

Mannen såg rik ut. Han red på en avelshingst som var lika kraftfull som ett lejon. Hans sadel och betsel var utsmyckade med silver och färggrant ylletyg. Han bar en fårskinnspäls med en leopardkrage kantad med utterskinn. För att ytterligare demonstrera sin status hade han ett blänkande gevär kastat över axeln. Under pälsen bar han en svärdsstilla av silver full med koraller.

"Store lögnare Denba, berätta en lögn för mig", sa mannen och satt av.

Onkel Denba tittade upp och stirrade på mannen. Med en allvarlig min sa han: "Förlåt, men idag kan jag inte ljuga för jag glömde min ljugbok hemma. Om du vill höra några lögner, måste du komma en annan dag, så kan jag dra några."

Mannen blev väldigt besviken. Då tycktes onkel Denba ändra sig och sa: "Jag förstår att det är svårt för dig att komma tillbaka. Du kommer långt bort ifrån, antar jag."

Mannen nickade instämmande.

"OKI!" sa Denba. "Eftersom du är så intresserad av mina lögner, finns det ingen anledning att vägra dig dem. Var

snäll och låna mig din häst, så ska jag rida hem och hämta boken." Mannen lånade ivrigt ut sin häst åt onkel Denba.

Onkel Denba drev hästen nästan till mitten av floden, vände sig om och skrek: "Min vän, jag behöver pälsen, annars tror hästen att jag är en främling och vägrar att gå över floden." Den rike mannen lånade honom sin päls.

Klädd i den vackra pälsen började onkel Denba rida över floden och så skrek han igen: "Kompis! Jag måste ha ditt gevär för hästen vill inte fortsätta." Mannen var så lättlurad, så han lämnade också ifrån sig sitt gevär.

Ridande på den vackra hästen iklädd pälsen med geväret över axeln stannade han igen mitt i floden och skrek: "Om du vill höra lögner så är din önskan uppfylld. Adjö, min vän!" Och han galopperade iväg utan att lämna något av värde utom svärdet.

•••

Ibland turades vi om att gissa gåtor. När vi lekte den leken var svaren det viktiga. Om man inte kunde svaret måste man betala genom att ge den som frågade en by. Vilken by som helst dög, men en by kunde bara ges en gång. Ibland om gåtan var särskilt rolig eller svår och man inte kunde svaret måste man ge en stor by. I det fallet hade den som ställde frågan rätt att välja en by som den andre hade. Vi hade mycket skoj.

Men den natten berättade vi vare sig historier eller gissade gåtor. Vi pratade om en annan sak. "Storebror, vilka sagor kommer du att berätta ikväll?" frågade jag medan vi klädde av oss och skulle gå och lägga oss.

"Kondro, jag ska inte berätta några sagor. Istället", sa han, "ska jag berätta något mycket mer intressant."

Jag trodde inte att det fanns någonting mer intressant än onkel Tompas sagor men "OK", svarade jag. Jag kommer fortfarande ihåg vartenda ord han berättade som om det hade varit igår. Han hade lekt med två andra pojkar och tre flickor på vägen hem. De sex barnen lekte inte som vanligt. En pojke och en flicka hade lekt tillsammans. Den vackraste av de tre flickorna var tillsammans med min bror. Det lät väldigt brådmoget i mina öron. Till slut sträckte min bror på sig, gäspade och sa: "Det här är min egen historia. Jag vet inte om du tyckte om den. Jag hoppas att du gjorde det. Nu är jag sömnig. Var inte ledsen,

men jag vill sova. Vi kan leka imorgon."

Han somnade meddetsamma och snarkade så högt att jag inte kunde sova. Jag ville knuffa till honom för att få honom att sluta, men jag visste att vid min och hans ålder, var det verkligen störande att bli väckt ur djup sömn, så jag fick stå ut.

Min by, min familj och vårt hus var insvept i tystnad. Jag skulle ha hört mitt hjärta slå om inte min bror hade snarkat så. Jag tittade ut genom fönstret på stjärnorna, som lyste klart som diamanter. Jag ville ta ner dem i mitt sovrum och leka med dem som leksaker. Plötsligt bullrade min mage till och jag pruttade så högt att min bror skrämt vaknade.

"Åh, tack och lov! Det är ju bara du som pruttar," sa han och torkade av svetten i pannan.

Det var konstigt. På sätt och vis var jag rädd men samtidigt generad.

"Vad är det, storebror?" frågade jag oskyldigt.

"Det var en prutt i rättan tid! Jag hade just en d ... d ...". Han kunde inte avsluta meningen utan brast i gapskratt.

Fast jag inte förstod vad det handlade om skrattade jag dumt med. Det var så underligt: först var han rädd och nu skrattade han. Det var underbart också, att skratta tillsammans med någon utan att veta varför. Jag frågade igen: "Vad är det med dig, storebror?"

"Ingenting. Det var bara det att jag just hade en mardröm när du pruttade. Jag drömde att jag stal ett halsband hos en juvelerare för att ge till flickan som jag lekte med idag. Olyckligtvis upptäckte mig affärsinnehavaren och jag sprang så fort jag kunde på mina korta ben. Han jagade mig och skrek: Stanna där du är, annars skjuter jag! Sedan hörde jag ett pang, så jag trodde att jag hade blivit skjuten. När jag vaknade förstod jag att det bara var en dröm och att panget var din prutt." Han började skratta igen och jag föll in.

Stjärnorna lyste starkare som om de också skrattade med oss. Sedan sjönk vi tillbaka på fårskinnsfällan och föll sömn, vaggade till sömns i vår glädje.

BARNENS FAMILJER

Sedan jag var sju år var min första fråga till mor varje morgon på sommaren vilket väder det var. Hon tog det som barnsligt pladder även om frågan var allvarligt menad. Hon tröttnade på att svara och ibland sa hon: "Det ser du väl själv!"

Naturligtvis kunde jag se det, men jag visste inte vad som skulle komma senare. Sommarvädret var växlande. Vi hade vare sig TV eller radio, så vi fick inga vädernyheter. Även om vi hade haft det skulle vi inte ha förstått dem, eftersom vi inte kunde kinesiska särskilt bra och inte heller Amdo-dialekten som användes på de tibetanska nyhetssändningarna. Jag ville att mor skulle tala om för mig vilket väder det skulle bli utifrån hennes erfarenhet och kunskap. Jag borde ha tyckt om regn för det gjorde allt sprudlande och fullt av liv. Särskilt för en jordbrukarfamilj som min gav regnet mat, lycka, hopp och liv. Men jag hatade regniga dagar. De gjorde mig deprimerad. Jag måste stanna inne och kunde inte gå ut och leka med mina vänner. Men sommaren var min älsklingstid oavsett om det regnade eller inte.

De byäldste brukade skämta om sommaren: "Våra barn behöver inte äta någonting hemma. De går bara ut i skogen för att äta och kommer hem med magen full." Egentligen var det inte ett skämt – det var verklighet. På sommaren behövde vi inte oroa oss för kylan. Solen värmde oss från morgon till kväll utom när vädret slog om oväntat. Och vi brydde oss inte om lätt regn eftersom vi var så upptagna med att leka.

Allt såg så friskt och nytt ut i den tidiga morgonens klara solsken. Sjungande fåglar flög omkring fulla av energi. En bra sak med att inte ha någon fabrik i närheten var att det inte fanns några luftföroreningar. Luften var frisk som medicin. När man andades in den, blev man genast full av kraft.

Varje dag träffades vi mitt i byn där det stod en lång träbänk där vi hade bestämt att träffas dagen innan. Vi brukade gå till sophögar i grannbyarna och samla trasiga flaskor, skålar,

rostiga ficklampor, skopor och annat. Sedan turades vi om att bära dessa skatter i en gammal väska till närmaste skog för att leka med dem.

I skogen samlade vi kvistar och grenar och byggde kojor. Sedan delade vi upp oss i grupper med lika många pojkar som flickor i varje grupp. Pojkarna och flickorna i varje grupp utgjorde en familj. I varje familj valde vi en ledare och en fru till honom. Resten blev söner och döttrar till dem. Efter det delade ledarna eller "fäderna" i varje familj upp de saker som vi hade samlat ihop för att inreda våra hem. I våra barnsliga sinnen var det våra riktiga hem.

Giftermål är viktigt i en familj och våra låtsasfamiljer var inget undantag. Fäderna gick till en annan familj för att be fadern lova bort sin dotter till den andres son. Vi visste att det skulle bli bröllopfest, men vi visste inte hur vi skulle sjunga bröllopssångerna. Vi tog bara en flicka från en familj till en annan och sa att de var gifta. När en familj ville att en flicka skulle gifta sig med deras son tog de med en flaska full med damm istället för en flaska brännvin och bark istället för bröd.

Precis som i en riktig familj stannade fäderna och mödrarna hemma och deras söner och döttrar gick ut och skaffade mat. Jag var son och gick ut för att skaffa mat med min fru. Vi plockade hallon i ett snår i närheten. Medan vi plockade åt vi en del av dem. Vi fyllde våra mössor och fickor. Det gjorde att våra kläder blev svåra att tvätta och våra riktiga mödrar grälade på oss. Sedan gick vi tillbaka till skogen för att leta efter svamp. Det fanns bara två sorter som var ätbara. Vi åt också en slags nöt som vi tuggade på vägen som tuggummi. En del nötter var som klister och fastnade i tänderna. När vi inte kunde tugga dem försökte vi spotta ut dem. Om det inte gick, brukade vi tugga på våra armar så att nötterna fastnade där, vilket gjorde våra armar smutsiga och hårda.

Vi gick "hem" med våra hallon och svampar och våra "föräldrar" tog emot med värme och glädje. Vi som var par tog ut hallonen och svamparna ur våra byxfickor. Hallonen var inte längre runda och fina utan var mosade som om ett jättedjur hade tuggat dem. Vi la dem i skålar och gav dem till våra föräldrar. Medan de åt berömde de sina barnfamiljer: "Ni två, goda söner och svärdöttrar är de mest snälla och givmilda människor som finns. Vi ber till Buddha att han alltid ska välsigna er.

Fast det var dag låtsades vi att det var natt. Jag sa till min fru: "Matmor, var snäll och laga mat åt oss." Min "fru" svarade vänligt: "Javisst kära man, den är snart klar."

Vi hade vare sig ris eller nudlar att koka, så vi använde lera och låtsades äta den. Sedan bjöd vi de andra familjerna att komma hem till oss och äta middag med oss. Och de bjöd tillbaka. Vi hade ingen riktig mat att äta utom hallon och svamp, men det var gott och gjorde oss mätta. Alla sa att sommaren var den längsta av alla årstider, men för oss var det den kortaste. Vi märkte inte att det blev mörkt förrän våra mammor ropade på oss.

Trots att allt vi gjorde i våra låtsasfamiljer var fantasi och lek hade vi roligare i dem än i våra riktiga hem. I våra barnsliga hem var allt lätt. Det fanns inget att bekymra sig för. Det skulle vara härligt om alla hem i världen vore som hemmen i våra lekar, utan gräl eller bekymmer, bara glädje.

Morgon i byn.

MIN FÖRSTA TRAGEDI

Konstigt nog var det ingen som pratade eller förde oväsen ute. Inte ens en fågel kvittrade. Tystnaden låg tung. Jag låg i Tjobajos säng. Den här morgonen sov han inte länge som vanligt. Han var redan uppe. Kanske jag saknade något. Jag satte mig upp och tittade ut genom sovrumsfönstret. Jag kunde inte se någonting, inte ens himlen. "Är det dimmigt?" undrade jag tyst. Sedan gick jag upp och ut ur sovrummet.

Åh, välsignade Buddha! Marken var helt vit. Det snöade stora, tunga snöflingor. En iskall vind kylde mig in i mårgen, blåste upp snöflingor i ansiktet på mig och på mina bara fötter. Jag kände kylan rakt in i hjärtat. Jag hade tänkt gå och lägga mig igen, men min bror kom plötsligt in. Han hade gått ut tidigt för att döda sparvar och andra fåglar med sin slangbella. Snöiga dagar var perfekta för att jaga fåglar, för de satt stilla, uppflugna i träden. Hans skor var våta. Snöflingor hade smält i hans hår och på kläderna och gjort också dem våta. Hans ansikte och händer var vita. Han darrade av köld och kunde inte stänga munnen riktigt. Han läppar var lila. Snön hade frusit fast i hans näsborrar som två istappar som hängde ner från två hål. Jag kunde inte låta bli att fnittra. Tyvärr märkte han att jag skrattade och sa ilsket: "Din dumma åsna. Hur vågar du skratta åt mig. Du låg och sov länge som en åsna." Hans ilska gjorde att jag blev ändå mer skrattlysten. Jag försökte behärska mig för jag ville inte ha stryk.

Jag ville inte gå och lägga mig igen, så jag slutade en stund och sa brett leende: "Det är inte mitt fel att du är så kall som om du hade sovit i en iglo. Varför väckte du mig inte när du gick upp? Vi somnar alltid och stiger upp tillsammans i vanliga fall."

Han gned sin händer för att bli varm och sa lite lugnare: "Ursäkta, jag trodde att vi skulle bråka om slangbellan."

"Varför trodde du att vi skulle bråka? Det finns ingen anledning att gråla, för jag har min båge och pilar för att döda

fåglar med", sa jag.

"Är det sant? I så fall var det fel att inte väcka dig. Jag lovar att det inte ska hända igen. Sätt på dig dina tibetanska stövlar så kan vi leka i snön", sa min bror.

Min bror och jag gick in i vardagsrummet. Mina föräldrar, systrar och Gaga hade redan ätit frukost. Far slipade en yxa för att hugga ved. Mor satt vid spisen och lagade sina skor med hemgjord ulltråd. Mina systrar och min näst äldste bror spelade kort. Vinnaren fick måla svarta ränder på förlorarnas ansikten. Min bror och jag gick in i vardagsrummet tillsammans. Min äldsta syster hade tydligen förlorat för hennes ansikte var fullt av svarta ränder. Till och med på näsan var hon svart. Men fast hon förlorade var hon glad.

När mor såg min bror sa hon: "Vad du är olydig. Varför gick du ut i ett sån't väder? Titta bara på dina kläder. Du skulle ha fortsatt att sova som Kondro. Gå och byt till torra kläder och kom och sätt dig här vid spisen." Utan att säga emot gjorde han som hon sa.

Mor gav oss lite bröd till frukost. Medan jag åt frågade jag: "Mamma, har alla ätit frukost?"

"Det var evigheter sedan vi åt frukost. Det är snart dags för lunch. Far sa att jag inte skulle väcka er. Vi kan i alla fall inte gå någonstans idag, så det spelade ingen roll om ni gick upp eller inte. Och vem skulle tro att din bror skulle gå ut utan att någon märkte det." Min bror och jag kunde inte svara något.

När min bror och jag hade ätit färdigt satt vi och tittade på när våra syskon spelade kort. Vi var inte särskilt intresserade för vi hade våra egna intressen. Vi älskade att gå ut och leka hurtant vädret än var. Jag gjorde tecken åt min bror att sätta på sig sina våta skor utan att mina föräldrar märkte det. Vi var angelägna om att få tillfälle att smita ut.

Till slut fick vi chansen. Min bror sa att han ville gå på toaletten, och jag sa att jag också skulle gå så att han inte skulle smita. De trodde oss. Mor sa: "Du är så snäll, Kondro. Gå med din bror." Än en gång var vi fria som fågeln som sluppit ut ur buren efter att ha varit inlåst länge.

Det snöade inte så mycket som förut. Ibland kunde man se solen titta fram genom snöskyarna som om den var väldigt trött. Vi var de enda som lekte utomhus. De andra barnen hölls inomhus. Vi lekte ensamma i snön. Min bror ville visa mig ett

sätt att göra snögubbar som han hade sett i en skolbok. Vi gjorde högar av snö och formade det till en människa. Sedan gjorde han en mun, två ögon och en näsa med sina fingrar. Till slut letade han reda på en liten pinne, som han satt i snögubbens mun, så att det såg ut som han rökte.

"Vi har gjort en snögubbe", sa han till slut.

Jag stirrade full av beundran och sa: "Du är toppen, brorsan. Jag vill lära mig hur man gör en snögubbe en gång."

Vi lekte kurragömma bakom snögubben. Först letade min bror efter mig, och sedan letade jag efter honom. När han tog mig var det min tur att leta efter honom. Det var för halt att springa fort. Min bror halkade när han sprang och tyvärr tappade jag kontrollen och ramlade över honom. Jag satt grensle över hans högra ben och började skratta men min bror grät högt. Jag kunde inte tro mina öron! Medan han grät skrek han: "Du har brutit benet på mig! Du har brutit benet på mig!"

Först trodde jag att han låtsades för att skrämma mig, men det var allvar. Han skrek verkligen av smärta. Tårarna rann nedför kinderna och hela ansiktet var vått av tårar. Jag visste inte vad jag skulle göra. Jag blev så rädd att jag blev som fastfusen precis som snögubben vi just gjort. Jag ville hjälpa honom men jag visste inte vad jag skulle göra. Mitt huvud var fullständigt tomt på idéer.

Till slut snyftade min bror: "Gå och säg till pappa." Först då insåg jag vad jag måste göra, och först då insåg jag att jag fortfarande satt på hans ben. När jag kom in och berättade vad som hänt sprang hela familjen ut så fort de kunde. Min äldste bror tog honom på ryggen och gick in. Min bror fortsatte att gråta och några grannar kom för att trösta honom. Det hade börjat snöa igen, den här gången snöade det ännu värre än förut. Snöflingorna flög rakt in i mitt hjärta. Jag kunde inte sluta darra både av skräck och köld.

Min far hade läst medicin ett tag. Han var tvungen att sluta när han gifte sig och måste sköta jordbruket. Tack vare sin utbildning visste han vad han skulle göra i sådana här fall. Han spjälade min brors ben. Det fick honom att må bättre och hans värk minskade, vilket gjorde att också jag kände mig lite bättre. När min bror lugnade sig började mor gräla på mig för att jag lurat henne och far. Gaga slog mig med armen av sin tibetanska rock. Till och med mina systrar grälade på mig. Jag var så rädd

att jag inte vågade röra mig. Jag satt bara alldeles stilla bredvid farmor, som var mitt enda skydd. Egentligen var det ju inte mitt fel, men eftersom min bror var offret, tröstade de honom och grälade på mig.

Till slut sa far: "Sluta upp att gräla på honom och slå honom. Nu får det vara nog. Ingen kan förhindra sån't här. Det bestämdes vid hans födsel." Vad far sa muntrade upp mig. Djupt inom mig tackade jag honom och insåg hur fantastisk han var.

Jag tyckte synd om min bror eftersom det var mitt fel att han måste stanna hemma. Han kunde inte gå ut på hela vinterlovet. Om jag hade varit lite lättare på foten skulle det inte ha hänt. Han led verkligen. Hans tårdränkta ansikte var en outhärdlig smärta för mig. Hans pinade gråt var min barndoms första tragedi. Jag visste inte vad jag skulle säga åt honom. Så jag vill säga det nu: "Kära bror, förlåt!"

Altare i byn i författarens hem där en blandning av *tsampa*, rostat korn, och tuja-barr bränns tidigt varje morgon som ett offer till gudarna.

ETT TRÅKIGT STÄLLE

Det var kväll – middagstid. Jag satt hos far som vanligt, lutade mig mot hans knän och kände mig avslappad och väl till mods. Resten av familjen satt och pratade. Huset var en enda röra. Far tog pennor som bara var halvt använda och en anteckningsbok ur min brors skolväska och lade dem i en ny väska som han just sytt färdig. Jag undrade vad far gjorde och funderade över vad han skulle göra med den lilla väskan eftersom min bror redan hade en.

Far strök mig över huvudet med sin varma hand: "Yngste son, kära Kondro, du ska börja i skolan imorgon. Det här är din skolväska. Du får använda den här tills vidare. När jag åker till Diebu-kommunen ska jag köpa en fin väska i kinesisk stil åt dig. Din bror ska köpa ett pennskrin och några nya pennor åt dig i morgon."

Jag kunde knappt tro vad far just sagt. Om det var sant att jag skulle börja i skolan, varför skulle jag bry mig om en gammal väska? Jag kastade mig runt halsen på far och pussade honom full av upphetsning. Lyckligt och tacksamt sa jag: "Tack tre juveler! Äntligen är jag gammal nog att börja skolan!"

Jag vet inte varför jag tackade de tre juvelerna istället för någon annan. Kanske var det farmors påverkan. Hon sa att allt som vi gjorde och allt som hände oss i livet var en del av den Upplystes plan.

Far överlät ansvaret för mig på min bror som hade börjat i skolan några år tidigare. När vi la oss den kvällen tryckte far mig mot sitt bröst och sa till mor som sov i samma rum: "Kondro är vårt yngsta barn. Jag vill inte att han ska vara ensam i skolan." Han suckade djupt. "Skolan är visserligen en bra plats för barn, men jag kan inte låta bli att tänka på hur vår käre yngste pojke ska klara sig i en miljö full av främlingar."

Mor mumlade något som jag inte förstod. Kanske far hörde det, för hon snyftade under sitt täcke. Jag ville trösta mina föräldrar genom att säga något som skulle göra dem glada, men jag kom inte på något, så jag låg tyst bredvid far.

Men jag kunde inte sova, för jag var så upphetsad över att jag skulle börja skolan. Min fantasi flög in i den värld av böcker som min bror visat mig. Jag undrade om jag skulle få böcker med färgbilder nästa dag. Det var omöjligt att tänka på något annat.

Mina föräldrar tyckte mycket om mig, men i mitt barnsliga sinne var de människor som jag ville fly ifrån. Kanske alla barn tänker så om sina föräldrar, men för mig betydde skolgången frihet.

Far snarkade bredvid mig, men jag kunde inte sova. Jag trodde att jag skulle vara vaken hela natten, men till slut – jag vet inte hur och när – somnade jag.

"Kondro, upp med dig. Det är dags att gå till skolan", ropade mor nästa morgon.

Jag steg upp febrig av upphetsning och satte på mig kläderna och skorna som far hade gjort i ordning kvällen innan. Det var kläder som jag bara haft på mig en gång tidigare, bara på nyåret. Far och farmor sa åt mig att inte vara stygg utan lyda lärarna. De sa allt möjligt som jag inte lyssnade på även om jag nickade och sa: "Ja." Till slut rullade min bror en boll *tsampa*²⁹ till frukost, men jag åt ingenting. Jag hade bråttom till skolan, så vi rusade ut. Solen hade redan stuckit upp sitt blyga ansikte över horisonten i öster, och spred sina gyllene strålar över världen. Vi sprang ned för stigen.

När vi kom ned till vår lokala grundskola gick vi igenom en stor järngrind som jag aldrig sett förut. Jag stirrade på allt som i trans och tänkte: "Åh, mina tre juveler! Vad många okända pojkar och flickor! Vad ska jag göra? Jag kommer att gå vilse utan min bror." Jag höll i storebrors hand ännu hårdare. Inga barn kände jag och de kände inte mig. Efter en stund ringde en klocka och alla främmande ansikten försvann. Alla gick in i klassrummen. Min bror måste gå till sitt klassrum, så han pekade på ett rum, sa åt mig att gå in där, muntrade upp mig med att vi snart skulle ses och sedan gick han.

Jag gick mot rummet som ett litet lamm som gått vilse. När jag närmade mig dörren bad mig en ung kvinna som jag aldrig sett förut komma in. Där fanns några andra barn i min

²⁹ *Tsampa* är en vanlig tibetansk maträtt som görs av te blandat med rågmjöl, smör och torkad ost.

ålder. Jag kände inte något av dem. De tittade på mig med barnslig nyfikenhet. Som tur var, var den unga kvinnan en lokal tibetanska. Hon förhörde sig om mitt namn.

"Butsu (lilla pojke), vad heter du?" frågade hon mjukt.

"Kondro Tsering", sa jag tyst och hängde med huvudet. Jag visste inte om hon hade hört. Inte heller var jag säker på om jag hade sagt det eller om jag bara hade tänkt säga det och trodde att jag hade sagt det. Hela ansiktet blossade. Jag önskade att jorden skulle dela sig så att jag kunde försvinna bort från alla dessa nyfikna ögon. Jag visste inte var jag skulle göra av händerna, så jag låtsades skriva något på väggen med fingret. Den unga lärarinnan sa inget. Hon bara tog mig i handen och ledde mig till en plats bland barnen på golvet. Jag satte mig tveksamt ned som om golvet var fullt av nålar som skulle sticka mig i baken.

Den dagen fick vi inte lära oss någonting. Jag vet inte vad de andra barnen tänkte, men jag var fruktansvärt uttråkad. Efter att vi fått gå väntade jag på min bror utanför klassrummet och ville gå hem så fort som möjligt. Först då kände jag att magen kurrade. Jag åt en *tsampa*-boll som jag hade i väskan, men den fyllde inte min hungriga mage. Vi måste ha mat med oss, för vi bodde så långt från skolan att vi inte hann gå hem och äta på lunchen.

Min bror hade ingen undervisning den dagen heller. Vi bara registrerade oss och betalade skolavgiften. Med Buddhas välsignelse kom min bror till slut och sa leende: "Hur är det? Snälla du, gråt inte, OK." Jag sa ingenting och vi gav oss av hemåt vid tolvtiden. Det var min första dag i skolan och jag hade aldrig haft så tråkigt i hela mitt liv.

MITT FÖRSTA ÅR I SKOLAN

Allt har en början och det hade också min akademiska karriär. Besviken gick jag till skolan nästa dag för att börja den vanliga undervisningen med de andra eleverna. Vi hade inga skolböcker, bara små anteckningsböcker som våra familjer hade köpt åt oss för att göra läxor. Kanske pengarna som vi gav till lärarna, tio *yuan*, var den enda betalning de fick för sin undervisning, för vi fick inget annat än undervisning i skolan.

Innan vi började i första klass gick vi i förskola i två terminer, som kallades *xueqianban*.³⁰ Den skulle underlätta för oss att förstå undervisningen i skolan. Vi hade tre lärare som undervisade oss samma sak, nämligen att lära oss skriva vanliga arabiska siffror från 1 till 100 och att skriva a, e, i, o, u och så vidare på kinesiska. Vi övade oss i att skriva dessa två saker. Kanske de inte undervisade oss bra eller, vilket var troligare, så hade jag ingen fallenhet för att lära mig så svåra siffror. Jag lärde mig att skriva 8 av mor. Just den siffran var ett hinder för mig. Hon skrev 8 på alla möjliga sätt, till och med långsamt i handen på mig och sa vilket streck som jag skulle skriva för att det skulle bli rätt. Därför blev 8 min specialitet i skolan. Vi räknade alla siffror som vi fått rätt och de elever som fått flest rätt ansågs vara bäst. Jag var aldrig bäst förrän mor lärde mig att skriva 8. Senare blev det lättare för mig att få de flesta rätt. Jag utsågs till den bästa eleven av tjugo flera gånger än tidigare och de andra eleverna började beundra mig.

Alla våra lärare var tibetaner. De undervisade inte på tibetanska och pratade ofta kinesiska med varandra som om de vore riktiga kineser. Vi förstod inte deras samtal och vi hade inte en chans att lära oss kinesiska. Det enda vi fick lära oss var barnkammarrim utan att veta vad vi sa. Vi hade också en lärarinna som lärde oss den här sången på kinesiska:

³⁰ En *xueqianban* är en förskola eller ett dagis.

Wo qu shang xue xiao,
Tian tian bu chi dao,
Ai xue xi ai lao dong,
Zhang da yao wei ren min li gong lao.

Jag ska inte komma för sent till skolan någon dag,
Jag tycker om att studera och arbeta hårt,
När jag blir stor,
Ska jag ge mitt bidrag till folket.

Vi fick lära oss den här sången precis som vi lärt oss recitera *mani* av våra mormödrar utan att förstå ett dugg. Varje morgon sjöng vi sången i kör, ibland en hel 45-minuters lektion, ungefär som unga munkar reciterar religiösa texter. Det måste ha irriterat de andra klasserna. Ingen hade en aning om hur många gånger vi sjöng den här sången. Det var omöjligt att räkna. När vi var alldeles torra i halsen sluta vi sjunga. Det var urtråkigt att sjunga en sång utan att veta vad den betydde, men ingen av oss vågade klaga hos lärarna. Vad vi fick ut av det var absolut ingenting. När vi la oss på kvällen ringde den här sången i mina öron som om huvudet var tomt på allt annat än sången. En sång kan vara som en lektion för elever om de vet vad den betyder, men den här sången var inte meningsfull vare sig för mig eller för mina klasskamrater.

På den här nivån hade vi inget särskilt att lära oss och vi hade inga riktiga klassrum. Det fanns inga bänkar utom en som lärarna lade sina kappor och väskor på. Det fanns några stolar men inte så att de räckte åt alla elever. Därför turades vi om att använda stolarna som bänkar. Medan en del använde stolar, låg och satt de andra på golvet och skrev allt som våra lärare sa åt oss. I den här obekväma miljön insåg vi hur viktiga våra föräldrar var och hur skönt vi hade det hemma.

Lärarna lärde oss lite och slog oss mycket. De behandlade oss inte som människor utan som små vilda griskultingar. Vi var busiga, men de borde inte ha slagit oss på handflatorna så ofta och inte slagit oss så hårt på våra bakar att bambukäpparna gick sönder. Vi var alla våra föräldrars älskade barn. De slog oss sällan lika mycket som våra lärare även om de agade oss ibland. Djupt i mitt hjärta tyckte jag inte att lärarna var människor som skulle lära oss utan människor som försökte

tämja oss. Vi stod ut i två terminer.

Allt jag lärde mig i *xueqianban* var att skriva arabiska siffror och *pinyin* – alfabetet. Kanske det var det enda syftet med vår lokala *xueqianban*.

Lokal traditionell spis i författarens hem.

ATT GÅ RUNT ETT HELIGT BERG

När jag slutade i *xueqianban*, var det dags för sommarlov. Jag hade inte en tanke på att resa till främmande moderna städer som en del av mina klasskamrater, för min familj var fattig. Jag lekte med mina jämnåriga vänner i min hemtrakt. Ibland busade vi och byborna skvallrade om att vi var besatta av onda andar. Det hjälpte inte att slå oss, så våra föräldrar bönföll oss att vara snälla. Byborna förbannade oss: "Ni är barn till ouppfostrade föräldrar och elever till dåliga lärare."

Till slut stod våra föräldrar inte ut och sa: "Växer det hår ur våra öron?"³¹ Far sa att han skulle ta mig på en vandring runt ett heligt berg för att få bort mig från de andra i några dagar. Tjobajo var mogen jämfört med mig, och var det exempel som mina föräldrar ständigt framhöll för mig. Far bestämde sig för att ta med honom också.

Vi gav oss av före gryningen och packade våra saker på en mula. Vi gav oss av medan stjärnorna bleknade på himlen en efter en och solen steg upp igen. Den sista stjärnan försvann och natten var över.

Berget som vi skulle gå runt hade en speciell form. Folk brukade säga "det hjärtformade berget". Det ligger inte långt från vår by, men att gå runt det är en lång vandring, för det finns många heliga platser att besöka på vägen. Det tar åtminstone två dagar.

På vägen köpte vi en mängd paket snabbnudlar av en handelsman. Klockan var redan runt nio när vi kom till Wumba, ett samlingsnamn för tre byar. Dessa byar var beryktade för sina skamlösa kvinnor som rånade ensamma människor på genomresa på deras bröd och annan mat. Tillsammans klarade vi oss oskadda genom byarna och kom till en stor barrträdsskog.

Vägen var mjukt sliten av oräkneliga pilgrimers fötter. Det ögonblick vi hörde vatten porla, skrek vi till det heliga

³¹ En som är så olydig att han inte lyssnar på någon.

vattenfallet: "Må det heliga vattnet rinna!" Far sa att om vi skrek så tillräckligt högt mot himlen, skulle de upplysta höra oss och hålla heligt vatten i vattenfallet för att rena ondska och sjukdom från våra kroppar.

Till slut kom vi fram till vattenfallet. Runt omkring var buskar och videgrenar utsmyckade med heliga trådar, ulltottar och *khadag*.³² En del tvättade sina ansikten under vattenfallet. Min far och bror gjorde samma sak. Jag klädde av mig, men var inte så bra på att rena mig med det heliga vattnet, så far hjälpte mig att tvätta mig. Han sa som om han talade till en riktig person och som om vattenfallet kunde förstå: "Snälla du, låt det heliga vattnet rinna och fördriv ondska och sjukdom från topp till tå precis som om han skulle ta av sig mössa och skor ..."

Jag var imponerad av fars tro och följde lugnt hans exempel genom att be till Buddha i mitt hjärta. Jämfört med far var jag rädd för att jag innerst inne inte trodde på någonting. Tvivel fanns i mitt sinne. Medan vi klädde på oss, berättade far att det här vattenfallet inte är som ett vanligt vattenfall. Dess vatten är tusen gudinnors tvättvatten. Det var både gott att dricka och bra att tvätta kroppen i.

Vi fortsatte vår resa genom en klyfta mellan höga bergväggar. När man tittade upp mot himlen tycktes de majestätiska bergen redo att falla över en och krossa en som en fluga som man smäller ihjäl med handen. Träd som växte på toppen verkade flyta ned från himlen. Det fanns ristningar på klippväggen. Munkar hade ristat in de sex heliga stavelserna både för dem som trodde på Bön-religionen och dem som var buddhister, bilder av Buddha, de åtta lyckobringande symbolerna med mera. Kung Gesars springares hovspår fanns också på klippväggen.

Far sa att kung Gesar en gång kämpat mot kungen av Hor.³³ Han hade en gång ridit igenom det här välsignade

³² En *khadag* är en sjal av siden som ges till någon som ett uttryck för respekt.

³³ Det lokala folket trodde att Hor var en tibetansk stam som styrdes av de vita, svarta och gula kungarna som kämpade mot kung Gesars grupp. Det stämmer inte med vissa historiska uppgifter som hävdar att Hor var mongoler.

området ensam, utan de trettio hjältarna av Gling.³⁴

Jag färdades genom en ocean av fantasier medan jag red på mula och far och min bror gick framför. Jag började dagdrömma, och hade en vision att jag klättrade över de klippiga bergen med vår mula. I mina fantasier föll jag och mulan ned från berget. Klarvaken skrek jag: "Hjälp, pappa!". Det skrämde upp mulan som stegrade sig. Oroad och skrämmd tog far tag i tyglarna och frågade: "Kondro, är allt OK?" Far skällde på mulan för han visste inte att jag skrämt upp mulan. Senare berättade jag alltihop. Min bror skrattade, men far sa med en djup suck: "Min kära son, kom ned på jorden! Vi är i behov av kung Gesars karma."

Jag funderade över vårt öde att ha fötts som mänskliga varelser. Varför var människor så olika? Djupt i mitt barnliga hjärta insåg jag att bli född som människa innebar både det bästa och det sämsta, för vi hade förmågan att avgöra vad som var ont och vad som var gott. Så okunnighet är verkligen en välsignelse.

Solen strålade på en molnfri himmel. Våra svettiga ansikten var knallröda. Bäckarna som ringlade sig utmed vägen var inte tillräckligt kalla för att släcka vår törst. Till slut bestämde far att vi skulle ta rast och äta lunch. Jag hoppade ned från mulan och far lastade av. Vi hittade ett svalt ställe i skuggan av ett stort träd där vi kunde äta lunch. Far gjorde upp eld på en eldstad bestående av tre stenar och gick för att hämta vatten från en närbelägen damm. Min bror och jag satt stilla och torkade svetten ur ansiktet och flåsade som två utmattade hundar.

Egentligen borde jag inte vara trött eftersom jag red på mulan, men jag var slut på grund av hettan. Vi borde ha hjälpt far, men han gjorde allting själv. Vår mula betade glupskt så långt som hans tjuder räckte medan han slängde med svansen för att vifta bort blodsugande flugor.

Vi hade ont om tid för far sa att vi måste hinna till grässlätten där pilgrimerna tillbringade natten. Vi åt en snabb lunch och fortsatte vår resa. Till slut kom vi fram till en annan helig plats, Taras ort, som far förklarade för oss. Många var där för att dyrka henne. Vid det laget hade det heliga vattnet vid

³⁴ Lokalt folk tror att Gling var kung Gesars stam.

Taras ort fullständigt torkat ut på grund av pilgrimernas dyrkan. Så det enda vi kunde göra var att vidröra den våta klippan. Sedan slickade vi av våra händer för att få i oss lite av vattnet. Alla utförde religiösa ritualer. Några kvinnor reciterade mjukt *Om ma ni pad me hum*. Män satte upp böneflaggor. Andra offrade rökelse medan de spred *holong*,³⁵ de små papperslappar med böner som vi kallar vindhästar.

Vi klättrade uppför stegarna som ledde till den runda ingången av en grotta. Far sa åt oss att vi skulle slippa hinder som vi kunde komma inför på den långa vägen som sammanbinder död och återfödelse. Det fanns en ingång och en annan utgång. När jag kom ut skakade jag av grottans kyla och mörker. För barn som gick igenom grottan var det skrämmande, men de äldre var lyckliga, för de bad för sina kommande liv. De var inte rädda för att gå i grottan. Det fanns en hög klippa att rida upp på också. Att gå in i grottan och att rida upp på klippan hade samma syfte. Båda delarna skulle göra oss orädda när vi till slut flöt mellan stadiet av död och återfödelse.

Jag bad som far: "O tre juveler, välsigna mig med mod inför det kommande livet." Far bad inte bara för sig själv utan för alla levande varelser i världen. Sedan gav vi oss av mot vårt mål, grässlätten. På vägen plockade far trä för att göra pinnar av och tog ned vårt lilla tält och lastade dem på vår mula. För mig var det obekvämt och osäkert att rida på toppen av stängerna.

Far sa: "På senaste tiden har vårt samhälle blivit fredligt och mycket friare än förr i tiden. Under kulturrevolutionen kunde vi inte be till våra vördade bergsgudomar. Om man gick till sådana här platser för att dyrka gudarna hände det att tjänstemännen tog bort stegarna när man hade klättrat upp till klipporna. Vi offrade *song*³⁶ i hemlighet, för om de tog oss fick vi gå runt med en svart hatt som tecken på att vi gjort fel och att vi var sociala brottslingar. De slog oss inför andra för att skrämma dem, ungefär som att döda får för att skrämma getter." Min bror och jag sa ingenting.

När vi kom fram höll solen på att långsamt gå ned bakom berget i väster och tog avsked av oss. Solen verkade tveka att gömma sig bakom berget till nästa dag. Far hade

³⁵ *Lungta* är en vanligare term för det lokala ordet *holong*.

³⁶ *Song* är rökelse som bränns för gudomarna.

bråttom att sätta upp tältet innan det blev mörkt. Det var inte särskilt stort, så han satte upp det själv. Min bror sadlade av mulan och band den i högra frambenet med ett långt rep som han satte fast vid en pinne. På så sätt kunde mulan beta framför tältet. Vilken fantastisk gräsbetäckt slätt! Jag satt uttröttad och stirrade ut över det oändliga smaragdgröna gräslandet. Jag var yr. Det var första gången jag såg ett sådant ställe och jag visste inte hur jag skulle reagera. Grässlätten var en naturlig trädgård som svämmade över av mängder av blommor. Dess stora yta fick himlen ovanför mitt huvud att verka större och lägre. "Vad underbart det skulle vara att leva på en så här stor plats," sa jag.

Far kommenterade att det inte var så bra eftersom nomaderna där inte hade den gyllene möjligheten att gå i skolan. Jag antog att människornas sinnen måste vara genomskinliga som kristallklara sjöar. Men andra sa till mig att herdarna var slöa som deras jakar och får. De sa att bönderna var mycket bättre än herdarna. Jag frågade inte på vilket sätt, så jag fick aldrig veta varför. Nomader eller bönder – alla var de tibetaner som inte gick i skolan, så på vilket sätt var de bättre eller sämre?

Mörkrets draperi drogs över skyn. Blinkande stjärnor blev så småningom synliga. Månen började lysa starkare. Far kokade nudlar åt oss och vi satt utanför tältet i månskenet och åt. En bris blåste svagt över våra ansikten och fick oss att känna oss uppgigade efter en tröttsam dag, som om vi hade blivit masserade av mjuka händer. Vi småpratade efter maten. Far tog då och då upp idén att studera hårt så att vi slapp vara bönder som han. Vad han sa gjorde stort intryck på mig, men jag är inte säker på att min bror reagerade på samma sätt. Han kunde inte låta bli att gäspa. Kanske han var frånvarande eftersom han gått hela dagen och för trött att lyssna på någonting. Det enda han ville var att sova. Far sa att vi måste gå och lägga oss, ju förr desto bättre, för vi måste gå upp tidigt nästa morgon. Jag hade ingen lust att gå och lägga mig mellan far och min bror, för jag kunde inte sträcka ut händerna fritt ur filten om jag blev svettig, som jag gjorde när jag sov med far hemma. Nu blev jag mosad mellan far och min bror.

Jag kunde se månen klart genom tält öppningen. Med en så kunglig syn som den lysande månen verkade stjärnorna dimmiga. Jag skrattade tyst för mig själv när jag tänkte på hur

min prutt hade skrämt min bror. Jag somnade leende.

Innan gryningen steg far upp och tände eld för att värma upp nudlarna som var kvar. Himlen var klar som en blå ocean. Den oändliga grässlätten och himlen tycktes spegla sig i varandra. Man kunde inte avgöra var gränsen mellan dem gick. Det var som om man skulle kunna röra vid himlen när man kom fram till slutet av slätten. Himlen verkade vara så nära att jag var rädd att skrika eller hoppa för jag trodde att det kanske skulle störa himlens invånare.

Morgonbrisen var kylig och fick mig att förstå att vintern var på väg. Luften var full av den friska, ljuvliga doften av blommor. Daggen på gräset blötte ned våra skor så fort som vi kom ut ur tältet. Vi åt en snabb frukost medan vi försökte torka av våra skor. Far sa att det inte var någon idé att torka skorna vid elden för de skulle bli våta av dagg i alla fall så fort vi gav oss av på vår resa igen.

På vägen såg vi mängder av jakar och får. Jag kommenterade att fåren påminde om molntussar som flög över grässlätten, vilket fick far att brista i skratt. Så småningom torkade gräset av den uppåtgående solen. Våra våta fötter halkade inte längre runt i skorna. Vi gick runt de många *stupa*-formade³⁷ rösen av *mani*-stenar på vägen.

Min bror och far gick medan jag red på mulan som dagen innan. Vi fortsatte i timmar. Till slut nådde vi andra sidan berget i riktning mot vårt hem. Far kände en del folk i den närbelägna byn och de bjöd in på lunch hemma hos sig.

Vi närmade oss det hjärtformade berget men vi försökte inte gå dit utan följde stigen förbi det heliga berget. Det finns en intressant legend om berget. Vår kommun ligger i en dal mellan två höga berg, de hjärtformade berget och Danghi-berget. En gång kämpade bergsgudarna och sköt pilar mot varandra. Det hjärtformade berget sköt pilar mot Danghi-bergets medicinbröst, så alla bäckar som flyter nedför Danghi-berget betraktas som heliga. Danghi-berget sköt pilar in i det hjärtformade bergets gudomliga behållare, så vid foten av det berget finns det många olika slags stenar varav en del liknar fåglar. Lokalt folk säger att vår kommun är så fattig därför att

³⁷ En *stupa* är en buddhistisk helgedom i form av en kupol och en spira. Översättarens anmärkning.

de två bergsgudomarna vände ryggen mot oss på grund av sitt hat mot varandra, och därför blir vi sällan välsignade av dem. Det hjärtformade berget vetter mot ett nomadområde, så herdarna får tur med sina hjordar. Danghi-berget vätter mot Tsunre-staden och folket där är sysselsatta med blomstrande affärer. Alla invånare i vår kommun tror på den här historien och ser sin fattigdom som ödesbestämd.

Min bror och jag letade efter välformade småstenar. Vi hittade inga men far hittade några som han gav oss. De såg ut som om någon hade slipat dem. Min bror och jag var väldigt förtjusta i dessa heliga småstenar.

Vi passerade tre byar på väg hem. Solen hade nästan börjat ta avsked av oss. Vi stannade inte, för vi hade fortfarande lång väg att gå. Vårt hem låg långt bort från kommunhuvudstaden på en hög bergstopp vid slutet av en brant stig. Det finns ett ordspråk om vår by: "Om man tittar upp mot Lhacar-byn, måste man hålla i sin hatt, annars faller den av och blir dammig." Smeknamnet är "fågelbyn" för fåglarna tycker om att häcka i de höga träden där. Namnet ger också uttryck för byns isolering och svårtillgängliga läge. Jag brukade gräla med mina klasskamrater på grund av det här ohövliga, men välvalda smeknamnet.

Vårt lokala kloster, där min äldste bror är munk ligger nära kommunhuvudstaden. Min bror ville stanna kvar i min munkbrors hem för han var utmattad. Far och jag fortsatte hem utan honom. Det var nästan mörkt när vi kom hem. Fars hår droppade av svett. Det steg upp ånga från håret som från ångkokare för bröd. Mor, mina systrar och Gaga kom ut och hjälpte oss att lasta av mulan. Mor gav mig en varm kyss och sa: "Min älskade yngste pojke, vad jag har saknat sig." Men jag kände mig konstig till mods, för vi hade ju bara varit borta två dagar. Kanske berodde det på att jag inte ens hade tänkt på henne?

Under middagen berättade mor att en av mina vänner, Dorji Tsering, hade orsakat problem för sin familj. Han hade slagits med en liten flicka som var ett år yngre än han och hade slagit ut en av hennes framtänder. Sedan hade deras familjer grälat och slagits. Dorjis far hade blivit skadad i huvudet och åkt till sjukhuset. Mor var lättad att jag inte varit där med Dorji. Hon berättade många saker och bad mig att inte leka med Dorji.

Jag i min tur berättade om dyrkan vid de heliga platserna, och hon berättade många historier om dem precis som far gjort. Efter det var jag inte lika busig med Dorji som jag varit förut. Istället berättade jag för Dorji och mina andra vänner om hur vi gått runt heliga platser och vi lekte att vi gick runt det hjärtformade berget. Från och med det hände det sällan att vi slogs eller grälade med äldre eller med mindre barn.

Lorgay-klostret ligger nära Lhacar-byn.

STUDIER HALVT OM HALVT

Sommarlovet tycktes ta slut lika snabbt som en vecka i skolan. Plötsligt var det dags att börja i första klass, som jag hade längtat så efter. Vårt nya klassrum var fint inrett med tillräckligt många bänkar och stolar för alla elever. På väggarna hängde affischer av västerländska och kinesiska vetenskapsmän och tänkare som Newton, Einstein och Lu Xun. Ovanför svarta tavlan hängde en röd och vit banderoll med ett citat av ordförande Mao: "*Hao hao xue xi, tian tian xiang shang*" (Studera hårt och gå framåt varje dag). Det fanns inga affischer med kända tibetanska författare eller experter. Inte heller fanns det några tibetanska ordspråk om utbildning.

Vi hade nya böcker och nya lärare. Allt var nytt utom vi själva. Vi borde egentligen ha fått helt nya insikter av verkliga bokliga studier i den här klassen, men tyvärr blev det inte så för mig. Jag tyckte om klassrummet, och våra skolväskor var tunga av böcker med främmande kinesiska tecken och färgglada illustrationer. Det sporrade oss att lära oss så snabbt som möjligt.

Min bror var inte tillräckligt självsäker för att lära mig något ur mina nya böcker, så jag frågade far, men han kunde inte kinesiska. I vilket fall som helst skrev far mitt namn på tibetanska i alla böcker för att jag inte skulle tappa bort dem. Mitt namn skrivet på tibetanska fick mig att känna mig konstig till mods. Bokstäverna var spretiga som myrben. Vi började inte lära oss tibetanska förrän i årskurs fyra.

Jag lärde mig lika mycket som de andra eleverna. Alla lärare utom matteläraren var ansvarsfulla och brydde sig om oss. De undervisade i allmänhet bra till skillnad från lärarna i *xueqianban*, som ofta slog oss med en bambupinne. De kinesiska lärarna var bättre än våra tibetanska lärare. De var engagerade och gav sig inte förrän vi förstod vad de försökte lära oss. De gick inte in för att gå igenom böckerna så snabbt som möjligt utan försökte lära oss så mycket som vi klarade av,

även om vi inte lyckades hinna igenom boken.

Men när de blev trötta grälade de på oss: "Ni är dumma som grisarna i era byar." Deras ilska varade emellertid inte så länge och sedan fortsatte de att undervisa med uppmuntrande leenden.

Våra tibetanska lärare däremot, brydde sig inte om hur mycket vi lärde oss, bara hur mycket de hann gå igenom under lektionen. Det fick mig att tro att inläring gick ut på att läsa ut böckerna hipp som happ på en termin. Det kan hända att andra skolor inte var som vår lokala grundskola. Vår mattelärare var tibetan. De elever som var klipska och förstod undervisningen snabbt var han snäll mot. Han kom in i klassrummet, skrev upp ett antal uträkningar på svarta tavlan, förklarade dem virrigt och gick igenom några övningar ur boken. Det var allt, klart slut! Trots att våra lektioner var enkla och bara handlade om addition och subtraktion för nybörjare var det svårt att förstå om man inte fick en ordentlig förklaring. Det ledde till att jag blev urdålig på räkning. Jag skrev av de andra elevernas läxor. Kanske berodde det på mig, för det fanns elever i vår klass som klarade sig utmärkt i matte hur kortfattat och ytligt läraren än undervisade. Jag gav upp kampen att bli bättre i matte och kapitulerade. I den åldern tyckte jag att det var lika bra att ge upp eftersom jag ändå inte lärde mig någonting. Följden var att jag föredrog de kinesiska lektionerna. De var mycket intressantare. Min kinesiska blev allt bättre även om jag inte var bäst i klassen. Problemet var att jag var blyg när jag skulle prata kinesiska, så min muntliga kinesiska var nästan lika dålig som räkningen. Jag pluggade kinesiska hårt med en engagerad lärare som brydde sig om oss alla. Ibland kände jag igen kinesiska tecken som min bror inte kunde, trots att han gick i årskurs fyra. Han var bra på matte, men han ville aldrig lära mig.

Skrivningar är ett primitivt sätt att testa kunskap. Om man klarar sig bra på skrivningarna antas man vara en duktig elev. Om man klarar sig dåligt uppfattas man som en dålig elev. På den tiden studerade alla elever hela tiden och kom ihåg vad de lärt sig i skolan. Det var bättre än att inte göra någonting i veckor och plugga hela natten före skrivningarna som jag gjorde med min stackars matte. Jag var absolut botten, och som väntat var jag långt ifrån redo inför skrivningarna. Följden var att jag fick 95 i kinesiska i slutexamen och 45 i matte. Bara en elev

klarade matteexamen första terminen. Vår mattelärare grälade på oss. Han förstod aldrig att det både var hans och vårt fel.

Jag var nöjd med vad jag lärde mig av den kinesiska läraren. På lovet skrev jag dagbok på kinesiska som min lärare bad mig, men jag rörde inte vid matteboken och blev inte klar med de uppgifter vi fått till lovet.

Den största poppeln i Zorgay-kommunen.

FEGIS

Jag hade många smeknamn, men det som jag gillade bäst var "fegis". Med vårt barnsliga synsätt betydde "fegis" att man inte slogs. Att slåss innebar att man var djärv och modig. Och om man förlorade? Ingen brydde sig om att svara på den frågan. Alla i skolan kallade mig för "fegis", ibland till och med lärarna. Min bror brukade också kalla mig det när vi grälade med varandra. Jag kallades "fegis" för att jag en gång inte ville slåss.

Vid ett tillfälle berömde vår mattelärare mig och sa att jag gjorde framsteg. I min mattebok fanns det numera flera "rätt". Jag gjorde alla övningarna själv. Då visste jag inte vad de duktigaste pojkarna skulle göra med mig, de pojkar som fryste ut de flickor, som också var bra på att studera.

Vi hade alltid matematik den första timmen på dagen. När lektionen var slut glodde de tre bästa pojkarna, inte flickorna, surt på mig. De hade skojar med mig förut, men den dagen retade de mig istället. De sa till varandra: "Den snabbaste sköldpaddan kan aldrig ta kaninen." Då visste de inte att kaninen ibland somnar, och att sköldpaddan passerar honom då, som vår lärare senare berättade för oss. De kastade krita på mig och pappersbollar. Jag var som en tiggare i ett gathörn, som försökte göra mig liten på min stol. Jag ville inte slåss med dem utan anledning. Man kan fråga sig hur ett barn i min ålder kunde stå ut med något sådant, för jag var inte rädd för att slåss. Jag stod ut med förödmjukelsen för att jag inte ville stå utanför klassrummet under mina favoritlektioner, kinesiska, idrott och biologi. Efteråt gick jag in till lektionerna som om ingenting hade hänt. Men inom mig var jag oroad och deprimerad, för jag var rädd att förlora vänskapen med de elever som jag ansett vara mina vänner. På lektionerna fortsatte de att provocera mig. Ju mer de försökte, desto mer försökte jag kontrollera min ilska. Sedan den dag mor berättade om min vän Dorji Tserings bråk med den lilla flickan och hur han slagit ut hennes framtand ville jag inte slåss med någon.

Till slut var lektionerna över och det var dags för lunch. Jag ville fly för att undvika onödigt slagsmål, men de fortsatte att trakassera mig på vägen när jag och Dorji gick hem. Jag stannade och frågade: "Vad har jag gjort er, kompisar?"

Den längste, Tashi Dondrub, sa, "Vad menar han med kompis? Det är konstigt och en skam att säga att någon är ens vän när man just ska börja slåss. Tycker ni inte det, kompisar?"

Som förutsett svarade alla: "Du borde skämmas. Gå och slicka skit! Ingen vill vara din vän." Det fick mig nästan att ge upp, men jag försökte lugna ner mig för om jag började slåss, så skulle jag bli den enda som skulle få kritik av lärarna, för de var de bästa eleverna och lärarna tyckte bättre om dem än om mig. Jag sa åt min vän Dorji, som säkert skulle hjälpa mig att slåss med dem, att ignorera dem.

Dorji viskade i mitt öra: "De vill slåss för att vår mattelärare berömde dig i morse. De är avundsjuka på dig." Å, välsigna mina tre juveler! När jag var dålig på matte var de vänner med mig och nu när jag börjar bli bättre har de blivit mina fiender. Jag hade blivit eleven som de ville slå och trycka ner. Det var en stor besvikelse, men jag försökte ändå att hålla tillbaka min ilska och behärskade mig. .

Jag sa: "Jag vet varför ni vill slåss. Vi kan väl slåss efter slutexamen. Vad säger ni om att vänta till dess?"

Det var sådant jag sa för att jag ville undvika slagsmål. Jag visste inte om jag skulle vara lika duktig som de vid slutet av terminen. Men utan varning kastade de tre sig över mig, sparkade på varje del av min kropp, slog mig på näsan så att den började blöda och drog mig i håret så hårt de kunde. Dorji hjälpte mig och sparkades och slogs med sina små knytnävar. De slog Dorji, men som tur var stoppade en förbipasserande dem. Jag kunde inte slåss mot dem, men Dorji hade tappat besinningen och grälade ursinnigt: "Ni dumma hundar. Om ni är starka nog att slå Kondro och mig, så låt oss slåss var och en. Ni borde skämmas att ge er på Kondro och klå upp honom! Ni kan ge er på att jag kommer hämnas senare, när var och en av er är ensamma." Sedan kom han fram till mig och torkade av blodet från min kind med ärmen på sin tibetanska rock.

Det fick mig att inse vad det betydde att ha en vän, när man blivit slagen på näsan och inte kan hålla tillbaka tårarna. Jag såg ut som jag grät men det gjorde jag inte.

Någon talade om för min bror att jag blivit upplådd och han kom snabbt med en bit tegelsten i höger hand: "Kondro, vem var det som slog dig? Vid de tre juvelerna! Jag ska slå ihjäl dem!" sa han, men Tashi Dondrub och hans två vänner var inte längre i närheten. När min bror kom sprang de iväg som möss som såg en katt komma.

Min bror sa åt mig att tala om allt för klassläraren. För tillfället var han på min sida. Han sa att jag klarade mig bra och inte skulle slåss med de andra för att hämnas. Läraren övertygade också min bror om att inte hämnas. Den eftermiddagen gav läraren Tashi Dondrub och hans vänner ett ordentligt kok stryk och lät dem inte komma till lektionerna på eftermiddagen. De fick stå utanför lärarens rum hela eftermiddagen. Även om de förtjänade det tyckte jag synd om dem för en gång hade jag betraktat dem som mina vänner. På lektionerna den eftermiddagen kallade några av Tashi Dondrubs andra vänner mig för "fegis", för de trodde att jag hade förlorat och inte vågade hämnas och istället bett läraren straffa pojkarna. Jag brydde mig inte om att förklara. De var nöjda med att kalla mig för fegis. Det var bara överläraren, min bror och Dorji som visste varför jag inte hämnades. Det var inte en fråga om att vara modig eller feg. Jag tyckte om smeknamnet för det påminde mig om att jag blivit bättre på matematiken och att jag fått en riktig vän. Och som tur var fick jag bättre betyg än de eleverna i slutexamen under de kommande åren.

Jag berättade för mor om slagsmålet samma dag och hon sa vänligt: "Duktig pojke. Att slåss är inte det enda sättet att visa sitt mod. Tålmod och uthållighet är mod." Hon tryckte mig till sitt bröst och kysste mig varmt: "Gör inget dåligt i ditt nuvarande liv, annars kommer du att lida i nästa liv. I vårt lokala tempel finns det en stor *thanka* som visar att om man är dum mot andra så kommer ens ögon att stickas ut och om man förbannar andra så blir ens tunga avskuren i nästa liv. Det är inget fel med att försöka vara en bra pojke."

Jag lärde mig mycket av mor om att vara en rättrådig person. Hon blev en människa som jag inte kunde leva utan.

MORS ORÄTTVISA LIV

Födsel betyder att döden kommer till slut. Lokalbefolkningen tar döden på stort allvar. Det gör jag också. För mig var det svåraste mors orättvisa liv, hennes sjukdom och död. Jag tyckte så synd om henne och var så ledsen över att förlora mors omsorg när jag behövde den som mest. Det var ett öde som jag själv orsakat i mitt föregående liv, tänkte jag, för farmor sa alltid att allt man gjort i föregående liv fick konsekvenser i nuvarande liv. Hon sa att det som jag fick lida i det här livet berodde på vad jag gjort fel i föregående liv. Det var vad folk kallade för straff. Så livet var svårt. Vad hade jag gjort för att något sådant skulle hända mig i det här livet?

Att ta hand om sex barn var en tung börda för mor eftersom vi alla var små samtidigt. Hon arbetade hela tiden för att göra livet bättre för oss. Hennes eget liv var torftigt. Hon klädde sig i gamla, slitna, lappade kläder och åt *tsampa* utan smör för vår skull. Ingen hjälpte henne. Mor gjorde allt jordbruksarbete själv och gav sig av för att hitta medicinalväxter som far kunde tjäna pengar på medan farmor tog hand om oss på dagen. Mor gjorde dubbelt så mycket som andra kvinnor. En gång sa hon: "Allt mitt hårda arbete är för er, kära barn. Jag hoppas att kunna ge er underbara liv innan jag lämnar er." Då förstod jag inte den dolda meningen i "innan jag lämnar er".

Livet gick sin gilla gång lugnt men ändå snabbt och alla beundrade mor. När mina bröder och systrar blev tillräckligt gamla för att hjälpa henne sa folk att hon kunde vila och njuta lite mer av livet, för de var tillräckligt gamla att arbeta för sig själva och skaffa sig ett bekvämt liv. Istället blev mor fruktansvärt sjuk, men hon sa bara att hon hade ont i magen. Hennes sjukdom kom plötsligt som en blixtnedslag och förorsakade en outhärdlig åska under min barndom, vilket fick ett regn av tårar att falla.

När jag var yngre hade min familj köpt en traktor. På den tiden hade min familj bara en, så en gång kom en släkting för att låna traktorn för att transportera några stenar från staden i

vår kommun till sitt hem för att lägga grunden till muren runt sitt hus. Far kunde inte vägra. På vägen tillbaka tvingade en kvinna min släkting att låta henne klättra in i traktorsläpet. Eftersom vägen var ojämn ramlade hon ur släpet och dog omedelbart. Polisen i vår by gav oss böter för att vi ägde traktorn och gav pengar till kvinnans familj. Min släkting satt häktad i några dagar och släpptes sedan eftersom vi redan betalt kompensation för kvinnans död.

Det ledde till att när vi som mest behövde traktorn hade vi den inte. Far gav sig av till en annan by för att hyra en traktor för att ta mor till Tewu-kommunen i Gansu-provinsen. Det var närmare än att åka till Zorgays kommunhuvudstad. Far och mina två äldsta bröder följde med mor till sjukhuset i kommunhuvudstaden. Mina två äldre systrar, Tjobajo, farmor och jag väntade oroligt hemma. Farmor var ovanligt tyst medan mina systrar, min bror och jag lade oss på knä, lade våra handflator emot varandra för att be för mor inför porträtten av lamorna som hängde på väggen i vårt hemaltare. Det var enda sättet att lugna ner oss på.

Mor fick sin diagnos på sjukhuset. Far sa ingenting om det verkliga resultatet utan berättade vare sig för mor eller för mina bröder. Tvärtom sa han att mor snart skulle bli frisk, precis som vanligt. Så de kom tillbaka till vårt lokala sjukhus där mor befann sig för att få behandling. Jag vet fortfarande inte exakt vilken sjukdom mor hade. Det enda jag fick veta var att det var en slags magvärk.

Förhållandena på det lokala sjukhuset var dåliga. Rummen var slitna och väggarna och taket var mörka av rök. Det regnade in och taket läckte. Det enda positiva var att det fanns duktiga tibetanska doktorer där för att se till mor varje morgon.

Mor blev magrare varje dag. På dagarna måste jag gå i skolan, så jag var på sjukhuset med mor och far varje kväll, men det fanns ingenting jag kunde göra för att hjälpa far att ta hand om mor.

Far ville inte att mor skulle lämna oss barn, särskilt inte mig, så han gick till olika lamor och bad dem välsigna mor så att hon skulle leva längre. Det var fruktansvärt tungt för far. Han sov inte bra på natten för han var på helspänn för mors minsta jämmer. Ibland blev hon upprörd på grund av sin smärta

och grälade på far utan anledning. Men mot mig var hon alltid snäll och vänlig hur svårt hon än hade det.

Alltid när far lagade lunch åt oss satt mor i solskenet på sjukhusgården. Mor letade efter löss på mitt huvud, och jag kramade henne hårt för att känna värmen från hennes hjärta. Ibland stretade jag emot när mor letade efter löss på mitt huvud, men hon sa att om hon inte fångade dem och dödade dem skulle de gräva sig in i min hjärna, och jag skulle dö precis som farmor brukade säga. Hon sa alltid: "Min käre son, i framtiden måste du lyda din far. Du är den enda jag bekymrar mig för." Hennes ögon blev fuktiga och hon snöt sig. "Du måste studera hårt så att ditt liv blir bättre. Följ inte i våra fotsteg. Gå din egen väg så att du kommer till en bättre värld." Jag sa ingenting. Jag satt bara där och lutade mig mot mors knän utan att förstå vad hon försökte säga till mig.

Mor verkade förlorad i djupa tankar, hon suckade tungt och sa: "En gång var din far och jag rika. Mina föräldrar ville att jag skulle få egendom av din far så att de skulle bli rika, men jag vägrade. Från den dagen lät mig inte mina föräldrar komma in i deras hem. De talade inte ens till mig. Din stackars mor hade ingen familj som brydde sig om henne. Jag var som föräldralös trots att mina föräldrar levde. Så min käre pojke, jag vill inte lämna dig ensam med far". Jag var halvborta och förstod inte vad hon menade. Hon fortsatte: "Våra rikedomar togs ifrån oss under det nya Kinas sociala turbulens. Egendom är som dagg på gräset som försvinner på ett ögonblick. Mina föräldrar var lyckliga över att jag förlorade min egendom. Jag har inget av värde att lämna efter mig till dig; bara mitt hårda arbete som jag utfört för att försöka ge dig ett gott liv. Jag misslyckades och det är jag ledsen för. Men ni har alla tur som har en så bra far. Var snälla och säg inte emot honom. Var lika snälla mot honom som han är mot er. Gör inget så att han blir arg, bekymrad eller orolig. På grund av mig är din far så svag nu. Han klarar inte några bördor. Studera hårt och förändra ditt liv i grunden."

"Mor, varför pratar du bara om far? Far du och jag kommer alltid att vara tillsammans och när jag har fått min examen från gymnasiet och får ett jobb kan jag säkert köpa fina kläder, skor och jättegod mat åt dig och far. Jag ska spara pengar och ta far och dig till Lhasa", pratade jag på. "Och mor,

en sak till, jag kommer inte att köpa någonting åt dina föräldrar. Jag hatar dem så mycket", lade jag till. Det är sant, jag föraktade dem ur djupet av mitt hjärta.

Mor log svagt och sa med en konstig röst: "Ja, vi kommer alltid att vara tillsammans. Jag lämnar dig aldrig." Det verkade som mor led svårt, men det fanns ingenting jag kunde göra för att hjälpa henne. Jag kunde bara tycka synd om henne, men det var inte till någon hjälp. Jag bad ur djupet av mitt hjärta: "Mor, om jag bara kunde dela din smärta lite grand, så skulle jag ge vad som helst som jag äger i det här livet, till och med tio år av mitt liv. Å, goda tre juveler, välsigna mor och gör henne frisk så fort som möjligt. Låt henne inte lida längre."

Hemma utförde min bror som var munk alla religiösa ritualer som lamorna bad honom om för att underlätta mors lidande. På sjukhuset frågade far varje morgon om mor och vilken medicin han skulle ta med sig, och doktorerna gav recept på alla mediciner. Men inget hjälpte. Mor var kvar på sjukhuset nästan ett halvår. Till slut bestämde sig far för att ta hem henne och ta hand om henne hemma.

Överläkaren på det lokala sjukhuset var en munk, som hette Wodser. Han var en reinkarnerad lama, expert på skrifterna och han visste hur man skulle utföra de mest komplicerade religiösa riterna. Han kunde snurra två mani-hjul i varje hand samtidigt som han höll i ett radband i höger hand, vilket var omöjligt för en vanlig människa. Hans fingrar hade format en ring i handtagen på bönehjulen för att han snurrade dem som ofta. Han var en allvarlig lama, vilket gjorde att alla tvekade inför att be honom utföra svåra religiösa riter eller att ge en diagnos på sjukdomar.

Det hände en rolig sak mellan munken Wodzer och en stum mans mor.

En dag var den stumme mannen sjuk och han kunde inte säga vilken del av hans kropp som värkte, så hans mor bad munken Wodser att komma. Den stumme mannens mor var inte rädd och kom hem till honom med sin son utan att fråga om hon kunde komma in. När hon såg munken Wodzer, sa hon som om hon pratade med en vanlig person: "Åh, vad bra att du är hemma. Min son är sjuk och jag behöver din hjälp."

Han skämtade: "Det är inte mitt fel att han är sjuk, så

varför tar du hit honom? Det är inte mitt problem. Var snäll och gå härifrån."

"Hur kan du vara så hänsynslös. Du är ju en doktor. Ditt jobb är att göra folk friska", sa modern utan att vara rädd.

"Det har du rätt i. Jag skojade bara. Vad är det för fel på honom?" frågade Wodzer.

"Var inte dum! Om jag visste vad det var för fel på honom skulle jag inte ha tagit hit honom. Jag vill att du tar hans puls så att du får reda på vilken sjukdom han har", sa modern oroligt.

Istället för att bli arg, brast munken Wodzer ut i skratt. Sedan tog han pulsen på patienten och gav honom medicin. Han var mycket snäll mot patienter från det lokala samhället.

En dag var munken Wodzer inte på sjukhuset. Det fanns ingen annan doktor som far kunde fråga om mors tillstånd, så han gick till en annan lama. Vem kunde ana att det skulle uppstå ett problem? Efter att munken Wodzer hört att far gick till en annan lama förändrade han sig. Han kom inte och undersökte mor varje morgon. Far hade ingen aning om vad som var fel. En morgon frågade far: "Ahke,³⁸ vad ska jag göra nu? Det verkar inte som om hon blir bättre. Tvärtom verkar hon bli smalare varje dag."

"Fråga mig inte mer. Jag vet inte. Var snäll och gå och fråga den lama som du gick till häromdagen. Han kanske vet mer än jag", svarade Wodzer, som hade förolämpat far så att han gick tyst.

Nu förstår jag att far trodde att mor skulle gå bort det året, och antog att det var bättre för henne att ligga i en varm säng hemma hos oss.

Höst. Träden vara bara och bladen flög genom vår by avslitna av de starka höstvindarna. Skyn var dimmig av damm varje dag, som fick mig att bli på dåligt humör. Far hade sagt till mig att om mor blev bättre så skulle vi se det i början av hösten vid samma tid då växterna bytte färg. Fortfarande kunde vi inte se någon förbättring. Mors hy var blek som om det inte rann något blod genom ådrorna. Hon förblev sig lik.

Mor sa till mig när hon letade efter löss på mitt huvud:

³⁸ En hövlig form för "munk."

"Nu är jag som ett torrt, flytande löv och kommer antingen ramla av eller hänga kvar på grenen. Det är inget jag kan göra något åt. En stark vind kommer säkert blåsa mig till ett konstigt ställe. Trädet har fortfarande rötter som kan växa nästa år, men löven har ramlat av. Din far, dina syskon och du är trädet och jag är löven. När jag en gång har blåst bort måste ni alla se till att det växer nya blad."

Mor sa till mig att hon bara hade en kort tid kvar med mig. Hon uppmuntrade mig att vara modig mot de människor som jag skulle träffa i livet. Vad dum jag var! Jag förstod inte vad hon sa. En dag kom jag hem från skolan och såg att mors hår var avklippt som om hon vore fyra år. Jag tyckte hon såg rolig ut med sin sjukliga bleka hy och sin nya frisyra, och sa: "Mor, du blir vackrare och yngre varje dag. Varför klippte du dig inte tidigare?"

Ingen kunde säga något. Mor skrattade och sa: "Kondro, att klippa sig var inte vad din mor önskade sig, men det är lättare att sköta håret på så sätt."

Återigen blev jag förvirrad. Jag borde ha förstått att det var ett tecken att mor snart skulle gå bort. Dag efter dag blev mor sämre. Till slut kunde hon inte komma upp ur sängen. Hon kunde bara dricka lite mjölk för att fukta sin strupe. Hon kunde inte äta någonting.

En morgon när jag just skulle gå till skolan försökte mor lyfta sitt huvud. Hon ropade fram mig till sängen och sa i en falskt glattig ton: "Käre Kondro, kom hem snabbt efter skolan. Lek inte på vägen. Jag har sagt många gånger att du måste vara en snäll pojke och försöka skaffa dig ett bättre liv än mitt och studera hårt i skolan. Var snäll och lägg det på hjärtat, OK? Du är bättre än din bror i skolan, så jag har hopp för dig. Jag har talat med din bror också", sa mor.

Att jag var så dum! Jag tog henne inte på allvar och pratade på: "Nej, mamma, det ska jag inte glömma." Jag visste inte vad mor hade sagt till min bror. Nu ångrar jag att jag var så naiv och betedde mig så barnsligt.

Sedan strök mor mig över håret, kysste mig på munnen och lutade sig tillbaka mot kudden igen. Jag hade inte en tanke på att det kunde vara den sista gången hon pratade med mig, sista gången hon gav mig en varm kyss och visade sin kärlek och omsorg om sin älskade son.

Den dagen var jag på dåligt humör, men jag visste inte varför. Det var så konstigt. Det går inte att förklara hur jag kände mig. Det var konstigt. Första hälften av dagen hade jag tråkigt i skolan, men sedan tog den äntligen slut. Min bror och jag väntade inte på våra skolkamrater. Vi gav oss av på den dammiga vägen som slingrade sig uppför berget. Vinden slet i våra kläder. Virvelvindar kastade upp damm och skräp i luften. Där vi bodde såg man det som ett olycksbådande tecken och vi spottade i luften för att inget ont skulle hända oss.

När vi närmade oss huset, såg vi att det hade kommit hem många släktingar till oss. De reciterade *mani*-böner, lät kulorna på radbanden gå genom sina fingrar och snurrade på bönekvarnarna. Å, tre juveler! När jag såg mina systrar och bröders rödgråtna ögon förstod jag att mor inte längre fanns där att prata med mig. Den chock jag fick när jag såg det var som om en hammare slog mig på bröstet; hjärtat nästan stannade.

Jag sprang till far, kramade honom hårt, kastade skolväskan i golvet och grät som om mor redan var borta: "Adza, vad har hänt med Ama?"

Far sa tyst: "Hon har det bra!"

Min bror som var lite äldre än jag förstod hur man skulle bete sig i en sådan här situation. När jag sprang in i mors sovrum, brast han i gråt för han förstod vad far menade. Jag blev varse hur mor andades sina sista andetag. Hennes bröst höjde sig ojämnt. Hon kunde inte säga eller höra något. Jag satt och höll hennes varma händer i mina och sa: "Ama, jag kommer ihåg vad du sa åt mig. Jag kom hem före alla andra elever. Ama, Ama... Jag ber dig, lyft huvudet och prata med mig." Det var omöjligt att kontrollera gråten. Tårarna rann nerför mina kinder och in i munnen. Jag kände de salta tårarna, kände livet. "Ama, Ama, kan du höra mig? Jag är Kondro." Efter att ha torkat av tårarna från mina läppar med min snoriga ärm kysste jag mor på läpparna, men hon reagerade inte som tidigare. "Jag är här för att berätta om skolan. Du vill ju alltid höra, eller hur? Snälla Ama, lyssna på mig", grät jag, men mor låg orörlig. Inte ett ljud hördes från henne utom det svaga ljudet av hennes hjärta som höll på att sluta slå. Underliga ljud kom ur hennes strupe som om hon höll på att kvävas, vilket var outhärdligt att höra.

Sedan kom far in. Han kramade mig och sa: "Kondro, låt mor sova i lugn och ro. Stör henne inte! Hon hör inget hur

mycket du än försöker prata med henne."

Jag såg far snyfta för första gången i mitt liv. Han kysste mig gång på gång och sa: "Var en snäll pojke och sluta gråta". Far föll i gråt. Jag kunde inte föreställa mig att han kunde gråta som han gjorde. Att se mig gråta klarade han inte av.

Men den här gången ville jag inte vara en snäll pojke. Jag ville inte gå tillbaka till vardagsrummet utan skakade på huvudet och la mig på ett fårskins bredvid sängen. Tårarna blötte ned hela mitt lilla, ynkliga ansikte som fruset vatten som rann in i mitt varma hjärta. Vad döden är ömklig! Far hade ingen aning om vad han skulle ta sig till med mig, så han lät mig ligga kvar där ensam.

"Mina vördade tre juveler, visa nåd mot en pojke som jag. Om ni finns som vi tror, hur kan jag leva utan mor? Hon är för ung för att lämna oss, och jag är för ung för att bli lämnad", mumlade jag medan jag tittade på *thankan* som hängde på väggen ovanför mors huvud. Det enda svar jag fick var mors svaga andning.

"Kondro, kom in i vardagsrummet och ät något", sa Gaga, som alltid verkade vara modig och aldrig grät. Men idag hade han också rödgråtna ögon som alla mina syskon.

Mors död var oundviklig och som farmor sa till mig hade vi fötts för att konfrontera döden. Jag kunde bara inte klara av den. I det ögonblicket kunde jag bara gråta för att få lindring för min outhärdliga smärta. Jag hade ingen aptit. Jag låg vid sidan av mors säng och lyssnade på hennes hjärtslag och hoppades att hon skulle förbli vid liv så länge som vi själva fanns i livet i den här världen. Först då kom jag ihåg vad mor hade sagt åt mig förut; först då förstod jag vad hon hade menat. Men det var för sent, för allting var verkligen slut.

Far åt inte heller. Han försökte trösta mig hela tiden. Han kramade mig och snyftade till sin bror: "Daku, hur kommer det sig att mina barn förlorar sin mor när hon är så ung?"

Daku som grät som ett barn sa: "Bror, du är den enda som kan trösta dina barn nu. Var inte upprörd, annars lider dina barn säkert av det. Ta dig samman och säg åt dina barn att inte vara så ledsna. Du är ju den enda som kan hjälpa dem att sluta vara så förtvylade."

Far torkade sina tårar och svarade: "Du har rätt. Det är bara det att jag inte hade kunnat föreställa mig att det här skulle hända.

Vi försökte allt, men döden kom till slut i alla fall."

Att se far den dagen var som att känna ett hårt törne sticka mig rakt genom hjärtat och skära ut ett sår som inte har läkt än idag. Jag stod inte ut. En gång till rusade jag in i mors sovrum och ropade på henne många gånger, men som förut fick jag inget svar. Mors andning blev svagare och svagare tills jag knappt kunde höra henne andas. Tårarna rullade ur mina sorgsna ögon som en källa som svämmade över. Jag tappade rösten och kunde inte ropa på mor längre. Far kom in i mors sovrum meddetsamma, precis som om han hade förutsett att hon höll på att bli sämre. Sedan bad han min äldste bror, munken, att recitera böner ur skrifterna för vår mor som gick bort. Hon hade stängt sina ögon för evigt.

Enligt de lokala sederna höll vi hennes död hemlig en dag. Far sa senare att det berodde på att man ville vara säker på att personen verkligen hade gått bort. En dag senare besöker en bybo en helig man som avgör vilken slags begravning en död person ska ha och vilka texter som ska reciteras för att den döde ska kunna komma till ett nytt liv. Enligt den helige mannen hade min mor levt ett år längre än vad som avgjorts av hennes karma. Därför försökte han övetyga oss om att lamorna som kom och deras religiösa riter hade hjälpt mor att leva längre.

Mors begravning genomfördes tre dagar efter att hon gått bort. Som hon önskat sig blev hon kremerad.

När någon dör och ska kremeras går sju personer och hugger torrt trä som ska användas för att bränna kroppen. Ingen får gå framför dem, för det anses bringa olycka. Alla måste hålla sig borta från dem. Männen bär sina yxor på axeln när de går ut för att hugga trä till en kremering. Om någon går ut med yxan på axeln för att hämta ved skäller de äldre på honom. När männen väl har kommit in i skogen kan de inte peka ut ett torrt träd, för det är ett dåligt omen som innebär att ännu fler människor ska dö. De pekar bara ut det träd som säkert ska huggas ned.

I vår hembygd säger man att ljusringen runt en solförmörkelse en gång nästan svalt halva solen, och sedan kastade bodhisattvan Vajrapani sin *varjra* (åskvigg) i nacken på ljusringen. Det blev ett hål i den och han kunde inte svälja solen. Den skräckslagna solen släpptes då ur hålet, så vi reciterar *mani* för att hjälpa solen att inte bli rädd när det blir

solförmörkelse.

Som tur var skedde mors jordsättning vid en solförmörkelse. Far var glad åt det för alla i vår hembygd reciterade *mani* för solen. Byborna trodde att det var bra för mor. De sa åt oss att vara glada för solförmörkelsen, men vår familj kände ingen glädje alls. Jag grät och grät vid mors jordfästning, men tårarna kunde ändå inte lindra min smärta.

Det är omöjligt att radera ut minnet av min nedbrutna familj som förlorat allt hopp. Mitt sårade hjärta värkte. Jag verkade glad bland folk men sörjde djupt i mitt hjärta under de följande dagarna.

Jag vet inte mycket om religion, men vid den tiden trodde jag att Buddha skulle höra min familjs fromma böner för mor och säkert tycka synd om henne som dött så ung och lidit så mycket på jorden. Ändå lämnade mor oss i tortyrfylld smärta. Jag önskade innerligt att mors ande skulle flyga till himlen och återfödvas till ett underbart nästa liv.

Det var första gången jag undrade om det fanns en riktig Buddha. Om han fanns, varför lät han inte mor lämna oss utan smärta? Vi tror verkligen att han är allsmäktig. Han borde känna till allt ont och gott människor gjort i sitt liv, så han skulle ha vetat att mor hade rätt att dö i frid. Men det blev tvärtom. Döden var förfärlig; den förstörde lyckan i min barnom. Och min djupa sorg var så gränslös att det inte går att beskriva med ord. Grottor där barnen leker.

Grottor där barnen leker.

SKOLKARE

Mor hade varit död i nästan fem månader. Ju fler dagar som gick desto mer saknade jag henne. Jag kunde aldrig föreställa mig att jag skulle sakna mor så mycket. När jag hade skatten i min hand insåg jag inte värdet av den och först när jag förlorat den insåg vilken betydelse den hade, men det var förstås försent. Hennes bortgång förändrade mig. Jag grät ofta, men det var inte till någon hjälp. Mina minnen av mor var som en spegel som speglade allt hon betydde för mig, särskilt hennes ständiga omtanke om mina studier.

Vår nya sommartermin började. Vår kinesiske lärare ville testa våra kunskaper i kinesiska efter det långa lovet, och den första dagen bad han oss skriva något om våra mödrar och detaljerat berätta hur de såg ut. Jag vågade inte tala om för honom att mor hade gått bort. Jag satt tyst vid min bänk utan att skriva någonting. Jag ville inte tänka på mors färglösa, bleka och smärtfyllda ansikte. Jag skrev titeln "Min mor" och sedan skrev jag en mening: "Jag saknar mor väldigt mycket". Jag var den sista som lämnade in min uppsats och la den under de andra uppsatserna så att läraren inte skulle märka att jag hade skrivit så lite.

Den eftermiddagen hade jag ingen lust att gå i skolan på grund av testet och för att det var varmt. Jag lutade mig trött över bänken och tänkte ta mig en tupplur för att bli kvitt min sorg. Min bästa vän Dorji Tsering kom för att dela min sorg och frågade vad jag ville göra. "Kondro, låt oss strunta i skolan i eftermiddag och gå och simma. Vad tycker du?" sa han. Det var ett erbjudande som jag var mer än glad att ta mot.

Jag undvek både min bror och lärarna och smet iväg från skolan. Dorji och jag skyndade oss till den grunda floden, där vi brukade simma. Vi kom från en bergsby högt uppe och det fanns inga djupa floder där vi bodde, bara några gytjtjiga dammar. Det var skälet vi inte kunde simma i en djup flod. Andra elever som kom från byar nära floden retade oss, och sa

att deras grisar rullade runt i floden där vi simmade för att svalka oss på sommaren. Det fanns inget vi kunde göra för att säga emot deras förolämpningar, för de var sanna.

Vi kastade våra skolväskor på stranden, tog av oss kläderna och sedan knöt vi upp de heliga trådar som vi bar runt halsen, för vi hade hört att om de heliga trådarna blev våta förlorade de den välsignelse som en lama ingjutit i dem.

"Å Kondro, hoppa i! Vattnet är så härligt. Skynda dig!" skrek Dorji och stänkte kallt vatten på mig.

Floden var så grund att när han låg i den stack hälften av hans rygg och bak upp ur vattnet. Jag ville inte störa Dorji med min sorg så jag hoppade också i. Det spelade ingen roll hur varmt det var. Jag frös när jag gick i vattnet och jag kunde inte låta bli att skrika av upphetsning.

Vi plaskade och pratade glatt med varandra. Att tillbringa dagen med sin bästa vän var alltid en glädje. Våra kroppar var våta. Jag kände mig bättre. Sedan gick vi upp på stranden och låg på de heta stenarna. Det var skönt, som att ligga på en varm på *tsato*.³⁹ Vi la varma stenar på varandras ryggar. Värmen påminde mig om värmen från mors varma bröst.

Efter att Dorji hade slagits med den lilla flickan och orsakat många problem för sin far, mognade han. Han var underhållande mot äldre och klarade sig bättre med barn i sin egen ålder. Han var särskilt vänlig mot mig och hjälpte mig mycket i skolan när min bror inte var där. Han var pratsam, vilket tröstade mig och gjorde mig glad.

"Kondro, var inte så ledsen. Precis som pappa sa till dig: 'Min käre son, var glad. Ingen är odödlig. Alla kommer dö en dag. Den enda skillnaden är att en del gör det tidigare och en del senare.' Du och jag kommer också dö förr eller senare. Även de tusen levande buddhorna kan inte undvika döden, som de äldre säger. Låt tiden som gått passera", sa Dorji, när han låg bredvid mig och lät sin hand vila på min skuldra.

"Vi måste njuta av våra liv så mycket som möjligt för de är för korta att kastas bort på att vara ledsna hela tiden. "

³⁹En *tsato* är en träplattform som används för att äta på och sova på. Röken från elden som används för att laga mat på kanaliseras genom den och håller den varm.

"Tack, Dorji. Du har alltid hjälpt mig. Jag kan inte nog tacka dig. Jag vet att döden kommer till alla. Du hjälper mig alltid när jag behöver det. Jag vet att döden kommer till alla. Jag kan inte bara förstå varför den kom så tidigt till mor. Hon och pappa är de enda jag inte kan leva utan. Jag saknar henne så hemskt", sa jag och försökte hålla tillbaka tårarna och om mina ögon blev fuktiga. Jag tittade upp i den sjöfärgade himlen och kände mig deprimerad.

Tyvännr upptäckte oss vår lärare just då. Vi hann inte springa iväg. I så fall skulle vi ha varit tvungna att lämna kvar kläderna. Vi klädde nervöst på oss och gick fram till läraren. Utan att tveka gav han oss en örfil och sa åt oss att gå raka vägen till skolan och ställa oss utanför hans rum.

"Varför struntade ni i lektionerna på eftermiddagen? Jag har sagt åt er pojkar många gånger att inte skolka. Ni är inte åsnor som inte fattar någonting," sa läraren och skakade besviket på huvudet. "Tänk på era föräldrar. De tror att ni sitter och läser i skolan, men ni springer bara omkring."

Vad han sa kändes som om han hade hållt salt i mitt öppna sår och gjorde fruktansvärt ont. Ett vattenfall av tårar rann nedför mina kinders höga berg, vilket gjorde honom förvånad. Han blev förvirrad och kunde inte förstå varför jag grät. Solskenet var mycket starkt och det verkade lysa enbart för att bränna upp mig. Mitt ansikte blev blodrött. Det fanns inget slut på mina tårar. Jag grät och grät och grät. Ibland undrade jag var alla dessa tårar var lagrade, för närhelst jag ville gråta fanns de där redo att svämma över, trots att jag redan förlorat så många av dem. Många elever som var omåttligt nyfikna samlades runt om oss för att se vad som hände. Jag skämdes hemskt men ändå kunde jag inte behärska mig. Även om de viskade till varandra kan jag fortfarande höra vad de sa:

"Kondro Tsering ser olycklig ut nuförtiden ..."

"Dorji Tsering lockade iväg honom ..."

"Kondro Tsering har gråtit mycket på sista tiden, precis som en flicka ..."

"... han är bra på att plugga men varför ..."

Sådana viskningar hörde jag omkring mig fast jag grät.

Sedan frågade läraren medan han lyfte upp mitt huvud med långfingret: "Har du gråtit klart?"

Jag försökte svara så gott jag kunde, vilket fick alla

elever runt omkring mig att brista ut i skratt, men jag utbrast: "Nej, jag vill gråta mer." Den enda som visste varför var Dorji. Som tur var, var min bror inte i närheten just då. Mitt oavbrutna gråtande gjorde läraren irriterad, och han kunde inte göra annat än att säga åt mig och Dorji att gå hem. Från den gången skolkade jag inte från några lektioner för jag stod inte ut med att höra lärare skrika och gråla. Jag var för svag för att klara av någonting.

Fläsk som hänger i taket i författarens hem.

EN OMÖJLIG DRÖM

Vintern är en perfekt årstid för dem som älskar att sova för nätterna är längre och klarare. Som ordspråket lyder: "Ju längre natt, ju fler drömmar". Jag hade en dröm som aldrig skulle slå in hur mycket jag än försökte uppnå den. Den natten lyste miljoner stjärnor starkt och trasade sönder det ändlösa mörkret. Den isande vintervinden fick mig att darra. Far och jag var ute och kissade och skulle just gå och lägga oss. Jag ville komma i säng meddetsamma.

"Adza, vänta på mig. Jag är inte klar än." Jag ropade på far när hans mörka knappt synliga silhuett verkade röra sig bortåt. "Jag är här", sa far och strök mig över håret, vilket gjorde mig dödsförskrämd.

"Åh, pappa, du skrämde mig", sa jag.

Jag vågade inte dra upp byxorna som var nerrullade till knäna utan hoppade upp i fars famn och kramade honom hårt. På natten är barn rädda för att det finns spöken överallt. Farmor hade sagt åt mig att inte gå ut ensam på natten. Annars skulle spökerna komma och äta upp mig. De skulle äta mitt kött och dricka mitt blod som om det vore te. Jag blev också tillsagd att inte vissla och leka med elden på natten, för det skulle dra till sig spöken.

Far höll mig tätt intill sig och bar mig. Det var för mörkt för att se något på väg till sovrummet. Far gick som en blind, i ena handen höll han mig och den andra viftade han med framför sig för att hitta vägen på ett tryggt sätt. Vi kunde inte använda fotogenlampan – det gick inte i den hårda vinden. Till slut låg vi i våra varma, mjuka fårskinnsfilar. Jag lutade mig mot fars bröst, kramade honom så hårt jag orkade och kände värmen stråla ut från hans kropp. Jag dāsade till meddetsamma och sögs in i drömmarnas värld.

Solen sken ovanligt starkt på en himmel som var lika blå som havet och sände sina flammande strålar ned över vår by. Allting verkade vara fullt av liv. Byborna log stort när de

hälsade på mig. Alla verkade vara så glada. De gav mig så många *khadag* att jag var helt täckt av deras vitglänsande gåvor, precis som en lama. Barnen kom nyfiket ut för att titta på mig. Byborna sa att jag hade tagit en examen på ett berömt universitet, vilket gjorde min familj mycket stolt. Mina föräldrars händer var röda efter att ha skakat händer med alla bybor, som gratulerade mig till mitt nya jobb. Glädjetårar fyllde deras ögon men de var ovilliga att fälla dem, för det var glädjetårar för den ära som deras yngste son gett dem. Mor sprang fram till mig och kysste mig för att visa sin kärlek för sin son.

"Min käre son, äntligen har du lyckats nå ditt mål och uppfylla vår dröm", sa mor. Sedan gick vi in i huset där min familj hade förberett en fantastisk fest för mig.

"Mamma, en gång sa jag till dig att jag skulle ta med dig och far till Lhasa när jag fått ett jobb. Kommer du ihåg? Nu har jag kommit tillbaka för att ta med er till det heliga Lhasa", sa jag. Deras förvånade, skeptiska uttryck visade att de inte kunde tro vad de hört. De visste inte vad de skulle säga.

"Ja, älskling, hur kunde jag glömma det? Jag kan inte bara tro att det du säger skulle gå i uppfyllelse så fort. Tiden flyger och lämnar bara rynkor i våra ansikten", sa mor. Hon kunde inte stänga munnen för att hon log så mycket. Det var hennes livs lyckligaste ögonblick. De längtade till Lhasa. För dem var Lhasa himmelriket på jorden, och om de hade en chans att besöka Lhasa skulle det inte göra dem något om döden kom när de var där.

"Under det här svåra livet kommer jag äntligen få besöka Lhasa. Jag kommer säkert att dö i frid," sa far medan han mumlade *mani*.

"Jag kommer säkert längta efter *tsampa*, så jag tar med mig en säck", sa mor medan hon förberedde pilgrimsfärden.

Plötsligt var vi i Lhasa. Potala-palatset, vars majestät och storslagenhet är känt över hela världen tornade upp sig inför oss. Det gyllene taket glittrade under den strålande solen, som om det hälsade oss. Mina föräldrar lade handflatorna emot varandra för att be. Far sa: "Om du är from, kan du se Buddha i himlen välkomna dig."

"Jag vet, det är sant. En av mina vänner berättade för mig att han såg Buddha i himlen när han vandrade till Lhasa.

Vi har inte sådan tur att vi ser honom hälsa oss välkomna", sa mor besviket.

"Nej, mamma. Vi har tur som äntligen har kommit hit. Det är ingen skillnad mellan att se Buddha i himlen eller hans bild i ett tempel, så länge som du tror på honom", sa jag.

"Naturligtvis, jag tror lika mycket som alla andra religiösa," sa mor och såg gladare ut.

När vi gick in genom ingången, sa en tibetan: "*Huanying*."⁴⁰

Jag var upprörd. "Varför pratade han inte till oss på vårt språk, tibetanska, snarare än på kinesiska?" undrade jag, men sa ingenting när vi gick in i Potala. Det var som i en labyrinth med många kapell att gå in i. Vi gick inte in i alla kapell för det skulle ha dröjt för länge. Ändå var det redan för sent att gå till Jokhang när vi kom ut, så vi gick till hotellet för att sova. Mina föräldrar ville äta *tsampa* som vi hade haft med oss, medan jag ville gå till en kinesisk restaurang och äta.

"Nuförtiden vill de flesta tibetanska ungdomar inte äta *tsampa*. De tycker att det är pinsamt att äta det för det luktar på ett sätt som lätt gör att man kan skilja dem från kineser och andra folk", sa far. "De inser inte hur värdefullt det är", och antydde att jag var en av de ungdomarna.

"Kinesisk mat och annan mat är antagligen mer näringsrik än vår *tsampa*. De bryr sig om sin hälsa", sa jag roat.

"Äh ... tror du inte att *tsampa* har ingredienser som är mer näringsrika? Jag undrar just vad som kommer att hända med tibetaner utan *tsampa* som försöker anpassa sig till annan mat. De kommer att försvinna från jordens yta utan att lämna ett spår", sa far med ett ilsket uttryck i ansiktet.

"Vad du säger är rätt, pappa. Jag kommer inte att bli som en av de där ungdomarna. Jag vet vad det innebär att vara tibetan", sa jag och menade det.

"Verkligen? Det gläder mig", sa far utan att kasta en blick på mig. Han satt bara och stirrade ut genom fönstret som om han inte alls trodde mig:

"Sluta nu.. Kondro är inte den typen, hur skulle vi annars kunna besöka denna heliga plats som vi längtat så

⁴⁰ "Välkommen."

efter? Du behöver inte påminna oss om att vara tibetaner", sa mor. Hon trodde att jag var arg.

På kvällen tänkte jag över vad far hade sagt. Han sa *tsampa*, men han menade något mycket viktigare, som jag inte kunde lista ut vad det var.

"Kondro, upp med dig", ropade mor. Hon väckte mig nästa morgon när solen fick alla att vakna ur sin slummer i hela Lhasa. Inte konstigt att folk kallar den "solskenets stad". Det fanns inte ett moln på himlen. Allt såg klart och fräscht ut. Mina föräldrar hade bråttom att komma iväg till Jokhang, så vi gav oss av utan frukost. När vi närmade oss öppnades just dörren.

Far lade handflatorna mot varandra och sa: "Där ser du, min son, om din tro på Buddha är äkta och ren, så kommer du aldrig för sent eller för tidigt. Precis som idag då vi kom exakt i rätt tid."

Mina föräldrar var så rörda över att få se Shakyamuni Buddhas berömda staty att tårarna rann nedför deras mörka, solbrända kinder. Det var emellertid inte bara mina föräldrar som grät. Många andra tibetaner grät av glädje och drömde om ett fantastiskt kommande liv. De föll ned på knä och rörde pannan vid golvet gång på gång framför statyn och bad att alla levande varelser skulle få ett perfekt liv.

Vi kom ut ur folkmassan som cirkulerade runt Jokhang. Som folk hade berättat för oss fanns det många tiggare. Medan vi gick runt där grep en tiggare tag i min hand, drog mig åt sidan och sa: "Om du inte ger mig lite pengar, låter jag dig inte gå."

Jag försökte dra undan handen, men ju hårdare jag drog, deto hårdare höll han fast den.

Jag hörde pappa ropa: "Snälla Kondro, upp med dig. Hur länge ska du sova? Du kommer för sent till skolan. Skynda dig på upp och ät din frukost."

Istället för tiggaren i min dröm var det far som drog upp mig ur sängen. Vilken underbar, men omöjlig dröm jag hade haft! Det är den enda dröm jag kan komma ihåg från min barndom och som jag aldrig kommer att glömma. Sedan tittade jag upp himlen och sa: "Mamma, jag saknar dig så mycket."

NÄR JAG HÖLL PÅ ATT BLI MUNK

Vår by ligger ensligt till, vilket gör det svårt att gå till doktorn när man är allvarligt sjuk. Därför brukar byborna fråga en lama till råds när de blir sjuka. Det är ett av skälen till att jag nästan blev en skellig munk istället för en studerande.

En fruktansvärd influensaepidemi svepte över vår hembygd. Alla gamla män var upptagna med att offra *song* till gudarna till skydd för deras barnbarn. Jag fick influensan, men farmor misstänkte att en annan familjs huvudvärks-ande hade besatt mig. Folk på landet tror att det finns en mängd andar som kan orsaka huvudvärk, magvärk och andra åkommor. Farmor behandlade min sjukdom med en huskur. Hon gjorde en liten boll av *tsampa*, höll den i handen och lade den sedan på mitt huvud och sa: "Snälla, ärade huvudvärks-ande, bota mitt kära barnbarn. Han har ingenting att äta eller att dricka åt dig. Han har inte ens några kläder att täcka sin egen nakna kropp med. Han är mycket fattig. Han är utblottad. Istället för att hålla dig till ett så fattigt barn borde du ge dig av till en rik person ... ". Det fick mina bröder att brista ut i skratt. Farmor sa det som om hon pratade med anden. Vi kunde inte låta bli att skratta.

"Skratta inte. Ni måste låtsas vara arga, annars blir anden inte rädd och kommer att vara kvar hos Kondro i flera dagar", klagade farmor. Det fungerade ibland, men den gången var det inte till någon nytta. Mitt huvud värkte. Andra familjer var också sysselsatta med religiösa ritualer. Vanligen gick byborna till bergsguden Bonguh Labtsi,⁴¹ vår skyddsgudom. Gudomen rider på en svart häst, flyger över himlen och skyddar byns territorium.

En gång invaderade en annan bergsgudom, en jakryttare, som Humdor-byn offerar *song* till, vårt territorium, vilket

⁴¹ En *labtsi* är en träram eller låda som man lägger långa träpålar i. Dessa pålar påminner om spjut. Nya spjut läggs till i en årlig ritual som folk på landet anser skyddar dem mot olycka.

förargade Bonguh Labtsi. Han kämpade med gudomen för att skydda vårt territorium och besegrade lätt jakryttargudomen, som sprang iväg förödmjukad. Hans jak skenade och när han försökte lugna honom, bröt jaken av träringen som han hade i nosen. På så sätt förlorade han slaget med vår skyddsgudom. Det är skälet till att han avbildas i templet på en jak med trasig nosring. Vår gudom, Bonguh Labtsi, ser fantastisk ut där han rider på en svart häst och ger ett starkt intryck av övernaturlig kraft.

Det gör att våra bybor tycker att Bonguh Labtsi är den ideale gudomen att offra *song* till för att motverka onda andar. Vi offerar fromt till Bonguh Labtsi och ber munkar utföra speciella religiösa ceremonier för honom. Huvudmunken ritar en vajra⁴² på en rund eller fyrkantig flat sten, lindar in den i svart, smutsigt tyg och ber oss förbanna den. Vi förbannar den som om det vore vår fiende med arga ansiktsuttryck och hemska grimaser. Vi tar fram ett äkta svärd för att skrämman iväg onda andar. Ritualen kallas *dradrig*, vilket betyder "att förinta fienden." När vi har slutat att förbanna bär vi den insvepta stenen en bit bort från *labtsin* och gräver ner den djupt i jorden. Vi spottar på den för att förarga den onda anden som om vi skulle ha sagt "vi kan besegra dig." Sedan avlossar vi gevär och tänder fyrverkerier för att skrämman iväg de onda andarna för gott. Slutligen återvänder vi till *labtsin* och sänder upp böneflaggor för att hindra det onda från att återvända.

En dag lade jag märke till att byborna utförde ritualerna oftare än vanligt. Nästa morgon när jag kom ut från sovrummet hörde jag ett gräl mellan en gammal man och hans son i grannhuset.

"Pappa, ett offer av *song* är inte rätt sätt att bota min sons sjukdom. Låt mig ta min baby till en doktor idag", sa han medan han höll sitt bleka, hostande barn i sina armar.

"Dra åt helvete! Så här har vi gjort i generationer. Ingen annan har någonsin sagt något sån't förut. Låt mig dö i frid. Jag vill inte ångra att jag fått en son som du", sa hans far. Antagligen fortsatte han att be tyst för sig själv för hans

⁴² Sanskrit som betyder åskvigg eller diamant, en symbol för andlig styrka. Översättarens anmärkning.

adamsäpple guppade upp och ner också efter att han slutat tala.

"Pappa, jag menar inte att det är fel att offra *song*. Det är bara det att under nuvarande omständigheter behövs det verkligen medicin. Du ser ju själv. Sedan Dondrub blev förkyld offrade du *song*, men han blir inte bättre utan sämre", sa hans son.

Den gamle mannen tvekade och sa: "Gå till doktorn då, men mitt barnbarn måste bli bättre när du kommer hem."

Jag hörde inte vad de sa mer till varandra för far ropade på mig: "Kondro, kom! Försök att äta lite. Vi ska till doktorn idag."

"Ja, pappa, jag kommer", ropade jag.

Mina symptom var konstiga. Andra barn hostade, hade ont i halsen och var snoriga och trötta. De hade uppenbarligen influensa. Jag hade inga sådana symptom utan en fruktansvärd huvudvärk och feber som gick upp och ner. En del trodde att jag bara låtsades vara sjuk, men far visste att jag inte ljög. När vi sov tillsammans kunde han känna hur hög feber jag hade.

Min by låg långt från kommunhuvudstaden. Far bar mig större delen av vägen för jag kunde knappast gå. Vi gick till en vårdcentral där far och doktorerna kände varandra, så de behandlade oss vänligt.

En doktor frågade mig: "Var har du ont?"

Jag pekade bara på huvudet vilket fick dem att brista i skratt.

"Jag vet att du har ont i huvudet. Kan du visa mig exakt i vilken del av huvudet du har ont", frågade doktorn med ett vänligt leende. Jag visste inte var, så jag pekade på hela huvudet.

Far frågade: "Var har du ont? Säg det till mig, så kan jag säga det till doktorn." Men jag gjorde på samma sätt igen.

Doktorn hade inte en aning om det kunde vara för fel, så han tog pulsen. "Oroa dig inte. Din son blir snart frisk. Han är förkyld, vilket gör att han får huvudvärk och feber", sa doktorn till far. Han gav mig lite medicin. Far och jag gav oss av från vårdcentralen. Plötsligt råkade vi träffa på munken Wodzer, som jag hade förlorat kontakten med sedan den dag då mor kom hem.

"Varför tog du inte din son till mig? Tycker du inte att jag är bra nog?" frågade munken Wodzer med ett tvetydigt tonfall. Det var svårt att lista ut vad han menade, för han hade inte lyckats bota mor. Men idag verkade han bry sig om mig, vilket gjorde mig förvånad.

"Nej. Det är inte det. Du är tillräckligt bra. Det var bara det att jag trodde att du var upptagen, så jag gick direkt till en annan doktor", svarade far. Det var svårt att avgöra om far var uppriktig.

Utan att fråga, gjorde munken Wodzer en förutsägelse som chockade mig ordentligt: "Medicin hjälper inte mot din sons sjukdom. Meningen är att han ska bli munk, annars dör han snart."

Far sa misstroget: "Du sa detsamma om min äldste son, och nu säger du att det är den här sonens tur att bli munk. Ahke, tror du verkligen att han kommer att dö om han inte blir munk?"

"Absolut. Har jag någonsin ljugit för dig? Men du bestämmer. Du avgör. Jag tvingar dig inte", sa munken Wodzer, som verkade oroas för mig. "Jag är säker på att du inte vill att din son ska dö, men du bestämmer."

"Tack så mycket, Ahke", sa far, och så gick vi.

"Käre son, vad ska jag göra? Din mor sa att jag skulle se till att du gick i skolan vad som än hände. Hon sa att du är den enda som kan lätta familjens försörjningsbörda i framtiden", sa far fundersamt när vi var på hemväg. "Idag sa munken till dig att bli munk. Ödet är outgrundligt. Det har plågat mig tillräckligt och fortsätter att plåga mig." Jag sa ingenting för jag visste inte vad jag skulle säga. Men jag ville inte bli munk. Min äldste bror var munk. Nyheten gjorde hela familjen upprörd för inget av mina syskon ville att jag skulle bli munk.

"Han ska inte bli munk. Jag garanterar dig att han inte dör. Vi måste tro på doktorn. Vad munken Wodzer sa kan diskuteras", sa Gaga och kände mig på pannan för att kontrollera om jag hade feber.

"Ja, min bror har rätt. Vi måste komma ihåg att munken Wodzer inte kunde hjälpa mor. Varför ska vi göra som han säger?" sa min äldsta syster och kastade en blick mot far för att se hur han reagerade.

Farmor däremot var inte tveksam. Medan radbandet rullade mellan hennes finger och tumme utan att hon reciterade

mantror insköt hon: "Ni är för unga för att diskutera sådana saker. Tyst med er. Om det är bra eller inte att skicka Kondro till skolan, vet vi ingenting om. Det är inte värt att ta risken att min käre sonson förlorar sitt liv. Dessutom vet vi inte om han får jobb efter skolan. Så det bästa är att vi låter honom bli munk som hans äldre bror. Då vet vi att han gör en bra insats för den här världen." Far sa ingenting. Han var tveksam och satt med pannan lutad i handen.

Farmors största önskan var att jag skulle bli munk. Hon påminde mig ofta om att det lämpligaste barnet för att bli munk efter min äldste bror var jag. Då skulle jag slippa hårt arbete och jag kunde ta det lugnt resten av mitt liv. Hon sa att jag också kunde göra en del pengar på att utföra religiösa ceremonier åt andra. Sedan påpekade hon att min äldste bror tjänade sina egna pengar och inte behövde familjens hjälp. Om jag gick i skolan skulle jag inte kunna hjälpa min familj, utan familjens pengar skulle gå åt till att betala för mig. Det sa hon ofta vilket inte var så konstigt med tanke på hon var en from, religiös farmor.

"Kondro, vill du gå i skolan eller bli munk?" frågade farmor efter att hon framhållit hur duktig min äldste bror var.

Mitt svar var oväntat för henne: "Farmor, jag vill väldigt gärna gå i skolan", svarade jag.

"Du är ingen snäll pojke. Du har ändrat dig. Förut sa du att du inte gillade skolan för att dina lärare slog dig så mycket. Du är oärlig och har ljugit för din farmor," sa hon och försökte lura mig i en fälla att säga vad hon ville höra. Jag såg ingen utväg, så jag stammade fram: "Nja, äh... farmor. Jag skulle också vilja bli munk."

Den kvällen sa farmor: "Kanske ni inte vet det men Kondro vill faktiskt bli munk. Det sa han till mig en gång." Far sa ingenting.

"Kondro, upp med dig. Vi ska träffa munken Wodzer igen idag", sa far medan jag fortfarande befann mig i min lugna dröm.

"Nej, pappa, jag vill aldrig träffa honom igen, för han kommer säkert säga åt mig att bli munk," svarade jag från mitt fårskinnställe.

"Gör som pappa säger. Upp med dig, så går vi", upprepade han några gånger.

"Nej. Jag vill fortsätta med mina studier. Jag vill inte bli

munk", grät jag. Mina tårar var som ett pärlhalsband som hade gått av och täckte kudden på ett ögonblick. Det fanns inget annat sätt än att gå emot farmors beslut.

Inför ett sådant beslut var far villrådig. Eftersom han var en from buddhist var det svårt att ifrågasätta munken Wodzer. Men som situationen var hade far inget annat val än att låta mig få min vilja igenom.

"OK! Käre son, jag är ledsen att jag fick dig att börja gråta", sa far. Var snäll och stig upp nu. Vi går inte till munken Wodzer, men du måste ta din medicin i tid", sa far. "När du blir bättre kan du börja i skolan igen."

Jag hoppade glatt upp meddetsamma. Han kramade mig och sa: "Jag skall aldrig få dig att gråta igen, käre son. I liv och död finns jag här för dig. Låt oss ta risken tillsammans."

Beslutet gjorde farmor upprörd. Hon klagade hos far: "Tänk om han dör utan att ha blivit munk! Kommer du någonsin att kunna se dig själv i ögonen igen?"

"Snälla, mamma! Vi kan inte tvinga honom att bli munk. I så fall kommer han att synda emot sig själv och oss", sa far. Farmor svarade inte utan mumlade missmodigt sin *mani* oavbrutet.

Jag blev bättre efter att fått medicinen och dog inte trots allt. Ödet att bli munk försvann ur min värld. Jag valde att studera och förhoppningsvis en framgångsrik bana. Far spelade modigt med munken Wodzers profetia och vann.

Ett vindskydd för herdar.

SVINACHERDE

Min by lever på jordbruk och vi har inte särskilt många jakar eller får. Vårt liv är avhängigt av hur mycket vatten regnguden tillåter att falla. Vår dagliga diet består av griskött. Varje familj har åtminstone två grisar. Jag tog hand om våra grisar på lovet, vilket verkade dumt och konstigt för andra människor. Inga andra familjer hade grisar. Jag var den förste i vår by som blev svinaherde. Det var lätt att föda upp dem om de fick gå runt i bergen som reste sig runt vår by.

Det var sommarlov. Far sa: "Skulle du vilja ta upp grisarna till berget?" "Skoja inte, pappa. Hur ska jag få dit dem om inga andra familjer driver dit dem?" sa jag misstroget.

"Jag menar allvar. Det är antagligen lätt att låta dem beta gräs uppe i bergen. Med ett sådant bete måste jag inte slå så mycket gräs åt dem", sa far allvarligt.

Enligt våra seder är det inte vanligt att män tar hand om grisar, för det anses vara kvinnogöra. Men sedan mor gick bort och min syster måste arbeta på åkern var far tvungen att göra det. Livet är ibland en plåga för människorna.

"Visst, pappa. Jag ska försöka driva upp dem till samma ställe i bergen som byns herdar tar korna imorgon", sa jag glatt och tänkte på att jag skulle kunna förverkliga min plan att leka i den leriga dammen som bestod av regnvatten och boskapsurin.

På sommaren kan man enligt byns regler inte släppa grisarna fria, för då går de till nysådda fält och gräver upp rötterna på den nyplanterade grödan. Om grisarna blir sedda ute – oavsett om de gått ut på fälten eller inte – så får man böta tio kilo korn per gris. Men det finns ingen regel om att man inte får driva grisarna till bete upp i bergen. Så nästa morgon gick jag upp tidigt för att förbereda mig för mitt äventyr som herde. Min familj hade sex grisar, men jag måste bara driva fyra av dem på bete eftersom två var för små att gå ut.

Den första dagen som far skickade ut mig med grisarna bad han vår koherde att hjälpa mig om det behövdes. Just när han skulle gå ut sa han till mig: "Kondro, du får inte somna

uppe på ängen för då kan du få en hemsk huvudvärk." På landet tror många att ens ande kan lämna en för att njuta av blommornas skönhet och doft om man somnar på en vacker äng. Sedan kanske den blir rädd för att återvända om något skrämmer en eller om man vaknar och då dör man snart. Ett annat skäl är att byborna tror att man kan bli slagen av *za*,⁴³ förlora medvetandet och bli konstig om man somnar på ängen. Om vi måste sova virar vi in våra huvuden i ett rött tygstycke för att hindra att *za* besätter oss. Ytterligare ett skäl är att folk på landet är rädda för att giftiga ormar ska bita en i strupen och döda en om man ligger och sover.

På eftermiddagen kom far för att hämta mig. Min erfarenhet som svinaherde började på det sättet och blev en del av min barndom. Det fungerade att driva upp grisarna på berget. Förr hade de sällan ätit klart innan de skulle sova, men från den dagen började de äta bara hälften så mycket som förr innan de somnade. Jag var väldigt glad över att äntligen ha kunnat hjälpa far lite grand.

Det var svårt att vara herde åt grisarna när det regnade. Jag vet inte varför, men de verkade rädda för att bli blöta. En dag sa far: "Idag är det fint väder, så du behöver inte bry dig om grisarna. De kommer lydigt att stanna på betet."

På landet ser man grisar som lata och dumma, men min erfarenhet är att de är tillräckligt smarta att hitta fram och tillbaka till betet efter att de varit där några gånger.

Sommarvädret är ombytligt och ingen kan garantera att det blir fint hela dagen. Just den dagen var inget undantag. När solen gick upp i öster och strålade sin blodröda färg över jorden gick jag iväg till betesmarken. Jag släppte ut grisarna ur deras

⁴³ På landet säger man att *za* är en boll av starkt ljus som varierar i storlek – den kan vara stor eller liten. Den färdas både på dagen och på natten på en stig som människor inte kan se. Andra säger att *za* är en demon som kan omringa en och få en att svimma. Den syns inte under dagen, vilket är skälet till att folk är rädda för att somna på ängen om dagen. De är rädda för att fångas av en *za* om de av misstag somnar på hans stig. *Za* är rädd för den röda färgen så om man måste sova på ängen virar man en röd sjal runt huvudet. De som utsätts för *za* och uppför sig onormalt kallas för *zaro*.

stia. De grymtade och visade sin glädje när de hörde mig säga: "Var så goda och kom ut. Nu går vi upp i bergen som igår." De viftade på sina knorrar när de gick. Far sa en gång att vifta på knorren är grisars jobb. Det verkar lätt men innebär att göra av med en hel del energi. Om de inte viftade på knorren skulle de bli ännu tjockare." Därför klipper en del familjer av knorren när grisarna är kultingar.

Som far sa var vädret fint och jag hade ingenting emot att ta ut grisarna själv. Den dagen hade jag inget paraply med mig. När jag kom fram till betesmarken var byns koherde och fåraherde redan där. De sa att det skulle bli regn, för lammen skuttade runt. Folk tror att om lammen skuttar runt och är oroliga så är det ett tecken på regn. Det brydde jag mig inte om för jag visste inte att grisarna var rädda för regn.

Det var ovanligt kvalmigt vilket också tydde på att det skulle bli regn. Jag gick till den leriga dammen och simmade. Leran färgade vattnet gult. När jag gick i fastnade jag med foten i leran och kunde knappt ta ett steg. Korna kom och drack av vattnet och kissade i det. Alltid när vi simmade var det svårt att undvika att få det i munnen. Vi tröstade oss med att säga: "Det gör ingenting om vi dricker det. Det finns ingen anledning att bry sig om kornas urin; annars skulle vi inte kunna dricka deras mjölk heller. Båda delarna kommer från kon." Så det hände att vi drack oss otörstiga av vattnet vilket gjorde våra föräldrar arga. Dammen var en gång en mycket ren stor sjö, men nu var det en smutsig, grund damm och min farmor berättade en historia om det.

Alla sjöar har en väktare och den här sjön har en kvinnlig beskyddare. För länge sedan gifte hon sig med en manlig gudom från en annan sjö. Efteråt minskade vattnet i sjön eftersom hon gift sig utanför sjön. Sjön torkade emellertid inte ut helt och hållet för gudomen vill se till att det fanns vatten för vår boskap. Ibland återvänder hon till sjön och vid den tiden ökar vattnet för att visa att det är lyckligt över att hon kommer på besök.

Middag. Plötsligt tornade svarta ilska moln upp sig på himlen. Jag hoppade snabbt upp ur dammen. Utan att torka leran av fötterna satte jag på mig byxor och skjorta och sökte skydd under ett träd för att slippa bli våt och skydda mig för vinden.

Till min förvåning såg jag grisarna springa in i skogen så fort det började regna. Deras borst stod rakt upp som en skrämmande människas hår och de utstötte höga grymtande läten. Jag sprang efter dem, men jag kunde inte fånga dem, för de sprang så fort de kunde för att gömma sig för regnet. Jag hörde dem grymta, så jag följde efter dem i hopp om att kunna driva tillbaka dem till ängen. Men snart hörde jag ingenting. De hade försvunnit djupt in i skogen. Jag följde efter tag, men ju djupare in i skogen jag gick, desto mer regnade det och desto mörkare och mer skrämmande blev skogen. Jag kände mig miserabel till mods. Oro och rädsla lades till min ilska över grisarnas flykt. Jag var genomblöt och började till slut gråta.

"Vad ska jag göra? Jag har förlorat familjens grisar", sa jag till koherden när jag kom ut ur skogen. Han satt vid en brinnande eld under ett stort träd och hade inte fått en droppe vatten på sig.

"Kondro, kom hit fort. Åh nej, så du ser ut. Torka kläderna först", sa koherden utan att bry sig om min fråga.

"Nej, jag måste hem och berätta för min far, annars hittar vi aldrig grisarna", sa jag och tog tag i min flottiga och dammiga väska, redo att ge mig av hemåt.

"Nej, Kondro. Oroa dig inte. Dina grisar kommer antagligen att gå raka vägen hem," sa herden. De är försiktiga och kommer inte göra några avstickare. De går ingen annanstans." Som tur var slutade det regna. Det var bara en skur. Herden hade rätt. Innan jag kommit hem var alla grisar utom en hemma. Far var på väg att ge sig ut att leta efter mig på betesmarken när jag kom. Så fort han såg mig, sa han darrande: "Tack tre juveler! Du kom tillbaka. Jag var orolig. Kom och byt kläder." Han bar in mig i vårt hus. Dessa enkla ord gjorde starkt intryck på mig. De visade fars stora kärlek och omsorg för sin son.

När far bytte kläder på mig sa jag: "Pappa, jag är ledsen att jag var så dålig på att sköta grisarna."

"Nej, käre son. Det är bra att du kom hem. Jag bryr mig inte om grisarna. Du betyder allt för mig", sa han med en djup suck. "Jag vill inte förlora någon av er. Jag var rädd för att du skulle bli hemskt kall." Senare på kvällen kom den sista grisen hem. Jag visste inte var den hade varit. Att sköta grisar i regn är inte lätt.

Om vädret är fint är det verkligen roligt att sköta dem. Jag var snäll mot dem och de var inte rädda för mig som andra grisar är. När de blev trötta brukade vi vila tillsammans på betet. Jag kliade dem på benen med mina skarpa naglar. När jag ropade kom de och la sig framför mig så att jag kunde klia dem. De grymtade för att visa hur nöjda de var. Och de följde efter mig var jag än gick. De var mina vänner. Men hur mycket jag än tyckte om dem visste jag att de skulle dödas för att vi skulle få mat. Innan min familj dödade grisarna gick jag till dem och kliade dem en sista gång. Tårar av medkänsla rann nedför mina mörka kinder och droppade på deras kroppar. Jag sa adjö till dem för evigt. När jag reste på mig för att gå lyfte de sina huvuden som om de ville be mig att släppa iväg dem och driva upp dem i bergen som jag brukade men inte kunde nu. Jag gick min väg och dolde mitt ansikte med våta händer. Om man pratar med grisar svarar de och man kan förstå varandra. Det är slags kommunikation mellan två hjärtan. Det är onödigt att uttrycka sina känslor enbart med ord.

När vi dödar grisar hänger vi upp dem i rep. Ju mer lydig en gris är, desto lättare är det att döda den för man kan gå fram till den och lägga ett rep om halsen på den medan andra står runt omkring och drar så hårt de kan. Ibland måste man jaga in grisarna i stian för att lägga repet runt halsen, vilket gör dem ännu mer rädda. Det är bättre att hänga upp dem lätt och snabbt. Vi brukade bränna deras borst i en stor eld ute, men på senare tid har folk slutat upp med det. Istället håller man kokande vatten över grisens kropp och plockar av håret. Sedan byter vi dem mot röd peppar av kineserna.

Det året blev min familjs grisar väldigt stora till följd av mitt arbete. Efter det började alla bybor driva grisarna ut på bete på sommaren och från och med det blev det populärt. I tibetanska jordbrukarbyar har grisar det värre än andra djur. De får bara matrester och sedan dödas de.

Jag var den enda i mitt hem som skötte grisar, och jag var antagligen den enda som kände medkänsla för dem. De äldre reciterar mantror efter att de dödat en gris, men deras uppträdande mot grisarna är inte särskilt trevligt. De anser bara att dödandet är en synd och reciterar för att rena sig själva.

MIN HEMLIGA KELHUND

Hundar vaktar våra hem. Det är deras plikt under deras liv. Ibland skämtar vi ungdomar om att vissa familjer har hundar för att vakta deras vackra flickor för unga män som kommer på natten. Min familj hade en hund för att vakta vårt hem för tjuvar när vi inte var hemma. Den hunden var min bästa vän och han blev en hemlig kelhund också.

Far gjorde en enkel hundkoja bredvid grinden till vår vakthund. Den var pyramidformad och inte vattentät. Regniga dagar och när snön smälte led hunden, vilket gjorde mig ont.

Efter att ha tagit hand om grisarna blev jag känslig när det gällde djur. Jag undrade varför hundar måste vara fastbundna vid en kedja. När jag var yngre frågade jag folk om det och alla svarade: "För att de är hundar." Jag visste att de var hundar, men jag var inte nöjd med svaret. Då förstod jag det inte. Det fanns en mängd olika slags hundar, men en sak hade de gemensamt: Bristen på frihet.

På landet kallas stora hundar för "nomadhundar". Min familjs hund var inte särskilt stor. Den hette Tashi, vilket betyder "god tur" för han var dyr och skulle kunna ge oss en hel del pengar om vi sålde honom.

Det chockade mig att folk sa att djur var dumma och inte kunde tänka. Hundar känner igen sina ägare och vet vem som är främling. De har ett välutvecklat luktsinne också.

När ingen var hemma släppte jag loss Tashi och lekte med honom på gården. Han viftade med svansen för att få mig att ta av honom kedjan runt halsen, och jag vägrade sällan. Jag tog ut honom för att lära känna alla bybor och låta bli att skälla på dem när de kom hem till oss.

"Vem har bett dig att ta ut Tashi? På grund av dig är han inte lika argsint som förr. Om han inte skäller på främlingar, vad är det för vits att ha honom? Ingen. Han duger inte ens till att äta upp matrester", sa farmor.

"Alla är folk som Tashi känner. Det gör ingenting om

Tashi inte skäller på dem. De gör inte inbrott hos oss", sa jag vilket irriterade farmor ändå mer.

"Tror du att du vet mer än jag som har kunskap och erfarenhet? Det svåraste är att lista ut vad folk tänker innerst inne. De kanske är ulvar i fårkläder," sa farmor allvarligt. Jag vågade inte säga något mer för jag ville inte att mina kinder skulle se svullna ut som om jag blivit stucken av myggor.

Ibland tog jag in Tashi i hemlighet till vårt vardagsrum för att ge honom mat. Jag gjorde *tsampa* med en stork lick smör i åt honom och lät honom slicka mjölk ur min skål, vilket fick honom att sova skönt i sin eländiga hundkoja utan att skälla för att få mat. Det gjorde emellertid att jag fick ännu mer problem: "Hur vågar du ge Tashi mat i hemlighet? Hur många gånger har jag inte sagt till dig att inte göra det? Om du tycker så mycket om Tashi, varför lägger du dig inte och sover i hans hundkoja?" sa far ilsket.

"Varför får jag inte ge honom mat? Om jag inte gör det kommer du förr eller senare att göra det. Det spelar väl ingen roll om han får mat tidigt eller sent", sa jag rakt på sak, för jag visste att far inte gärna ville slå mig.

"Har du någonsin tänkt på varför folk säger att en mätt hund är en sovande hund? Om han är mätt kommer han att sova istället för att vakta vårt hem", sa far.

"Men det är så hemskt att se en hungrig hund vifta på svansen för att man ska fylla hans mer eller mindre tomma mage. Jag står inte ut med det!" sa jag till far och lutade mig mot hans knä för att vara säker på att han inte skulle slå mig. Far sa ingenting utan strök mig bara mjukt över håret.

Karma gör att hundar sätts fast i en kedja med halvtom mage. En del säger att tibetaner är väldigt snälla och inte accepterar att djur behandlas illa. Människor är i själva verket själva medlemmar av djurriket men de bär sig illa åt mot andra djur. Vi säger ofta att hundar är opålitliga och sviker oss utan att att medge att vi själva är värre än hundar eftersom vi är så egocentriska.

Till slut gav far bort min hemliga kelhund till en av mina släktingar när jag inte var hemma. Av min kelhund Tashi lärde jag mig när jag var barn hur viktigt och värdefullt det är att ha sin frihet.

Det är uppenbart att man inte klarar sig utan hundar i det

tibetanska samhället. Men jag tycker fortfarande att om tibetanerna förstod att de också var bundna vid en osynlig kedja och därför inte kan göra vissa saker av egen fri vilja, inte förrän dess slutar man upp att kedja hundar.

Svinstia i byn

Grisarna som tillhör författarens familj.

MINA TIBETANSKA STÖVLAR

Att gå i tibetanska stövlar, våra förfäders stolthet, var pinsamt när jag gick i skolan. Ingen av mina klasskamrater hade tibetanska stövlar även om deras fötter var stelfrusna. Jag var klassens clown för att jag hade mina varma, vackra tibetanska stövlar, som far gjorde särskilt åt mig. Mina klasskamrater kallade mig för nomadpojken för att jag gick klädd i tibetansk rock, mina speciella stövlar och min hemsydd hatt. Även om mina stövlar fick mig att se ut som den konstigaste eleven i skolan, var jag säker på att jag var unik.

Vinter. Jag sa till far att jag frös i de kinesiska gummiskorna. Jag bad honom att köpa ett par varma skor varje kväll när vi gick och la oss, när jag värmdes mot hans kropp. Mitt eviga tjat fick honom att göra ett par tibetanska stövlar åt mig. Han la torr halm i stövlarna som gjorde dem varma. Jag behövde inte använda sockor, för mina fötter var så varma i mina nya stövlar.

Jag tyckte att de var vackra. Andra elever stampade med fötterna för att bli varma samtidigt som de kallade mina tibetanska stövlar för gammaldags, primitiva och ociviliserade. Jag struntade i deras viskande och slapp åtminstone stampa med fötterna – de var varma i mina tibetanska stövlar. Men tibetanska stövlar var svåra att ha på sig när man var så klumpig som jag. Mina bröder skojade om min brist på smidighet och kallade mig för klumpeduns, vilket var ett passande namn. Det var också svårt för mig att knyta banden runt stövelskaften. De hängde ofta löst ner över mina vader och anklar. Far la märke till det en gång och knöt dem så hårt att jag fick sår. Ett sår på min vänstra vad påminner mig fortfarande om mina tibetanska stövlar och mina svårigheter att hänga med skolkamraterna när vi gick hem från skolan.

Vägen hem var brant och svår att ta sig upp för. När skobanden satt hårt gjorde det ont att gå snabbt. Jag var den elev som kom sist hem. Till slut sa en av mina vänner: "Du måste sluta upp att gå runt i de där stövlarna. Först och främst ser de

konstiga ut och dessutom hinner du inte med oss hem."

Jag ville inte erkänna att det berodde på stövlarna. Istället sa jag : "Nej, det är för att jag är så klumpig och inte kan gå snabbt." Jag la händerna på hans axlar och tillade: "Min vän, vänta och se, jag lovar att en dag kommer jag att hinna ifatt er, grabbar."

"Jag hoppas att den dagen kommer snabbt", sa min vän skämtsamt.

Även om det var svårt att gå hem efter skolan var det lätt att gå till skolan. På morgonen gick vi inte stigen utan gled nedför ett naturligt dike som regnvattnet hade gjort på sommaren. Det skadade våra kläder, särskilt mina stövlar.

Tibetanska stövlar har lädersulor. När man har gått runt i dem ungefär en månad blir det hål i dem. Det hände med mina tibetanska stövlar och det gjorde det ändå svårare att gå snabbt.

En gång diskuterade mina klasskamrater något som verkade intressant. Det brast i skratt så fort de såg mig. Jag frågade nyfiket: "Vad är det? Ni verkar glada åt det ni pratar om."

"Vi gissar gåtor. Vill du vara med?" frågade en av dem.

"Javisst, varför inte?" sa jag självsäkert.

De blinkade åt varandra, vilket gjorde mig förvirrad. Jag trodde att de bara försökte hitta på en svår gåta. Sedan frågade en annan: "Något som du känner till, som jorden känner till, men som himlen inte känner till. Vad är det?" När jag höll på att ge upp sa en pojke: "Du vet bäst eftersom du har det."

"Jag har ingen aning. Säg det", sa jag.

"Vill du verkligen det? Det är ..." utan att avsluta meningen brast de ut i ett pärlande skratt igen.

"Hålen i sulorna i dina stövlar", sa de i kör, vilket gjorde mig väldigt generad. Jag blev så röd i ansiktet att jag trodde att jag skulle explodera.

Från den dagen var jag ett ännu större skämt för mina klasskamrater och lärare. Jag undrade om de skrattade åt sina egna föräldrar också, för många av föräldrarna bar också tibetanska stövlar. Även om jag blev retad för mina stövlar tyckte jag om dem, för de var varmare än de kinesiska plastskorna.

KANIN

I min hemtrakt berättas en historia om en kanin som lurade folk. Folk på landet beundrar kaniner för att de är klyftiga och snabba och kan lura den smartaste människan. Om vi får syn på en kanins bo, lägger vi oss sig ned med huvudet i boet en liten stund för vi tror att vi blir lite mer klartänkta och visa då.

Vid världens skapelse sprang den första kaninen till den första människan och bad andfått: "Snälla medlidsamma varelse, får jag låna dina knäben? En hungrig varg jagar mig och vill äta upp mig. Jag behöver dina knäben för att kunna springa fort och fly." Kaninens ögon glimmade av tårar av hjälplöshet och han viskade: "När jag har flytt kommer jag tillbaka till dig och lämnar tillbaka dina ben."

Den medlidsamma människan böt ut sina ben med kaninen. När kaninen kom tillbaka för att tacka, sa han: "Snabba på. Spring! Du har igen tid att förlora. Vi träffas den dag du lämnar tillbaka benen."

Kaninen försvann i ett huj och kom aldrig tillbaka. Människan väntade länge och insåg så småningom att hon hade blivit lurad. Hon kunde inte springa så fort som förr, och det är skälet till att kaniner kan springa så fort.

Jag växte upp med många olika historier, som gav riktlinjer för mitt liv. Våra föräldrar använde kaniner som exempel för att lära oss att bli klyftiga. De berättade många historier om kaniner. Hur så små djur kunde döda stora djur fascinerade mig och gjorde mig ännu mer intresserad av att lyssna till deras historier. Förutom historierna om kung Gesar, brukade jag be farmor berätta historier om kaniner när vi sov tillsammans. Ibland var det det enda skälet till att jag ville sova tillsammans med henne.

Den här historien och en annan berättade hon.

En dag gick en kanin på en stenig stig. Plötsligt såg han en tiger komma emot sig. Det fanns ingen chans att undkomma döden så han plockade upp en liten söt frukt, som kallas för "kanin-öga". Han låtsades äta något för att dra till sig tigers uppmärksamhet.

När tigern kom närmare sa han: "Åh, vad trevligt att se dig, farbror tiger. Hur har du haft det den senaste tiden?"

Tigern brydde sig inte ens om att titta på honom och sa med sitt vanliga förnäma tonfall: "Det har inte du att göra med. Vad äter du?"

Kaninen höll nästan på att att snäsa till: "Det har inte du att göra med heller", men svalde sina ord. Istället sa han hövligt: "Farbror Tiger, jag äter ett av mina ögon. De smakar verkligen sött. Vill du smaka lite?"

"Ja!" sa tigern och sträckte ut tassens för att ta en bit. Det var så sött att han ville ha mer.

"Smakar det gott, farbror Tiger?" frågade kaninen.

"Det smakar väldigt gott. Var snäll och ge mig mer", svarade tigern för det smakade verkligen fantastiskt gott.

"Farbror Tiger. Jag har redan gett dig mitt vänstra öga. Du kan inte få mitt högra öga för då kan jag inte hitta mat i framtiden", sa kaninen med sitt vänstra öga slutet.

"Det har du rätt i. Vad ska jag göra för att få söta ögon? Du är den smarta av oss, så tala om det för mig", bad tigern och slickade sig om läpparna med sin långa, röda tunga för att få i sig det sista av det söta som fanns kvar där.

"Jag har en idé, farbror Tiger, men lova att inte bli arg om jag säger det till dig. Lovar du det?" sa kaninen.

"Säg det först, annars kan jag inte lova", sa tigern.

"Ja, alltså, farbror Tiger. Min idé är ... varför provar du inte ett av dina egna ögon?" sa kaninen.

"Hur vågar du säga det! Du vet att jag blir blind!" sa tigern.

"Nej, nej ... Naturligtvis inte. Jag menar bara att om jag inte kan se kan jag inte visa dig. Jag kan bli som din promenadkäpp och visa vägen", svarade kaninen.

"Det har du rätt i. Låt mig tänka en stund", sa tigern.

"Farbror Tiger, jag är villig att visa dig vägen så länge du behöver mig. På mjuka stigar säger jag åt dig att gå snabbare och på steniga stigar säger jag åt dig att sakta ned",

sa kaninen och hoppades att tigern skulle acceptera hans förslag. Tigern verkade vara förlorad i sina tankar och var tyst. Kaninen var rädd för att han skulle vägra, så han låtsades att han fortfarande hade en liten bit kvar av sitt vänstra öga och gav tigern en liten bit frukt till åt tigern.

Tigern kunde inte behärska sig och sa: "Då så, trofasta kanin, gröp ut mitt vänstra öga först." Kaninen tryckte omedelbart ut tigerns vänstra öga och gav honom små bitar av frukten att äta, vilket fick tigern att tigga om mer. Sedan bad han kaninen att gröpa ut hans andra öga. Utan tillstymmelse till medlidande, pressade kaninen ut det högra ögat också, och gjorde honom blind. Sedan gav han honom hans riktiga öga att äta.

När tigern smakade på det, räckte han ut tungan av avsky och skrek: "Vad är det här? Man spy ju!" Men det enda tigern hörde var kaninens skratt till svar.

"Det är klart att det smakar illa. Det är ditt riktiga öga. Var snäll och följ efter mig, dumma tiger. Nu går vi och fyller din mage som är som en stor håla där du stoppat in så många smådjur", sa kaninen segervisst. "Det här är ditt straff. Måtte du brinna i helvetet! Du är så dum. Har du aldrig ätit förut? Du borde veta att ett öga inte är så sött som det jag gav dig. Ha, ha ...". Kaninens ord gjorde tigern arg och irriterad, men han kunde inte göra något utan sina ögon utom att banna sig själv för sin åsnelika dumhet.

På den smala stig som de gick fick tigern lida tillräckligt mycket för att rena sina syndiga gärningar. Kaninen sa till tigern att gå långsammare när de gick på mjuka ställen och bad honom snabba på när de gick genom svårforcerade områden. Tigern kunde gå rakt in i ett stenblock vid sidan av stigen och oväntat skada huvudet. Ibland fastnade hans fötter i stenar och han snubblade och föll. Snart var ingen del av hans pälsbeklädda kropp oskadd. Blod droppade ur hans sår och lämnade ett spår där han gick fram. Det enda han kunde tänka på var att utan det minsta medlidande döda smådjur för att få mat. Han var deprimerad. "Vem kunde förstålla sig att jag skulle låta mig luras av en liten kanin?" tänkte han.

Kaninen kände inget medlidande för han tyckte att det var rätt åt tigern att få sitt straff. Så är det när man är dum. Tigern gick faktiskt med kaninen självmant, och fortsatte att lita

på honom. Kaninen lät sig inte röras av tigerns lidande utan var ännu inte nöjd med vad han redan gjort mot tigern.

Till slut kom de fram till ett högt berg där de kunde vila. Kaninen tände en eld och sa åt tigern att sitta bredvid den nära klippkanten. När lågorna blev större puffade kaninen elden närmare tigern: "Farbror Tiger, var snäll och flytta på dig lite annars bränner du dig." Tigern gjorde vad han sa utan att tveka. Den stroppiga tigern var nu helt i kaninens våld. Kaninens hämndlystna hjärta brann som en flammande eld och han sa igen medan han sköt den flammande elden ännu närmare: "Farbror Tiger, flytta dig litet bakåt, annars bränner du dig på elden."

Tigern flyttade sig bakåt och störtade nedför berget. Som tur var fick han tag i ett träd med hjälp av sitt stora gap och föll inte hela vägen ned till botten. Istället blev han hängande och svängde fram och tillbaka i trädet.

Kaninen tänkte ut en bra plan och skrek: "Farbror Tiger, om du är son till en god far, säg "ah", men om du är son till en dålig far kan du bara säga, "mm". Överallt ekade det.

Den dumma tigern sa "ah", öppnade sin mun, förlorade taget om trädet och föll ned till marken och dog. Kaninen hoppade iväg till sina vänner för att berätta den största nyhet de någonsin hört. Kaninerna firade tigerns död, medan tigern plågades i helvetet för vad han gjort under sin livstid.

Där jag låg bredvid farmor suckade jag nöjt över den dumma tigern. Farmor sa: "Kondro, gör inte elaka saker i ditt liv, det straffar sig alltid. Det kommer du aldrig ifrån. Om det inte händer i det här livet, så händer det i nästa liv."

BÖNER OM REGN

Bondbyar är beroende av regn för att kunna vattna åkrarna och klara livets mödor. Vår by var inget undantag. Efter att fälten hade plogats längtade vi efter regn. I hopp om att få en riklig skörd slutade byborna leta efter medicinalväxter under nästan tre år och struntade i den extra inkomst de kunde få genom örterna. Det gjorde det i grunden av religiösa skäl. De trodde att bergsgudarna blev arga om de grävde efter medicinska rötter och att de då hindrade regnet att falla. Om vi får dåliga skördar har vi inget att leva på. Vi har inga jakar att sälja, vilket också gäller nomaderna. Även om vi inte tjänar pengar på skörden, så ger den oss mat. Att be om regn är det första vi gör när det blir torka.

Hjortar äter också av spannmålet och skadar skörden, men vi dödar dem inte för vi tror att de tillhör Danghi-bergets gud. Om vi förargar bergets gud genom att döda eller störa hans heliga boskap så sänder han hagelstormar för att förstöra skörden. Dessutom får folk i området sjukdomar och deras boskap kommer att dö. Det är skälet till att vi tar hand om hjortarna snarare än dödar dem hur mycket de än skadar våra skördar. Vi försökte bygga stängsel runt fälten istället för att slänga stenar och lerklumpar efter hjortarna, men det är inte till någon större hjälp.

En gång var vädret ovanligt varmt vilket gjorde bönderna bekymrade och oroliga. Om vi slösade bort den minsta nypa *tsampa* bannade oss de äldre: "Ät damm istället för *tsampa* om du behöver mer att slösa bort." Byborna utförde en mängd religiösa ceremonier för att beveka gudarna att sända regn. Alla kvinnor gick till den heliga floden för att be till vattenguden. Bara kvinnor gick. Det var skamligt för män att gå dit.

Vattengudar från skilda åar gifter sig och skiljer sig sedan för var och en har sin egen del av floden som de måste skydda från att torka ut. Varje gudinna saknar sin man, men han besöker aldrig sina hustrur. Det förbittrar gudinnorna så mycket

eftersom de känner sig orättvist behandlade vilket leder till att de börjar bete sig obetänksamt. Men trots deras eviga ilska gråter gudinnorna aldrig för att visa att de längtar efter sina män. I stället låtsas de vara lyckliga. Det är därför det blir torka. Det är också därför som kvinnorna går till heliga floder och sjöar. De går dit för att ge sexuell tillfredsställelse till gudinnan, så att det ger henne en känsla av att hon är med sina älskade. Om kvinnorna uttrycker sig tillräckligt väl faller gudinnan sina tårar och det börjar regna. Men det är svårt att få gudinnan att reagera. Även om hon är rörd är det inte säkert att hon gråter. Det spelar ingen roll hur värtalig en man är, det är bara kvinnor som kan säga de rätta sakerna för att uppväcka gudinnans sexuella känslor. Det är en av metoderna att få regn för att få säden att bli högre. Men den här metoden räcker inte långt för vattengudinnan saknar sin man igen och slutar fälla tårar.

En gång samlades byborna och bestämde sig för att be en vördad lama ge oss råd om hur vi skulle kunna få vattengudarna att ge regn. Vi gjorde som laman sa för att få regn. Vårt byöverhuvud deklarerade att en regel gällde en viss dag. Alla skulle stanna hemma och vara redo att delta. Han gick till och med till grundskolan och bad lärarna ge eleverna tillstånd att vara borta från skolan den dagen.

Alla unga bybor blev ombedda att gå till det lokala klostret och låna två typer av buddhistiska texter: Kanjur (de kanoniska texter som består av Buddhas undervisning och rättesnören) och Tanjur (en samling på 225 volymer av kommentarerna till Buddhas läror). Landsborna trodde att dessa två skriftsamlingar inte skulle öppnas och läsas för att det kunde göra människor galna. Vi bar dem från klostret till byn på våra axlar.

Alla bybor samlades och gick runt byn medan de bar på Kanjur och Tanjur, och sjöng högt *mani* tillsammans. Gråskäggiga gamlingar kom också med sina käppar för att stöda sina vacklande steg. Denna syn uppmuntrade oss att sjunga ändå högre. Detta sätt att be om regn den dagen fungerade. Senare på eftermiddagen tornade en svart vägg av moln upp sig i mitten av himlen som verkade vara full regn. Snart stod regnet som spön i backen och vi hann inte ens gå hem utan blev genomsura.

Efter det regnade det varannan eller var tredje dag,

antingen korta skurar eller ett ständigt duggande. Fälten hade tillräckligt med vatten och säden växte.

"En f.d. källa i byn."

SKÖRD

Bybornas liv hänger på regn. Den rätta mängden regn ger rikliga skördar medan lite regn leder till motsatsen och byborna får gå hungriga. Jordbruk innebär att ploga, gödsla, så, bevattna, tröska och skörda. Även om dessa sysslor är desamma idag som förr i tiden, så har skörden förändrats mycket under de senaste tio åren. Far säger att skördarbetet förr var mycket ansträngande.

Förr i tiden startade skörden med vissa förberedelser. Våra fält ligger en eller två kilometer från byn. Byborna kunde inte äta lunch hemma utan de fick ta med sig mat till fälten. Folk från andra byar hjälpte oss med skörden, och vi hjälpte dem när de skördade. Innan skördedagen stannade kvinnorna hemma och bakade bröd och förberedde *tsampa*, ost och smör. De gjorde också i ordning rep, sadlar och liar. Männen och pojkarna gick till sommarbetet och hämtade hästarna, mulorna och de oxarna, som behövdes för skörden och att bära kornet. Det var svårt att fånga dem eftersom de hade varit fria hela sommaren och var starka och energiska. Hästarna var särskilt svåra att fånga. Byborna band djuren ett och ett och arbetade tillsammans för samla ihop dem och knyta ledband i deras nosar med nosringar.

På skördemorgonen gick alla familjer till sina fält före gryningen. Några familjer skördade på natten om det var tillräckligt månljust för att se gränserna mellan fälten tydligt, men det var många som skar sig i fingret på de skarpa klingorna när de skördade på natten. Alla delade en känsla av att det var bråttom. Man brukade skämta att "om du får halm i ögat under skörden, är du tillräckligt avslappad för att be någon om hjälp att ta ut det?" Det betydde att folk var så stressade att de inte ens hade tid att sköta det mest grundläggande med sina egna kroppar. De hade inte tid att småprata med sina vänner. Varje familjemedlem gjorde sin del. Barnen lastade på kornet på djuren för att bära hem det och de vuxna skördade. Vår by hade större fält än andra byar, så vi behövde minst tre dagar för att

skörda. Vi delade upp fälten i den lägre delen, mittdelen och den övre delen. Den övre delen låg runt vår by, vilket gjorde det lätt att skörda. Byborna samlades och diskuterade exakt när de skulle börja skörda. Innan dess var det förbjudet att sätta igång. Om man gjorde det fick man böta tio kilo korn, vilket senare användes för att köpa saker till skördefesten för hela byn. Det fanns emellertid inga regler för när man måste avsluta skörden. I andra byar brukade folk inte diskutera när de skulle skörda. De hade sina fält nära sina hem och de bar hem kornet på axlarna.

Den lägre och mellersta delen av fälten av var svårare att skörda. Andra byar använde kärror för att köra hem kornet, men i vår by var stigen så brant och vägen för dålig, så man kunde bara transportera säden fyra, fem gånger om dagen. Efter bara en transport var både djuren och arbetarna utmattade. Skörden utförs vid den hetaste tiden på året – i slutet av juni. Ingen hade någon traktor till att transportera kornet. Folk arbetade utan dricksvatten, för det fanns inga bäckar i närheten, bara några leriga pölar som var för smutsiga att dricka ur. Under skörden var bönderna nedstämda. Deras läppar var torra och sprack i det varma vädret som om de hade någon hemsk sjukdom. Andra byar hade rent vatten i närheten av sina fält, så att de kunde dricka, och när de kände sig svettiga kunde de till och med ta ett bad.

Under skörden försökte alla skörda så mycket korn som möjligt. De sa i kör: "*Jow yo ho li jow ha*,"⁴⁴ för att uppmuntra sig själva att jobba hårt i ett sträck. Om det fanns någon gamling i femtioårsåldern som satt hemma så gjorde hon upp eld och kokade te och tog till fälten åt sina familjemedlemmar. Folk letade efter skuggiga platser att sätta sig på. Brödet som man hade gjort dagen innan var torrt och svårt att svälja för folks strupar var så torra.

Efter lunchen satte alla igång igen och skördade tills det var så mörkt att de inte kunde arbeta mer. På natten vaktade varje familj det korn som de ännu inte burit hem. Det varade i ungefär tre dagar. Så var det att skörda när jag var barn.

Nuförtiden är skörden lättare. År 2002 planterade man träd på de lägre och mellersta fälten. Den kinesiska premiärministern Zhu Rongji trodde att det skulle vara bättre för

⁴⁴ Ord utan betydelse.

bönderna att plantera träd än att odla säd. Bönderna fick ris och vetemjöl om de planterade skog på sina fält. En del bybor planterade gräs, men vår by planterade barrträd. Gräs- och skogsfrö fick vi av den centrala regeringen. Nuförtiden behöver vi bara skörda på de övre fälten. Dessutom har vi traktorer för att ta säden till det område där vi tröskar.

GODA VÄNNER?

Livet var svårt. Att vara god var inte lätt. Ibland hade man ingen aning om hur man skulle tillfredsställa sig själv och andra. Mitt problem var att jag hade sådant bra läshuvud. Min studief framgång kom plötsligt. Från att ha varit en dålig elev som inte kunde skriva '8' ordentligt, så blev jag en tagg i tassen på avundsjuka och svartsjuka elever som var angelägna om att dra ut den. När jag började bli bra i skolan fick jag färre vänner. Efter att min bäste vän, Dorji Tsering, hoppade av hade jag ingen riktig vän i hela skolan. Det kanske berodde på mig för alla elever hade vänner men inte jag. Jag var säker på att jag inte hade gjort något fel och kände mig diskriminerad.

Vår kinesiska lärare bad mig en gång att lära mig läxan utantill innan jag gick hem. Det fanns igen som väntade på mig för min bror hade redan gått ut skolan. Till och med mina vänner från byn var avundsjuka på mig och hade ingen lust att gå med mig, än mindre vänta på mig. Skolan var slut och mina klasskamrater och jag satt och läste läxorna högt i klassrummet. Jag kunde inte lära mig den för det var ett sådant oväsen i klassrummet. Jag frågade min lärarinna på min dåliga kinesiska (Jag kunde läsa och skriva kinesiska bra, men jag hade problem att prata): "Fröken, kan jag få gå ut och lära mig läxan utantill? Det är sådant oväsen så jag kan inte koncentrera mig." Det var vad jag hade tänkt säga, men jag var inte säker om jag hade sagt det rätt.

Det gick hon med på så jag gick ut och satte mig under en poppel och försökte koncentrera mig på boken. Efter ett tag kom nästan alla mina klasskamrater ut också. Jag kunde inte göra annat än att dra ut två sidor ut min anteckningsbok, rulla ihop dem och stoppa dem i öronen

När solen nästan vinkat adjö, kände jag plötsligt en darrning i hjärtat. Om mörkrets gardin drogs över den blå himlen, hur skulle jag kunna ta mig hem? Sådana tankar fick mig att försöka lära mig läxan utantill så fort som möjligt.

Tyvär kom två av mina så kallade vänner och sa att de inte tänkte göra uppgiften. De var rädda att om jag lärde mig texten, så skulle lärarinnan inte låta dem gå hem förrän de hade lärt sig den. Men om ingen av oss lyckades lära sig den utantill skulle lärarinnan säkert låta oss gå.

"Kompis Kondro, jobba inte så hårt. Låt oss gå emot vår lärare. Om vi säger att vi inte kan, vad ska hon göra? Ingenting. Eller hur? Ta det lugnt, stressa inte ihjäl dig hela tiden för att göra allting som läraren kräver av dig", sa en av dem.

"Om jag inte lär mig det, kan jag inte gå hem tidigt och sedan blir det mörkt. Jag är rädd för att gå ensam i mörkret", sa jag och tänkte på alla spökhistorier som de berättade i vår by.

"Det gör ingenting. Hon kommer inte hålla kvar oss till det blir sent. Lita på oss", sa en annan, och snurrade böckerna i handen.

"Nej, det är fråga om att hon litar på oss. Snälla kompisar, låt mig vara ifred. Vi försöker lära oss läxan allihop", sa jag hövligt. De sa ingenting utan gick bara mot vårt klassrum.

Sedan kom lärarinnan och frågade oroligt: "Kondro, kan du läsa upp den nu?" Jag var inte säker för om jag blev nervös skulle jag säkert glömma bort allt jag hade lärt mig.

Jag sa blygt: "Frökan, jag ska försöka". Jag gav boken till lärarinnan och försökte läsa upp läxan utantill. Till min förvåning läste jag upp den perfekt utan att glömma ett enda ord.

"Jättebra! Fortsätt att plugga så hårt. Du börjar bli riktigt duktig", sa lärarinnan och visade tummen upp för att demonstrera att hon tyckte att jag var bra.

"Kondro Tsering läste upp läxan. Han kan gå hem. Finns det någon till som vill försöka?" frågade lärarinnan de muttrande eleverna runt om henne. De hängde med huvudet, vilket var ett tecken på att de inte var klara ännu. "Då får ni fortsätta", sa lärarinnan. När vi gick hem stirrade alla hånfullt på mig, vilket gjorde mig osäker.

Jag gick fram till mina två "vänner" och sa: "Hej då, kompisar, lycka till! Vi ses imorgon." De reagerade inte som jag hade väntat mig. Det var sura och tittade inte ens på mig. De sa ingenting. Jag kunde inte göra någonting utan gick hem uppför den branta stigen. När jag kommit halvvägs kom pappa emot

mig för att hämta mig vilket genast gjorde mig mycket gladare.

"Åh, min käre son, var du rädd? Jag var orolig för dig så jag gick och hämtade dig", sa far och tog min skolväska över axeln

"Nej, pappa. Jag var först av alla elever med att läsa upp läxan", sa jag stolt.

"Det var bra, min pojke. Jag är så glad för att du inte gör mig besviken", sa far. "Vad sa din lärarinna?"

"Hon berömde mig och sa att jag blivit mycket duktigare", sa jag och höll i hans hand, så att han kunde dra mig uppför stigen och göra det lättare för mig att gå.

"Bra gjort". Gör vad lärarna säger för de är nästan som föräldrar. Om du pluggar hårt så har du chans att fortsätta till universitetet", sa far.

"Pappa, varför kan inte min bror fortsätta i skolan?" frågade jag.

"Därför att han inte pluggar lika hårt som du", svarade pappa.

"Det är många elever som inte pluggar hårt, men de går i alla fall i skolan. Alla vet att min bror inte är så bra på matte", sa jag.

"Det stämmer, men han behövs också hemma för att arbeta med Gaga. Om det bara finns en i familjen som tjänar pengar blir det svårt att klara sig. Dina bröder stannar hemma och tar hand om familjen", sa far.

"Men hur är det med min svägerska", frågade jag nyfiket.

"Precis som i andra familjer är hon hustru till dina båda bröder. Hon måste stanna hemma och sköta hushållet medan dina bröder är ute och tjänar pengar till familjen så att vi kan betala din skolavgift", svarade far.

"Jaha, jag förstår. Men pappa, varför kan inte min bror skaffa sig en egen fru?" frågade jag.

"Det är bra att dela på en fru enligt våra traditioner. Men du kan skaffa dig en egen fru i framtiden", sa far allvarligt.

Jag fnittrade blygt.

"Men du måste komma ihåg att hjälpa dina bröder att få ett arbete när du har fått ett", sa far. De försörjer dig nu, och du är deras framtida försörjning", sa far.

"Det är klart, pappa", sa jag allvarligt och småsprang

efter far.

Nästa morgon när jag gick till skolan vägrade mina två vänner att prata med mig. Senare fick jag veta att de hade lovat att aldrig mer prata med mig. Utan att göra något hade jag förlorat två "vänner". Jag var inte säker på att förlora två "vänner" var så farligt.

Hallon i vår by.

TELEVISIONEN KOMMER IN I MITT LIV

Historierna om kung Gesar förlorade sin fascinerande glans. Jag bad inte längre farmor berätta historierna om honom. Jag lyssnade inte ens om hon berättade dem för mig. Det finns ett ordspråk som lyder: "Om du har tråkigt och ingenting att göra, läs historierna om kung Gesar för att döda tristessen." Det hjältemodiga eposet var inte längre imponerande, och Onkel Denba var inte längre en beundransvärd, smart myglare. Televisionen ersatte dem och gamla skatter blev dagens skräp.

En rik man från en annan by tog med sina videofilmer för att tjäna pengar och säd på att visa dem. Det fanns ingen elektricitet i byn, så han köpte en generator. Vi fick betala en stor skål säd eller en *yuan* för att se filmen. Från det ögonblicket var vi fast i filmens värld.

På den tiden hände det att barn smet hemifrån för att titta på film varje kväll utan att betala. Filmerna var alltid på kinesiska och för det mesta var det karatefilmer från Hongkong. Vi fick skriva ned våra namn på en lista som ägaren använde för att samla in pengar från våra hem nästa dag. På det sättet kunde vår familj inte vägra att betala. Ibland kom far och släpande hem mig mitt i filmen, vilket var väldigt pinsamt.

Efter att en lokal kraftanläggning byggts köpte många familjer TV-apparater och slutade berätta historier om Gesar som underhållning. Byborna var nyfikna på nya saker och var mycket intresserade av TV. De hade bara hört talas om det förut och ingen förutsåg att det skulle innebära så stora förändringar när den kom. Kvinnorna gick i grupper och samlade ved tidigt på morgonen. Innan TV:n kom pratade de sällan med varandra för de var upptagna med att recitera mantror och ville inte bli störda. Men efter att TV:n kommit till vår bry, diskuterade de filmerna de sett kvällen innan eller TV-serier om Apkungen. Alla kvinnor ville dela med sig av sina tankar om vad de sett.

Min svägerska lade märke till det. En dag sa hon: "Vi har förändrats. Nu skäms vi om vi inte har något att säga om en film eller TV-serierna."

"Aphuvudet är så smart, men den dumma lama Tang reciterade magiska formler för att spänna hans huvudring hårdare, vilket gjorde att han fick ont varje gång han drev ut en ande ..."

"Grisen är så rolig. Han är så dum ..."

"Ja, den där munken är den som verkar vara mest hederlig. I filmen sa de att om de åt av hans kött skulle de behålla sin ungdom för evigt och aldrig bli gamla ...".

De tillbringade sina före detta böne-morgnar på ett nytt och underhållande sätt. Vi såg dem inte längre recitera mantror medan de rullade sina radband.

De äldre pratade också om TV. De trodde att varje handling och händelse som de såg i den magiska lådan var verkliga. Innan TV kom, talade de om sina forna handlingar med respekt och med en känsla för att det som varit hade varit bäst. Senare samlades de sällan och om de gjorde det handlade samtalet mest om vad de sett på TV. Deras liv verkade plötsligt ha fyllts av glada skratt.

"Jämfört med de kinesiska skådespelarna är vår kung Gesar inte värd ett dugg. Han kan inte karate, han har ingen pistol heller ..." sa en gammal man och lade sin bönekvarn bredvid sig.

"Mitt barnbarn talade om vad en av skådespelarna heter, Cheng Long (Jacky Chan). Han är otrolig. Vi har slösat bort våra liv. Att titta på TV är mycket roligare än att berätta tråkiga, gamla historier", sa en annan.

"Är inte den där mannen med aphuvud fantastisk? Han kan flyga och känna igen andar med sina gyllene ögon ..." inflikade en annan gammal man.

"Varför säger de sådana saker om kung Gesar, pappa? Farmor berättade att han också kan flyga och driva ut onda andar. Han behöver ingen pistol, för han har sin pilbåge och sina pilar att skjuta med", sa jag till far. "De vet inte vad filmerna försöker lära oss, de säger bara att de är bättre än kung Gesar. Tycker du inte att det är löjligt?" sa jag. Jag tittade på karatefilmer och blev underhållen av att se människor döda och skada varandra. Men jag blev upprörd över vad de sa om kung

Gesar, för han var min favorit.

"Min pojke, vi vet inte varför de är kritiska mot kung Gesar. Det spelar ingen roll för oss, eller hur?" sa far och satte på TV:n för att se sin favoritserie, "Resa till väst".

När jag såg hur skådespelarna klädde sig började jag få konstiga idéer om mina varma tibetanska stövlar. Jag började också tycka att de såg underliga ut. Från det ögonblicket skämdes jag över att ha på mig dem. Varje gång far sa åt mig att sätta på mig dem tänkte jag ut någon undanflykt för att inte ha dem. Jag var inte längre rädd för att bli kall om fötterna och jag brydde mig inte om ifall jag var tvungen att stampa med fötterna för att bli varm om fötterna. Att ha på sig tibetanska stövlar var numera pinsamt. Från den tiden sa jag adjö till mina speciella tibetanska stövlar, som folk sällan hade på sig utom vid bröllop då brudgummen bar dem enligt traditionen. Förändringarna kom varje sekund, och jag var inte samma pojke som jag varit.

När TV:n spred sig överallt var jag inte längre intresserad av kung Gesar-historier. När jag satt tillsammans med farmor i solen berättade jag hellre om en film än bad henne berätta sina historier som hon gjort förr.

"Kondro, vad är det för vits att titta på alla de där filmerna hela tiden? Filmerna ger dig vare sig mat eller kläder. Det enda man ser är att folk dödar och skadar varandra", sa farmor och mumlade *mani*-mantran. Hon bad viskande: "Välsigna de tre juvelerna. Må alla levande varelser ha ett underbart liv, må alla återfödvas och få ett lyckligt kommande liv." Då hade jag inget val annat än att tvinga mig till lyssna på någon av farmors "tråkiga" historier i stället för att gå och titta på något intressant TV-program.

Vi barn lekte inte längre mamma, pappa, barn i skogen. Vi spelade upp vad vi hade sett i filmerna. Vi låtsades att vi kunde kampsport. Under sådana lekar var det svårt att undvika näsblod och yttre skador. Närheten mellan byborna minskade för de satt bara och tittade på TV, när de var lediga i stället för att komma ut och småprata med folk som de gjort tidigare.

Särskilt på Losar, det tibetanska nyåret, gick ingen ut för att prata med de andra. Alla stannade hemma och tittade på TV. Vi barn brukade vara ute och leka med varandra, men det år TV och videospelare kom lekte inga barn ute. Fattiga familjer lånade

pengar av de rika så att de kunde köpa TV-apparater, för deras barn bad dem att skaffa TV. Nästan varje familje had en TV och det medförde avgörande förändringar som vi ännu var omedvetna om.

Byns beskyddande vind-hjul står framför ingången till byn. Byborna tror att det hjälper till att skydda byn när det snurrar.

SPÖKHISTORIER

Vi är säkra på att det finns spöken. Folk har sett spöken och blivit jagade av dem. Dessa spöken är emellertid annorlunda än spökena i "Resa till väst."

Skrämd av spöken

En bykvinna som heter Dugar berättade en gång för oss att hon hade blivit fångad av spöken. Efteråt var vi så rädda att vi inte ens vågade gå ut på dagen. Det hände när solen nästan gömt sig bakom Västerberget just när vi drev hem boskapen till byn. Solskenet är inte starkt då; byborna kallar skymningen för "tiden för spökenas solsken". Spöken visar sig när mörkret kommer och natten närmar sig. All boskap hade kommit hem utom Dugars ko, så hon gick och letade efter den i skogen ovanför byn. Hon gick runt överallt men kunde inte finna den. Till hennes förvåning hörde hon någon ropa hennes namn djupt inifrån skogen. Hon gick mot ljudet, men ju längre hon gick desto längre bort hördes ljudet. Hon hade just bestämt sig för att vända om när hon hörde en osynlig person prata i närheten.

Åh, tre juveler! Hon insåg att det var ett spöke, vilket var en skrämmande insikt, men då var det försent. Osynliga spöken tog fast henne i axlarna och började leda bort henne. Till hennes förvåning stoppade de jord i munnen på henne och sa: "Det här är *tsampa*, ät upp det. Vi måste ta väl hand om henne annars blir hennes familj arg när vi lämnar tillbaka henne." Det verkade som de var vänliga. De gav henne bark och sa: "Det här är bröd. Ät upp det. Då blir du inte hungrig." Konstigt nog förstod Dugar vad spökena sa, men hon kunde inte svara. Det verkade som det var många spöken som gick med henne. De småpratade och var fulla i skratt. De gick så snabbt att hon nästan inte hann med dem. När hon kom efter drog de henne hårt.

Det verkade som de var vänliga. De gav henne bark och

sa: "Det här är bröd. Ät upp det. Då blir du inte hungrig."

Konstigt nog förstod Dugar vad spökena sa, men hon kunde inte svara. Det verkade som det var många spöken som gick med henne. De småpratade och var fulla i skratt. De gick så snabbt att hon nästan inte hann med dem. När hon kom efter drog de henne hårt. Farmor berättade en gång för mig att om spöken fångar en, så kan man gå var som helst, till och med genom väggar. De släpar en hårt efter sig.

När det var fullständigt mörkt och Dugar inte hade kommit hem bad hennes oroliga man några bybor att hjälpa honom och gå ut och leta efter henne. Då förstod de äldre att hon antagligen blivit tagen av spöken och föreslog att man skulle skrika hennes namn så högt som möjligt för att skrämma bort spökena. De äldre stannade hemma och reciterade mantror och bad till Buddha att släppa fri henne från spökena. Ungdomar gick ut i skogen och ropade hennes namn. Det skrämde bort spökena, som sa til varandra: "Det är folk här som är efter henne. Låt oss lämna henne här så det inte blir bråk."

Efter att Dugar hade släppts återfick hon medvetandet och svarade på bybornas skrik. När de fann henne berättade hon allt. Men när hon kom hem svimmade hon så fort hon såg ljus.

Byborna lade en *thangka* på hennes huvud och brände ett stycke tyg från en helig lamas klädsel för att väcka henne. Till vår förvåning kunde hon inte tala när hon vaknade. Hon kunde inte ens öppna sin mun mer än en springa. De äldre säger att om spöken har en under en eller två dagar så förlorar man talförmågan för livet. Lyckligtvis blev Dugar emellertid bättre och till slut var hon sig själv igen. Hon hade verkligen tur. I en annan by blev en kvinna också tagen av spöken, men hon dog två dagar efter att hon blivit släppt.

Jag fick höra många spökhistorier i mina hemtrakter och en av mina kusiner berättade den här historien som han själv upplevt.

Död mans träd

När jag började gå hem efter att ha varit och handlat i huvudstaden i vår kommun var det sent och mycket mörkt. Jag gick snabbt och hoppades hinna hem fort för att mina föräldrar inte skulle bli oroliga.

Utmed vägen till vår by finns det en poppel som en nyligen avliden man planterade. När vi kommer fram till trädet brukar vi vanligen ta rast där eftersom det är halva vägen hem.

Jag hörde ljudet av en fågel som flög iväg från trädet. Jag tyckte synd om fågeln för det är dålig karma att skrämma en fågel på natten. Jag mumlade viskande den sexstaviga mantran och reste mig för att gå hem. Plötsligt såg jag mannen som hade planterat poppeln stå där. Jag blev skräckslagen och vartenda hår på min kropp reste sig rakt upp. När jag försökte börja springa tog någon tag i min axel. Det var omöjligt att röra sig. Jag var stel av skräck. När jag kastade en blick över axeln fanns ingen där. Jag ville skrika men det kom inte ett ljud ur munnen. Mina ben var som bly.

Jag försäkrade mig om att min rygg var täckt⁴⁵ men jag hade fortfarande känslan av att jag drogs bakåt. Jag kämpade framåt så mycket jag kunde. Spöket som förföljde mig viskade till mig men jag förstod inte vad det viskade. Jag hörde en kvinna och barn skrika. Det verkade som de gick bredvid mig men jag kunde inte se dem. Jag var för rädd att recitera ur skrifterna för att skrämma bort dem. Jag kunde inte ens mumla *mani* det ögonblicket för jag var så rädd. Spöket visslade medan han kastade småsten och jord på mig. Till slut blev jag av med honom. När jag såg byn skällde en hund och spöket slutade förfölja mig. Sedan kände jag mig bättre och det kändes inte som om någon drog mig bakåt längre.

Fånga spöken. Efter att ha hört den här historien var vi rädda för att gå förbi poppeln på vägen till och från skolan. De äldre var också oroliga och beslöt att be en lama driva bort anden så att vi kunde få leva i frid. Laman gjorde en lista över varje död person som han trodde fortfarande befann sig i stadiet mellan död och återfödelse. Han kände alla som dött i vår by vilket gjorde att vi trodde på och respekterade honom ännu mer. Det gjorde oss mycket glada att mors namn inte fanns med på listan. Laman och munkarna som var med honom reciterade skrifterna i nästan fyra dagar som förberedelse till kampen mot

⁴⁵ Ett spökes rygg är ihålig, vilket gör att man måste täcka ryggen när man jagas av ett spöke. Annars kommer spöket försöka ta ens rygg för att fylla ut sin egen ihållighet.

de onda andarna. Den femte dagen samlade laman alla bybor i ett hus där han reciterade ur skrifterna. Det spelade ingen roll hur gammal man var. Alla förväntades komma – även småbarn. Byborna blev tillsagda att lämna sina dörrar olåsta och öppna.

Laman valde ut sju personer som var födda under de mest vilda djur-åren, t.ex. drakåret och tigeråret. De blev tillsagda att springa med en munk som bar en stor lädersäck och hade järnkedjor lindade löst om sig. Laman sa åt dem åt vilket håll de skulle springa. De sju bar speciella redskap. Var höll korta träkäppar i ena handen och ett halvbränt stycke ved i den andra. Vart han än sprang skulle han markera var käpparna vidrörde marken. En annan man höll en stor hammare och ett svärd för att skrämma spöken. Det var inte en lätt uppgift för de måste springa mycket.

Laman reciterade inne i huset med ett argsinnt uttryck i ansiktet. Han sa åt dem att springa till varje plats som spökena gömde sig på. Återigen bad han dem att springa till vissa hus utan att någon sagt det till laman. Till exempel kunde han säga vilken slags hund familjen hade och antalet och färgen på deras boskap. Han hade alltid rätt. Andra bybor satt kvar i sina hus och visslade så högt de kunde och lurade in spökena och gjorde dem därmed till spökhus.

Till slut hade alla spöken fångats i den stora lädersäcken. När löparna hade återvänt till laman öppnade de lädersäcken för att han skulle kunna undersöka den, men vi var blinda för vad han än såg. Inuti säcken låg trästycken med svarta streck målade på dem. Laman reciterade över dem varje gång männen sprang iväg och kom tillbaka. De fortsatte att springa fram och tillbaka på det här sättet en ganska lång tid.

Många kvinnor blev hysteriska och blev så starka att inte ens andra unga bybor inte kunde hålla fast dem. De skrek ursinnigt och drog sina hår. Många unga släpade dem till laman. Han behövde bara slå till dem i ryggen med sin knytnäve så lugnade de ner sig. Vad otroligt det var! Till slut sa laman: "Bra gjort. De har fångat alla spöken." Först då kunde han och löparna vila sig och ta något att dricka. Sedan återvände alla till sina hem som blivit stökiga av alla människor som sprungit runt i dem.

Nästa dag sa laman att han skulle begrava spökena i en grop, men det var inte ett bra sätt, för spökena brukade jämra

sig i flera år och vi ville inte höra det. Därför bestämde han sig för att bränna upp dem. Han brände upp de trästycken som legat i säcken.

Efter det såg ingen något spöke. Det fanns inte ens ett rykte om något spöke. Vi var tacksamma över att laman hade hjälpt oss. Vi skolbarn gick sedan till och från skolan utan att vara rädda.

NÄR JAG BÖRJADE PÅ HÖGSTADIET

Jag fick min examen från lågstadiet. När vi tog inträdesexamen till mellanstadiet kunde vi inte skriva en ordentlig uppsats på tibetanska, för vi hade inte börja läsa tibetanska förrän i årskurs fyra. Vår tibetanska lärare skrev uppsatser åt oss i våra examenspapper medan skrivningsvakten var ute. Jag lärde mig inte mycket i den lokala lågstadieskolan. Men genom de tre juvelernas välsignelse klarade jag mig och kunde börja i mellanstadiet.

Den lokala mellanstadieskolan låg långt borta. Jag kunde bara komma hem under veckosluten. Det var första gången jag fick sova ensam för fram till dess hade jag alltid sovmit med pappa. Sovsalen var bättre än i vår lågstadieskola. Taket läckte inte när det regnade eller när snön smälte. Men jag hade svår hemlängtan vilket jag aldrig upplevt tidigare. Eftersom vi inte kunde åka hem förrän på lördagen köpte vi egen mat och våra föräldrar gav oss ved till matlagning. Skolan hade ingen matsal, så vi lagade själva mat. Skolan var väldigt liten och det fanns bara tre klasser: årskurs ett, två och tre.

De nya eleverna var yngst och vi vågade inte lyfta våra huvuden av rädsla för att bli slagna. Fem av oss hade varit klasskamrater på lågstadiet, så vi bodde ihop i samma sovsal. Våra byar låg inte långt ifrån varandra och på så sätt var det lätt för våra föräldrar att ta dit ved en gång i månaden. Våra föräldrar var oroliga för oss och skickade oss så god mat som möjligt. De äldre eleverna var lata översittare. De kokade inte te för att göra *tsampa*. Istället kom de till vårt rum för att dricka te och göra *tsampa* varje morgon. Ibland hade vi inte tillräckligt med te för att göra *tsampa*. Vi vågade inte säga något för vi visste att de skulle ge oss stryk om vi klagade. Vi hade inte ens tillräckligt med mod för att skratta högt i vårt rum, än mindre att vägra dem te. Mycket olycka begravdes i våra sinnen.

En gång, innan vi visste bättre, pratade vi glatt med varandra, och vårt rum svämmade över av skratt. Plötsligt stormade en äldre elev in i vårt rum, pekade på var och en av

oss och skrek: "Håll tyst, småungar! Gör mig inte arg en gång till, för då kommer ni inte att få en trevlig tid här. Förstått? Bråka inte så här en gång till. Uppfattat?" Han var också den som alltid bad oss om te. Vi nickade alla och var mycket tystare efter det.

De äldre eleverna hade inte ved med sig utan tog den från vårt rum, vilket gjorde oss arga, men vi bet oss i tungan och höll tyst. Vi sa ingenting till våra föräldrar heller för de äldre eleverna sa att om vi gjorde det skulle de kasta oss i den närbelägna floden.

Vi kokade ris med stekt potatis till middag och ibland till lunch. Medan vi åt knackade många elever på dörren. Äldre elever kom in till oss och åt som om de vore våra rumskamrater. Vi lagade vad vi hade med oss hemifrån, men fick inte tillräckligt för att bli mätta. När de äldre eleverna var mätta och gick klagade vi över hur otrevliga de var, men vi sa aldrig något när de var i närheten.

När vi gick och la oss på kvällen tänkte jag alltid på min familj. Jag ville helst åka hem lika ofta som när jag gick på lågstadiet. En vecka verkade lika lång som ett helt år. När jag kom hem på veckoslutet ville jag inte åka tillbaka till skolan, vilket fick farmor att gråta. Jag gav mig motvilligt av. Hon gav mig pengar för att muta mig att fortsätta i skolan varje gång jag inte ville ge mig av till skolan. Eftersom jag hade vägrat att bli munk respekterade hon mitt val och uppmuntrade mig att studera hårt. När jag inte hade lust att åka till skolan var hon den första att försöka få mig hålla uppe modet.

Alla skolböcker var på tibetanska på mellanstadiet utom i kinesiska språket och politik. Det gjorde det svårt för oss att hänga med elever som hade läst tibetanska längre än vi hade.

Det fanns över sextio elever i vår skola och bara tio av dem var flickor. I början var det tre flickor i vår klass, men efter en termin lät deras föräldrar dem sluta. Istället tvingade de dem att gifta sig och tjäna pengar på att gräva upp medicinska örter eller arbeta på byggarbetsplatser. Flickor verkade vara födda för att tjäna sina familjer och sedan gifta sig med de män som deras föräldrar valde åt dem. Det var skälet till att det inte var några flickor som tog examen i vår klass.

Vi hade också problem att få taxi när vi skulle åka hem på veckosluten. Vi gjorde slut på alla våra pengar under veckan

och hade inte ett öre i slutet av veckan, så vi måste gå hem. Vi gömde oss för taxibilarna, för vi skämdes för att vi inte hade pengar att betala. Så fort vi hörde en bil sprang vi och gömde oss bakom stora träd vid vägen.

Under tiden i mellanstadiet gick Tjobajo och badade i en flod i närheten av skolan. Eftersom han inte kunde simma bra drunknade han. Det var en hårt slag som nästan slog omkull mig. Jag tyckte inte att livet var värt att leva. På vägen till skolan låg jag i gräset bredvid vägen och stirrade upp i himlen. Mina ögon var fulla av tårar som gjorde den vackra sommardagen dimmig. Det fanns bara blå himmel ovanför huvudet. Jag längtade fruktansvärt efter min bror. Varje natt fastnade mina kinder i kudden av alla tårar. Att gråta ensam i mitt trista sovrum där jag och min bror en gång sovit tillsammans och glatt berättat våra favorithistorier för varandra blev en vana. Min filt var min enda vän. Jag övervägde att ta livet av mig. Men att se min fars kropp, tärd av sorg varje dag gjorde att jag gav upp min dumma idé. Jag ville inte orsaka honom mer lidande. Jag kunde bara inte vara så självisk. Det skulle förvärra situationen ytterligare. För alla jag älskade och för alla som älskade mig var jag tvungen att göra mitt bästa för att klara av vad de än önskade av mig. Jag låtsades att inte vara ledsen när jag var med far och var inte längre bara en lipande pojke. Jag började tänka på andra. Mors och min brors död fick mig att inse hur viktigt mitt eget liv var. Det fanns ingen andra chans. Jag fortsatte i skolan som mor hade velat. Med en klump av sorg i mitt hjärta kunde jag inte göra annat än att studera.

UTAN VATTEN

Vatten var ett stort problem för oss, särskilt på vintern. Det var ett skäl till att andra skrattade åt oss. De sa att vi inte hade tillräckligt med vatten för att dricka och att tvätta ansiktet. Ingen försökte någonsin hjälpa oss att lösa problemet förrän år 2005, då den lokala regeringen fick pengar från länet för att konstruera ett vattenledningssystem, som ledde vatten till vår by från ett högt berg nära våra sommarbeten, och vår by bidrog med arbetskraft för att färdigställa det.

Innan dess hade vår by haft två vattendammar och båda låg långt borta. Att hämta vatten var som jag tidigare nämnt kvinnogöra. Kvinnorna bar stora hinkar på ryggen. Det var pinsamt för män att hämta vatten. Det var bara om deras fruar inte var hemma, sjuka eller avlidna som män hämtade vatten. Om en mans fru inte var hemma och han gick och hämtade vatten skvallrade byborna om att han var en toffelhjälte, vilket var ett svårt slag mot hans maskulinitet.

Dammen närmast vår by var speciell. Om någon tvättade kläder där och hällde ut smutsigt vatten bredvid kunde vattenkällan försvinna och kanske till och med torka ut eftersom vattenguden skulle bli arg. En munk måste i så fall bjudas in för att blidka vattenguden så att det kom vatten i dammen igen. Munken offrade *song* vid källan för att be vattenguden om ursäkt, och en eller två dagar senare kom vattnet tillbaka.

Vår damm frös lätt och den täcktes av tjock is så att det var omöjligt att få vatten om man inte hackade sönder isen med rena eller nya yxor. Bara då kunde vi hämta vatten. Innan vi fick den nya vattenledningen var vi mycket försiktiga med vatten annars hade vi inte fått tillräckligt att dricka.

Vi försökte allt för att få dricksvatten. Vår boskap led under vintern. Deras frusna dynga var som cement. De blev så smala att vi kunde räkna deras revben. En del dog vilket var en ordentlig förlust för oss. Vi var inte nomader och hade inte många djur. Varje familj hade en eller två jak-kor att mjölka. Om de inte drack mer än en gång per dag blev de sjuka och vi

var tvungna att sticka hål i deras tunga med en nål så att det började blöda. Det var det enda som kunde rädda dem. Om vi gjorde det för sent torkade blodet ut i deras ådror och de dog.

Barnen såg hemska ut under vintern, när det inte fanns tillräckligt med vatten för att tvätta sig i ansiktet. Deras sårskorpor och spruckna läppar var särskilt sorgliga att se. Händerna var svarta som halvbrända vedstycken. Kläderna var hårda av snor som om lim hållts över dem. När barnen sprang klirrade deras kläder som om någon sytt på småbitar av metall på dem. Deras kläder blev svarta så att man inte kunde se vilken färg de haft från början och var fläckade av alla möjlig lort. De var så vana vid att ha sådana kläder på sig på vintern att de blev blyga inför andra när de skulle ha på sig nya kläder på nyåret.

En före detta bykälla.

EN NATTLIG VISIT

Att besöka flickor på natten var populärt och vanligt förr i tiden, särskilt på vintern. Om man vaknade lätt var det svårt att somna om eftersom det hördes så mycket viskningar runt om i byn. Pojkar i en by gick till en annan by för att "jaga" och på samma sätt kom pojkar till vår by. Här följer en historia om en sådan nattlig visit som en av mina bästa vänner berättade för mig. Han beskrev sina upplevelser då han hjälpte en vän att besöka en flicka. Jag kan kalla min väns vän "Ugglan", för ugglor brukar jaga efter mat på natten. När vi planerade nattliga visiter brukade vi säga till varandra: "Ska vi vara ugglor i natt?"

Det var en blåsig, iskall vinternatt. Min vän och jag lade inte ens märke till folk innan vi gick på dem. Stjärnorna verkade skämmas för att visa sina skinande ansikten, då de gömde sig bakom tunna, grå, dimslöjor på himlen. Där blinkade de då och då för att påminna om sin eviga existens.

Om jag tittade upp i himlen blåste en iskall vind i mitt ansikte, som en skarpt vässad kniv som skar mig i kinderna. Vi kunde inte ens tända en cigarett, för vinden blåste ut tändstickorna, till synes för att irritera oss.

"Om du verkligen är en av mina bästa vänner, måste du vara snäll och följa med mig och besöka min älskade," stammade min vän Ugglan fram och log dumt.

"Nej. Det är inte det att jag inte vill följa med dig, det är bara ...", men innan jag hann sluta avbröt mig Ugglan.

"Säg inte emot mig. Kommer du med?" ville Ugglan veta.

"OK ...OK!" sa jag motvilligt, och kände det som jag inte hade något val.

Jag kunde knappt stänga munnen för att det var så kallt. Läpparna svullnade upp. Vi gick tysta en bit. Onda aningar och oro plågade mig när jag funderade på vad som skulle hända om flickans familj upptäckte oss.

Egentligen bodde flickan hos sin gamla och inte särskilt rörliga mor. Vad som hänt med hennes andra familjemedlemmar visste vi inte. Alla hade dött men jag visste inte hur och varför. Pojkar valde medvetet små, svaga familjer att besöka. De vågade inte gå på nattligt besök hos flickor i rika, starka familjer. En nattlig visit är alltså på sätt och vis ett slags mobbning.

"Kompis, sa du till flickan att du kommer i natt?"
frågade jag oroligt.

"Nej, fegis, lugna dig! Hon älskar mig. Jag behövde inte säga något i förväg," sa Ugglan lyriskt.

Jag blev varmare när vi började gå fort. Allting var så mörkt att vi knappast såg träden förrän vi kom nära dem. Vinden visslade fortfarande i våra öron, men man kunde se flera stjärnor.

Jag var vilse. Jag hade ingen aning om åt vilket håll vi gick. Ugglan var full men visste precis vart han skulle gå. Till slut var vi framme.

"Nu är vi här. Stanna här. Jag kommer snart tillbaka,"
sa Ugglan.

Han klättrade upp på muren runt huset som om han inte hade druckit en droppe sprit. Han var expert på att klättra över murar. På ett ögonblick var han över muren och lät mig stå kvar. Jag hukade vid muren, huttrande av den isande kylan. Jag kastade en blick mot himlen för att se vad klockan var, men de blinkande stjärnorna hade försvunnit. Dimman verkade tjockare. Jag hade ingenting att göra utom att ta en tupplur en stund. Plötsligt hörde jag oväntade skrik från huset och några sekunder senare hoppade Ugglan andfådd över muren.

"Spring. Jag gjorde henne illa!" sa Ugglan flämtande.

Jag skyndade mig efter Ugglan utan att fråga varför.

Ugglan berättade senare att han hade slagit flickans mor. När han just skulle öppna flickans sovrumsdörr såg han plötsligt modern. Han var så nervös så han slog henne med knytnäven och försvann.

Polisen kom och arresterade Ugglan nästa morgon. När ryktet spritt sig gick flickan till byöverhuvudet och berättade allt som hänt under natten. Det gjorde honom så arg att han gick till den lokala polisstationen och anklagade Ugglan

för att ha slagit flickans mor. Ugglan hamnade i fängelse i en vecka och släpptes sedan.

Efter att Ugglan släppts gav han sig av hemifrån. Han berättade inte för någon om vart han tog vägen. Om Ugglan lever eller är död vet jag inte.

Min vän slutade sin berättelse med en tung suck. Från den gången blev det mindre populärt med nattliga besök. Nu har de nästan slutat med nattliga besök.

Bytoalett.

ATT GÖRA FAR GLAD

Tiden gick och jag åkte till Zorgay kommunhuvudstad för att ta inträdesexamen till gymnasiet. Det var första gången jag var på en så urban plats. Det var många människor och bilar på gatorna. Mina vänner sa att det inte alls var stort, men det var den största stad jag någonsin sett. Jag kände mig vilsekommen. Jag tittade mig omkring med förvånad blick vilket fick andra att stirra på mig. De trodde säkert att jag var dum. De fyra våningar höga husen var högre än något hus jag tidigare sett. Jag undrade hur folk kunde bo där och tänkte: "Varför blir de inte yra och svimmar?" Det var omöjligt att ta sina ögon ifrån dem.

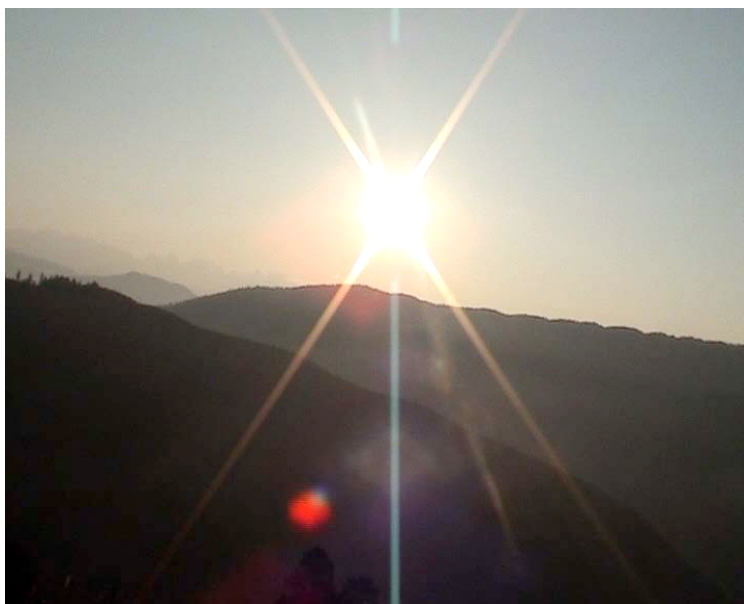
Jag fick den högsta genomsnittspoängen i hela Ngawakommunen det året. Den lokala högstadieskolan tog åt sig av äran och sparade betyget, för regeringen hade planerat att stänga skolan. Far var lyckligare än han varit på länge. Efter att min bror dött hade jag längtat efter att se far le. Genom de tre juvelernas välsignelse var far så lycklig när vi fick nyheten om mina höga examenspoäng att han log och berättade det för alla våra släktingar som gratulerade mig för mina utmärkta resultat. För att fortsätta att göra far lycklig slösade jag inte bort tiden i skolan. Jag studerade hårt, ändå hårdare än tidigare, för att göra alla som brydde sig om mig och min framtid glada.

Jag klarade ytterligare en examen som gjorde att jag fick möjlighet att läsa engelska och valdes ut att åka till Xining för att studera. Det gjorde far ännu lyckligare. Inte förrän då gav han mig en stor kram. Det var den första kram jag fått sedan jag blivit femton. Jag glömmer aldrig fars varma kram. Den var så verklig och full av omsorg av en far till sin son, en kram som jag längtat efter, den kram som jag hade gjort mitt bästa för att få, den kram som far sparat att ge till särskilda tillfällen – det är den kram jag kommer komma ihåg för evigt som en stråle av ljus som lyser upp min stig mot framgång och uppmuntrar mig att inte göra honom eller mig själv besviken.

Återigen började livet bli lyckligt. Jag övertygade mig

själv om att befria mig från mina gamla minnen. Jag tror att om jag verkligen bryr mig om de personer som älskar mig, då är allt jag måste göra att börja studera ännu hårdare för att återgälda deras kärlek och ständiga stöd.

Som tur är fick jag en gyllene möjlighet att studera engelska med en person som har engelska som sitt modersmål. Jag, en ung man som växte upp långt borta i en liten by, har fått möjlighet att lära mig mer och något utöver min tibetanska subkultur i min hembygd. Engelska vidgar min syn på livet. Jag har också beslutat mig för att aldrig besegras av umbäranden och svårigheter.

Morgon i byn.

ASIAN HIGHLANDS PERSPECTIVES

ISSN (print): 1835-7741

ISSN (electronic): 1925-6329

Library of Congress Control Number: 2008944256

e-mail: ahpjjournal@gmail.com

All AHP publications are available as free downloads and at-cost hardcopy.

online

www.platauculture.org/asian-highlands-perspectives

<http://tinyurl.com/7tdjtl2>

hardcopy

www.lulu.com/asianhp

- 1 2009 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, and Tshe dbang rdo rje (eds)*
- 2A 2009 CHINA'S NA⁵³ MZI⁵³ TIBETANS: LIFE, LANGUAGE AND FOLKLORE. VOLUME ONE, *Libu Lahki with Tsering Bum and CK Stuart*
- 2B 22009 CHINA'S NA⁵³ MZI⁵³ TIBETANS: LIFE, LANGUAGE AND FOLKLORE. VOLUME TWO, *Libu Lahki with Tsering Bum and CK Stuart*
- 3 2008 DEITY MEN: REB GONG TIBETAN TRANCE MEDIUMS IN TRANSITION, *Snying bo rgyal and R Solomon Rino*
- 4 2009 NA⁵³ MZI⁵³ TIBETAN SONGS, ENGAGEMENT CHANTS, AND FLUTE MUSIC *by Libu Lahki with Qi Huimin, CK Stuart, and G Roche*
- 5 2009 A TIBETAN GIRL'S HAIR CHANGING RITUAL, *Tshe dpal rdo rje with Rin chen rdo rje, G Roche, and CK Stuart*
- 6 2010 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, Tshe dbang rdo rje, T Thurston, and Rin chen rdo rje (eds)*

- 7 2010 PASSIONS AND COLORED SLEEVES: A NOVEL, *Jugui and Limusishiden*
- 8 2010 MONGGHUL MEMORIES AND LIVES, *Limusishiden with CK Stuart*
- 9 2011 A NGAWA TIBETAN NOMAD CHILDHOOD, *Rin chen rdo rje*
- 10 2011 COLLECTED ESSAYS, *CK Stuart, G Roche, Tshe dbang rdo rje, T Thurston, and Rin chen rdo rje (eds)*
- 11 2011 A MANG RDZONG TIBETAN LIFE, *Snying lcags rgyal*
- 12 2012 SILENCE IN THE VALLEY OF SONGS: WORK SONGS FROM THE SMAN SHOD VALLEY, *Zla ba sgrol ma*
- 13 2012 WARMING YOUR HANDS WITH MOONLIGHT: LAVRUNG TIBETAN ORAL TRADITIONS AND CULTURE, *G.yu lha*
- 14 2012 MAY ALL GOOD THINGS GATHER HERE: LIFE, RELIGION, AND MARRIAGE IN A MI NYAG TIBETAN VILLAGE, *Bkra shis bzang po*
- 15 2012 RGYAL RONG RGYAS BZANG TIBETAN VILLAGE: LIFE, LANGUAGE, AND FOLKLORE, *G.yu 'brug with CK Stuart*
- 16 2012 THREE TREASURES: HUZHU MONGGHUL FOLKLORE, *Jugui, Limusishiden, Ha Mingzong, and CK Stuart*
- 17 2012 A ZORGAY TIBETAN CHILDHOOD, *Kondro Tsering* (with Swedish translation by Katrin Goldstein-Kyaga)
- 18 2012 ENVIRONMENTAL ISSUES FACING TIBETAN PASTORAL COMMUNITIES, *Dbang 'dus sgrol ma, Dkon mchog dge legs, Mgon po tshe ring, and Dpal ldan chos dbyings*
- 19 2012 A TIBETAN NOMAD GIRL'S CHANGING WORLDS, *Sonam Doomtso*